

RUMENSK NASJONALKOMMUNISME

1960-1989

GEIR SVENNING

HOVEDOPPGAVE I STATSVITENSKAP

UNIVERSITETET I OSLO

INSTITUTT FOR STATSVITENSKAP

APRIL 2007.

INNHold.

KAPITTEL 1. TREKK AV RUMENSK NASJONALISME. 4

Innledning.	4
Nasjonal ideologi før kommunismen.	7
Minoritetenes parti.	15
Problemstillinger.	16
Om oppgavens kapitler	17

KAPITTEL 2. TILNÆRMING, METODE OG MODELLER. 18

Innsamling av data.	18
Case og analysemetoder.	18
Analyseenhet og nivåer.	19
Sentrale variabler og måleproblemer.	20
Gramsci og hegemonibegrepet.	21
Presentasjon av 3 modeller.	25
Praktiske forhold.	28

KAPITTEL 3. RUMENSK NASJONALKOMMUNISME 1965–1989. 29 **SÆRTREKK OG SYNTSE.**

Ideologi som styringsverktøy.	29
Forutsetninger og begrensninger.	30
Faser og temaer.	31
De enkelte komponentene.	34
Industrialisering.	39
Romania og verden.	44
De nasjonale minoritetene.	49
Den besværlige historien.	57
Personkult.	64
Noen lån.	66
Avsluttende kommentar.	67

KAPITTEL 4. VIDEREFØRING ELLER BRUDD? 69 **FORHOLDET MELLOM ELDRE OG NY RUMENSK NASJONALISME.**

Utfordringene.	69
Problemstillinger.	70
Drøfting av de to hypotesene.	71
Hypotesen om direkte videreføring.	73

Hva ble videreført?	78
Forholdet til de nasjonale minoritetene.	84
Den internasjonale arenaen.	89
Nasjonalisme og resultater.	93
En reaksjon mot sovjetisk dominans.	96
Romania under sovjetisk styre.	98
Nye muligheter.	101
Marxisme eller nasjonalisme.	103
To spørsmål.	107

KAPITTEL 5. ETTER 1989. 110

Ulike tolkninger.	110
Ideologi og hersketeknikker.	113
Det ekstreme.	114
Gramscis teori	116
Ceauşescu-regimets hegemoni.	118
Et avvikende tilfelle.	121

LITTERATURLISTE. 123

KAPITTEL 1. TREKK AV RUMENSK NASJONALISME.

INNLEDNING.

I 1977 ble deler av București ødelagt av et jordskjelv. Dette ga landets leder, Nicolae Ceaușescu, en gylden mulighet til å iverksette sine planer om å bygge om den rumenske hovedstadens sentrum. Derfor ble gammel bebyggelse enten revet eller flyttet på. For mange, både rumenere og utlendinger, framsto dette som rein vandalisme. Et av de nye byggene som ble reist, var et stort konferansesenter. Både Nicolae og Elena Ceaușescu var til stede på innvielsesseremonien og satte sine signaturer på en rull som ble plassert i byggets grunnmur. På rullen sto det følgende til opplysning for kommende slekter: "This 19th day of August 1988, in the 2060th year since the making of the centralized and independent Dacian state, the 44th year since the victory of the Romanian people's revolution of social and national liberation, and the 23rd year since the Ninth Congress of the Romanian Communist Party, we have inaugurated the construction works on the Center of National Councils of Revolutionary Worker Democracy, a new and monumental edifice rounding off the great foundations of this epoch of strong economic, social and cultural blossoming of our socialist homeland" (M. Almond 1992: 157).

Denne korte og pompøse teksten trenger en forklaring. Den dakiske staten som teksten henviste til, dekket størsteparten av dagens Transilvania og ble erobret av den romerske keiseren Trajan i året 106 e. Kr. Etter rumensk oppfatning var dakerne, en thrakisk stamme, forfedrene til dagens rumenere. Neste ledd, "the victory of the Romanian people's revolution", var en omskriving av kuppet i august 1944 da Romania byttet side i verdenskrigen, og på den 9. partikongressen i 1965 ble Nicolae Ceaușescu valgt til leder av RKP (Romanias Kommunistiske Parti). Slik ble fortid knyttet sammen med nåtid, og kulminasjonen av utviklingen ble Ceaușescu-epoken med en sterk økonomisk, sosial og kulturell blomstring i landet.

Det trengs knapt å sies at denne bruken av historien var mer enn tvilsom. For det første er det knyttet usikkerhet til om dagens rumenere virkelig nedstammer fra antikkens dakere. Tekstens utsagn om at den dakiske staten både var sentralisert og uavhengig, gjør det nærliggende å trekke fram parallellen til det kommunistiske Romanias sentralstyring av økonomi og politikk og landets uavhengige utenrikspolitikk. Det neste begrepet, det rumenske folkets revolusjon for sosial og nasjonal frigjøring, er også benyttet på en svært tvilsom måte. Den revolusjon som fant sted i åra etter 1944, ble ikke drevet fram av det rumenske folket, men av sovjetisk press og inngrep som var hjemlet i stormaktenes inndeling av Øst-Europa i interessesfærer etter krigen. Den siste delen av teksten på rullen må karakteriseres som grotesk. Epoken skulle være preget av sterk økonomisk, sosial og kulturell blomstring. Dette ble skrevet i 1988, et år da matmangelen var prekær på grunn av nedbetaling av utenlandsgjeld, og tusenvis av rumenske ungarere flyktet til Ungarn. Kontrasten mellom teksten på rullen og den virkelighet det rumenske folket opplevde daglig, var slående.

Noen hovedtrekk.

Med dette er det gitt en liten innføring i det kommunistiske Romanias bruk av historie og nasjonale symboler. Denne innføringen går inn i kjernen av det denne hovedoppgaven skal fokusere på: den nasjonale kommunismen i Romania i perioden fra 1965 til 1989, altså den perioden da N. Ceaușescu satt med makten. Denne type

nasjonalisme ytret seg på en rekke felter og ble til et helhetlig system, nært knyttet til lederens personlige diktatur. Komponentene var mange: nasjonalstat, språk og etnisk opphav, forholdet til de nasjonale minoritetene, en marxistisk økonomi, rask og allsidig industrialisering, uavhengig utenrikspolitikk og en historie som stadig ble skrevet om.

Disse ulike komponentene ble bundet sammen av en sterk sentralstyring på alle felter fra økonomi til kunst og kultur. Noen tilløp til liberalisering på 1960-tallet forsvant neste tiår.

Dermed er de mest sentrale trekkene i rumensk nasjonalkommunisme nevnt. Regimets aktive bruk av nasjonal ideologi og gode resultater både politisk og økonomisk sikret regimet stor støtte blant etniske rumenere. Dermed kunne regimet avfeie kritikere og opposisjonelle som forrædere mot den rumenske nasjonen.

Den nasjonalismen som kom til uttrykk i Romania fra 1960 til 1989, var imidlertid ingen konstant variabel. Temaene kunne endres ettersom forholdene tilsa det. Stor vekt på den latinske arven betydde som regel at Romania ønsket nærmere forbindelser med Vest-Europa, mens større vekt på den dakiske arven som regel betydde isolasjon. Styrken på variabelen kunne enten bety den støtte denne ideologien hadde hos befolkningen eller i hvilken grad den utviklet seg i ekstrem retning. Et eksempel på dette var de økonomiske vanskene på 1980-tallet som førte til at ideologien mistet støtte blant befolkningen, samtidig som den ble mer ekstrem.

Påvirkning og lån.

Det sentrale i denne oppgaven er å drøfte den offisielle utgaven av rumensk nasjonalisme i kommunistisk utgave, heretter kalt nasjonalkommunisme. Imidlertid ble denne variabelen påvirket av 3 andre variabler som må nevnes her.

Den første av de 3 variablene var den folkelige nasjonalismen blant etniske rumenere. Denne type nasjonalisme var viktig fordi den utgjorde et bindeledd mellom den eldre nasjonalismen og nasjonalkommunismen. Førstnevnte var den ideologi som rumenerne kjente til, og det ble lagt vekt på å utnytte denne da regimet under Gheorghiu-Dej trengte folkets støtte i striden mot Sovjetunionen. Påvirkningen kunne gå begge veier. I befolkningen fantes det rikelig av antirussiske og antiungarske holdninger. Den rumenske ledelsen kjente til dette og appellerte fra tidlig på 1960-tallet til disse holdningene. Samtidig påvirket regimets bruk av nasjonal ideologi den folkelige nasjonalismen slik at det her dreide seg om gjensidig påvirkning.

Den neste variabelen var marxismen. Forholdet mellom nasjonalisme og marxisme var i seg selv meget problematisk. Mens nasjonalismen tok utgangspunkt i nasjon eller etnisk tilhørighet, tok marxismen utgangspunkt i sosioøkonomiske klasser. Teoretisk sett skulle det derfor være umulig å forene disse to ideologiene, men praksis har vist at i flere kommunistiske land har kommunisme og nasjonalisme vandret hånd i hånd. Kjente eksempler på dette er Kina, Vietnam og Albania, og den kubanske viljen til å stå i mot langvarig amerikansk press hadde ikke vært så sterk, hvis ikke det lå sterke nasjonale følelser bak. Også i Romania fra 1960 til 1989 var regimets ideologi en blanding av marxisme og nasjonalisme. En interessant vurdering av dette forholdet er gitt av K. Verdery (1991: 4). Hun mente i korte trekk at diskursen om nasjonen etter 1960 fikk hegemoni i Romania og således fortrenget den marxistiske diskursen som hadde vært herskende fra 1947.

Den siste variabelen som påvirket nasjonalkommunismen, var styringsformen. I løpet av 1970-tallet utviklet regimet seg til å bli et personlig diktatur, og ideer om reformer ble oppgitt. Systemet var preget av nepotisme og rotasjon av verv på topplan for å hindre at det utviklet seg en opposisjon innen partiet. Personkulten av Ceaușescu kom inn i et fast mønster. Han ble nå sidestilt med noen få utvalgte historiske forløpere som dakerkongen Decebal og føydalfyrstene Stefan den store og Mihai Viteazul (den tapre). Flere har her trukket sammenlikning med kulten av marskalk Antonescu under krigen. Ceaușescus personlige diktatur påvirket regimets bruk av slagord og symboler og var en integrert del av nasjonalkommunismen. Imidlertid vil det være en forenkling å påstå at rumensk nasjonalisme i perioden 1965–1989 kun var staffasje for å støtte opp om Ceaușescus personlige diktatur. De fleste temaer som regimet brukte, var godt kjente fra før.

Det skal også her nevnes noen lån i rumensk nasjonalkommunisme. Disse lånene kom fra helt ulike hold. Økonomisk fulgte Romania den sovjetiske modellen fra 1930-tallet med femårsplaner og rask industrialisering. Videre ble Ceaușescu inspirert av et besøk i Kina og Nord-Korea i 1971. Blandingen av marxisme-leninisme, massemobilisering, disiplin, lederkult og nasjonalisme gjorde inntrykk. Samtidig tok også nasjonalkommunismen opp igjen temaer som var kjente i eldre rumensk nasjonalisme. Dette gjaldt synet på etnisk opphav og språk, enhetsstaten, fiendebilder og forholdet til de nasjonale minoritetene. Forsøket på industrialisering ved hjelp av egne krefter kunne være et lån både fra kommunistisk planøkonomi og fra eldre rumensk nasjonalisme.

I forbindelse med Ceaușescus diktatur er det nødvendig å komme med en kommentar. Meningen med denne oppgaven er å gi en nøktern framstilling av rumensk nasjonalkommunisme, men mye av den tilgjengelige litteraturen om emnet har gjort dette vanskelig. Fra regimets fall og fram til i dag har det meste som har vært skrevet om N. Ceaușescu og hans styre, vært negativt. Mye – kanskje for mye - av litteraturen om nasjonalkommunismen har kretset om diktaturet og dets utvekster med henrettelsen av ekteparet Ceaușescu som endepunkt.

Slik har det ikke vært hele tiden. Etter Ceaușescus motstand mot den sovjetiske invasjonen av Tsjekkoslovakia ble han populær, ikke bare i Vesten, men også i Romania. Han kunne nå framstå som forsvarer av den rumenske nasjonen. Et godt bilde av hvordan Ceaușescu ble oppfattet på 1970-tallet, er gitt av den svenske forfatteren Per Olof Ekström (1977: 386-387). Han tegnet et bilde av Ceaușescu som lenge var populært i Vesten. Den rumenske lederen var riktignok en kommunist, men også en vokter av Romanias selvstendighet. Dette bildet holdt seg til ut på 1980-tallet, da de mindre hyggelige sidene av regimet ble kjent.

Deretter endret bildet av Romania seg totalt. Derfor kan deler av vestlig litteratur være plagsom fordi den til stadighet tok fram positive uttalelser om den rumenske diktatoren fra ledende politikere, kunstnere og geistlige for å avsløre hvor naive disse var. Det bør nå ikke være noen grunn til å fortsette med dette. Ceaușescu-regimet er allerede avslørt til gangs, og det er derfor unødvendig å fortsette avsløringene om hvilke framtrepende personligheter i Vesten som hadde det beste forholdet til den avdøde diktatoren.

NASJONAL IDEOLOGI FØR KOMMUNISMEN.

Fra slutten av 1950-tallet begynte de rumenske kommunistene å ta opp nasjonale temaer. Dette skjedde samtidig med at Romania kom ut i en konflikt med Sovjetunionen om den økonomiske politikken. Dette var en overraskende utvikling. Før 1960 hadde det rumenske kommunistpartiet stått for en internasjonal ideologi, og partiet hadde rykte på seg for å være mest Moskva-tro i hele Øst-Europa. Fram til slutten av 1950-tallet ble landet styrt som en sovjetisk koloni. Det var derfor en nølende utvikling mot en nasjonal kommunisme som fant sted. Dessuten sto Gheorghiu-Dej og kretsen rundt ham foran et problem da de slo inn på den nye kursen. En kommunistisk nasjonalisme i Romania kunne ikke oppstå av intet; den måtte ta utgangspunkt i landets kultur, historie og språk, og denne nasjonale arven måtte tilpasses slik at den kunne brukes av de kommunistiske makthaverne. Dette skulle bli en vanskelig oppgave.

I rumensk historie har nasjonalismen spilt en viktig rolle. Derfor er det nødvendig å se nærmere på hvilken type nasjonalisme som det kommunistiske regimet arvet. Her følger en kort oversikt over de mest sentrale temaene.

Kontinuitetsteorien.

I kjølvannet av et stort rumensk bondeopprør i Transilvania fremmet gresk-katolske geistlige og intellektuelle i 1791 et bønneskriv til keiser Leopold 2. av Østerrike. Skrivet ble kalt *Supplex Libellus Valachorum*, og her ble det krevd like rettigheter for rumenerne som for de andre folkegruppene i Transilvania, ungarere, sachsere og szeklere, en ungarsktalende folkegruppe som bodde øst i Karpatene. I skrivet la man vekt på at rumenerne var den mest tallrike folkegruppa i området, og at de hadde bodd der lengst. Rumenernes historie ble fulgt tilbake til keiser Trajan som erobret Dacia, og skrivet viste til at rumenerne var etterkommere av romerske kolonister. Man gikk også videre framover til rumenske fyrsters kamp mot ungarske erobrere rett før år 900 (G. Castellan 1989: 111; K. W. Treptow, utgiver, 1997: 217-220). Selv om *Supplex Libellus Valachorum* i første omgang ikke førte til noe resultat, var skrivet interessant fordi rumenernes opphav ble knyttet til konkrete politiske krav. Det må her opplyses at rumenere før ofte ble kalt vlaker, og at dette har gitt navn til området Valakia.

Striden om denne kontinuitetsteorien var egentlig en strid om hvem som hadde førsteretten til Transilvania. Det rumenske synet var at de nedstammet fra dakere og romerske kolonister. Da romerne i år 275 e. Kr. av forsvarsmessige hensyn trakk seg tilbake syd for Donau, forble størstedelen av den romaniserte befolkningen igjen. Denne folkegruppa beholdt sitt latinske språk og kristendommen. Under folkevandringstiden var disse protorumenerne i stand til å assimilere de nye folkegruppene som kom til området. En gang på 800- eller 900-tallet var denne etnogenesen slutført, og det rumenske folket oppsto. Dette ga seg utslag i de første forsøk på rumenske statsdannelser nord for Donau og i Karpatene. Slik var rumenerne å betrakte som et av de eldste folkeslag i området på linje med grekere og albanere.

For ordens skyld skal også det ungarske synet på kontinuitetsteorien refereres. Dette gikk ut på at da de første ungarerne kom til Transilvania, var området nesten ubebodd. De få innbyggerne der var av slavisk opprinnelse. Rumenerne, som etter hvert ble den største folkegruppa, var nomader som drev med kvegdrift i områdene syd for Donau. Disse nomadene fikk tillatelse av flere ungarske konger til å bosette seg i Transilvania.

Det skal her ikke drøftes om kontinuitetsteorien er historisk holdbar eller ikke. Imidlertid var den et effektivt våpen for rumenerne i striden med ungarene om Transilvania. Etter Ausgleich i 1867 ble dette området styrt direkte fra Budapest, og de ungarske myndighetene iverksatte kraftige forsøk på en magyarisering av rumenerne. Helt fram til 1918 ble rumenerne behandlet som annenrangs borgere med begrensede rettigheter. Ved å bruke kontinuitetsteorien kunne de peke på at de som etterkommere av antikkens romere ikke sto tilbake for noe annet folkeslag i området, og at de hadde bodd er lengst. Striden om kontinuitetsteorien blusset kraftig opp på 1980-tallet.

Drømmen om Stor-Romania (România Mare).

Nasjonalistiske rumenere har fra 1800-tallet hatt en drøm om å samle alle rumenere i en stat, România Mare. Denne drømmen, som slett ikke ble delt av alle rumenere, gikk i oppfyllelse etter 1. verdenskrig. På dette tidspunkt var landets to historiske fiender, Ungarn og Russland, avgjørende svekket av revolusjon og borgerkrig. I utgangspunktet var det tre rumenske land som skulle forenes: Valakia, Moldova (også inkludert Bessarabia) og Transilvania. Til sistnevnte område ble også regnet Banat, Crișana og Maramureș. Et eksempel på rumensk rikssamling som ofte ble brukt i historieskrivingen, var bragdene til den valakiske prinsen Mihai Viteazul. Noen korte måneder i året 1600 lyktes han i å samle Valakia, Moldova og Transilvania med seg selv som fyrste. I seinere rumensk historieskriving har denne samlingen av rumensk land ofte blitt brukt som et forvarsel om rikssamlingen i 1918.

Ved krigsutbruddet i 1916 bodde minst en tredjedel av rumenerne utenfor Regatet, som var sammenslutningen av Valakia og Moldova. Dette hadde historiske årsaker. Disse to landene hadde i lange perioder stått i et vasallforhold til Det ottomanske riket. Særlig nedverdiggende fant mange rumenere styret av såkalte fanariot-prinser som ble utpekt fra Istanbul. Fanar var et område i denne byen hvor det i hovedsak bodde grekere. Andre områder som kysten av Svartehavet, Banat og Crișana ble i perioder styrt direkte fra Istanbul. Først etter den russisk-tyrkiske krigen i 1877 ble Regatet helt uavhengig av Tyrkia, og prinsen i de to fyrstedømmene fikk kongetittel. Transilvania hadde i mange hundre år tilhørt den ungarske kronen. Østerrike hadde fra 1775 styrt i Bukovina, og Russland hadde i 1812 annektert Bessarabia som utgjorde landområdet mellom elvene Prut og Dnestr. Området hadde tidligere vært en del av det moldoviske fyrstedømmet. Dessuten var både Valakia og Moldova i perioder okkupert av Østerrike-Ungarn og Russland. Også andre stormakter var innblandet i striden om rumenske landområder. Polen var lenge aktiv i Bukovina og Moldova.

I åra før den 1. verdenskrig viet București utviklingen i Transilvania stor oppmerksomhet. Rumenerne i dette området var splittet på spørsmålet om de ønsket en forening med Regatet eller ønsket å forbli innen et Østerrike-Ungarn med en føderal struktur. Etter lange overveielser valgte Romania i 1916 å gå med i krigen på ententemaktene side for å erobre Transilvania.

Krigen gikk dårlig for Romania. Valakia ble okkupert av sentralmaktene, og regjeringen måtte evakuere til Iași i Moldova. Deretter inngikk Romania en våpenhvile, men noen endelig fredsavtale med sentralmaktene ble ikke underskrevet. Ved sentralmaktene nederlag i 1918 havnet Romania på den seirende siden i verdenskrigen. Godt hjulpet av gunstige politiske forhold – både Russland og Ungarn var sterkt svekket – kunne derfor Romania samle nesten alle etniske rumenere i en stat. Fra Ungarn tok landet det opprinnelige Transilvania, Crișana, Maramureș og halve Banat. Resten av dette området

gikk til det nyopprettede Jugoslavia. Fra Østerrike tok landet Bukovina og fra Russland Bessarabia. Ved Svartehavet beholdt Romania Sør-Dobrudja som var erobret fra Bulgaria i 1913. Fra rumensk side ble det lagt vekt på at foreningen av de nye områdene med Romania hadde skjedd frivillig gjennom vedtak på folkeforsamlinger slik som i Alba Iulia i Transilvania. Etter 1918 fantes det bare mindre rumenske minoriteter utenfor landets grenser. Noen få tusen rumenere bodde i det sterkt amputerte Ungarn, om lag 60000 i Bulgaria, 230000 bodde i den jugoslaviske delen av Banat, mens 600000 rumenere bodde i Ukraina øst for grenseelva Dnestr (K. Hitchins 1994: 290).

Som følge av krigen ble både landets flateinnhold og folketall fordoblet. Med de nye grensene var drømmen om Stor-Romania blitt til virkelighet. Men de store landevinningene bød også fra starten av på problemer. Før krigen hadde det gamle kongedømmet nesten vært etnisk ensartet. Den største minoriteten var jødene som i 1912 utgjorde 3,3 % av befolkningen (K. Hitchins 1994: 164). I tillegg fantes det mindre grupper av bulgarere, tartarer, tyrkere, armenere og grekere. Med de nye grensene hadde Romania samtidig fått flere store minoritetsgrupper. Noen av disse hadde vansker med å akseptere å den nye situasjonen. Det samme var tilfelle med flere av nabostatene som hadde avstått territorium til Romania.

De besværlige grensene.

Etter 1920 rådde en sterk nasjonal konsensus mellom rumenske politikere fra ulike partier om å søke en politikk som gjorde det mulig å beholde de nye landområdene. Unntaket fra denne konsensusen var enkelte minoritetspartier og RKP som krevde rettigheter for de nasjonale minoritetene – helt fram til utskillelse og muligheten til å opprette egne stater. På dette grunnlaget ble kommunistpartiet forbudt i 1924.

Problemet etter 1918 var at forholdet til grensene var snudd opp ned. Mens Romania ved krigsutbruddet i 1916 hadde flere territorielle krav mot andre stater, var forholdet bare få år seinere det stikk motsatte. I syd ønsket Bulgaria Syd-Dobrudja tilbake. I nord hadde Ungarn store vansker med å innfinne seg med at områder hvor det hadde bodd ungarere i mer enn 1000 år, nå ble styrt fra București. Mens både Ungarn og Bulgaria anerkjente de nye grensene, nektet Sovjetunionen i hele mellomkrigstiden å anerkjenne at Bessarabia var rumensk. På ukrainsk område øst for Dnestr opprettet Sovjetunionen i 1924 en autonom moldovisk sovjetrepublikk. Dette var et klart signal om at Sovjetunionen slett ikke betraktet spørsmålet om Bessarabia som avgjort (C. King 1999: 63). Politisk sett orienterte Romania seg mot vestmaktene Frankrike og England. Samtidig prøvde man med aktivt diplomati å sikre Stor-Romanias grenser både gjennom en mindre entente som besto av Jugoslavia og Tsjekkoslovakia, og en Balkan-entente med Tyrkia, Jugoslavia og Hellas. Dette ble koblet opp mot en strategisk avtale med Frankrike og en defensiv allianse med Polen. Imidlertid oppsto det et problem fordi flere av Romanias naboland hadde territorielle krav mot hverandre. Derfor var det vanskelig å få i stand en varig allianse som kunne garantere de rumenske grensene. Disse var en del av etterkrigsordningen i Europa, og så fort denne viste tegn til å falle sammen, kom landets grenser i faresonen. Ut på 1930-tallet viste vestmaktene svakhet i forhold til Tyskland og Italia. Dette førte til at Romania nærmet seg Tyskland og ble sterkt knyttet til tysk økonomi. Ved krigsutbruddet i 1939 erklærte landet seg nøytralt.

Katastrofeåret 1940.

I den hemmelige delen av den tysk-sovjetiske pakten av 1939 ble Bessarabia definert som sovjetisk interesseområde. På grunn av krigen i Europa kunne Romania ikke regne

med vestlig hjelp til å stå imot sovjetisk press. Sommeren 1940 ble derfor Romania tvunget til å avstå Bessarabia og Nord-Bukovina til Sovjetunionen. Sistnevnte område var verken nevnt i den hemmelige delen av pakten eller hadde noen gang vært russisk. Et par måneder seinere ble landet tvunget til en ny landavståelse. Under tysk press måtte Romania avstå Nord-Transilvania til Ungarn. I dette området bodde det 50,2 % rumenere, 37 % ungarere (medregnet szeklere), 5,7 % jøder og 2,8 % tyskere samt flere mindre folkegrupper (D. C. Giurescu 1981: 552). Området omfattet den nordlige delen av Romania, szeklerområdene øst mot Karpatene, og gikk sydover i en kile nesten til Braşov. Med tyske tropper stasjonert på ungarsk område kunne Wehrmacht i løpet av noen timer nå fram til de rumenske oljekildene nær Ploieşti. Seinere i 1940 måtte Romania også avstå Syd-Dobrudja til Bulgaria. Denne landavståelsen smertet mindre enn de to førstnevnte fordi flertallet i dette området enten var tartarer eller bulgarere. Samlet betydde landavståelsene i 1940 at mye av det området som hadde blitt rumensk etter den 1. verdenskrig, hadde gått tapt. Flere millioner etniske rumenere bodde på ny utenfor landets grenser.

Rumensk deltagelse på tysk side i den andre verdenskrigen endte med nederlag og nye grenser. Etter at de hadde seiret, tillot Sovjetunionen ingen diskusjon om Bessarabia og Nord-Bukovina som på nytt ble sovjetiske, og Bulgaria fikk beholde Syd-Dobrudja. Derimot fikk Romania tilbake Nord-Transilvania som noen måneder i 1944–45 hadde vært under sovjetisk administrasjon. Fra 1945 har de rumenske grensene ligget fast. Mange mente at som følge av oppløsningen av Sovjetunionen ville den nye republikken Moldova søke gjenforening med Romania, men så har ikke skjedd.

Dette avsnittet om historie og stadig vekslende grenser viser problemene til et land som har vært et mål for ulike stormakter. Det ville neppe være korrekt å sammenlikne Romania med Polen, ”nasjonenes Kristus”. Likevel har de rumenske erfaringene med å være underlagt fremmed styre, tyrkisk, ungarsk og sovjetisk, vært et svært viktig tema i rumensk nasjonal tenkning. Den dag i dag er det vanlig å høre rumenere klage over at de alltid har blitt styrt utenfra. Erfaringene med å være under et fremmed styre har gitt god grobunn for xenofobiske ideer blant rumenere. Dette gjaldt særlig ungarske forsøk på magyarisering av rumenerne i Transilvania før 1918 og den brutale okkupasjonen av Nord-Transilvania fra 1940 til 1944. Også forholdet til russerne har historisk sett vært dårlig på grunn av stadige forsøk på russifisering av den rumenske befolkningen i Bessarabia fra 1812 fram til 1989, enten dette nå skjedde under tsaren eller bolsjevikene. I tillegg kom perioden etter krigen fram til 1960 da Romania ble styrt som en sovjetisk koloni.

Ortodoks kristendom.

I mellomkrigstiden framhevet ofte nasjonale rumenere ortodoks kristendom, gjerne sammen med bonden, som et symbol på det å være rumener. Nae Ionescu var en ideolog som sto nær Jerngarden. Han kom med følgende utsagn: ”We are Orthodox because we are Rumanian, and we are Rumanian because we are Orthodox” (K. Hitchens 1994: 315). Likevel var ikke alle like begeistret for å sette likhetstegn mellom ortodoks kristendom og det å være rumensk. Flere deltagere i debatten om hva det innebar å være rumensk, så på ortodoks kristendom som en orientalsk religion. I stedet mente disse at man burde legge større vekt på den latinske arven. Likevel var de fleste nasjonale ledere opptatt av den ortodokse kristendommen. Det gjaldt både Codreanu og marskalk Ion Antonescu slik at fram til 1944 var ortodoks kristendom en sentral del av

rumensk nasjonalisme. En viktig del av debatten om ortodoks kristendom og bonden som nasjonale symboler ble ført i tidsskriftet Gândirea (K. Hitchins 1994: 299-300).

Minoriteter og enhetsstat.

I lange perioder har millioner av rumenere bodd utenfor landets grenser. I mellomkrigstiden var dette annerledes. Fram til 1940 bodde nesten alle rumenere i Stor-Romania. Problemet med de nye grensene var at landet samtidig hadde fått en rekke nye nasjonale minoriteter. Ved den mest autoritative folketellingen som fant sted i 1930, framgikk det at over 28 % av landets befolkning tilhørte disse minoritetene. Siden dette var offisielle tall, kan man med sikkerhet gå ut fra at denne prosentandelen i hvert fall ikke var mindre. De største minoritetene fordelte seg slik etter prosent og urbanisering:

Nasjonalitet	Prosentandel	By	Land
Rumenere	71,9	58,6	75,3
Ungarere	7,9	11,6	7,1
Tyskere	4,1	5,3	3,8
Jøder	4,0	13,6	1,6
Ukrainere/rutenere	3,2	1,5	3,7
Russere	2,3	3,4	2,0
Bulgarere	2,0	1,2	2,2
Tyrkere og tartarer	1,0	0,8	0,1

I tillegg fantes det også mindre folkegrupper slik som gagausere, en tyrkisk stamme i Bessarabia, tsjekkere, slovakere, serbere, kroatere, slovenere og grekere. Roma er ikke tatt med som egen folkegruppe av D. C. Giurescu (1981: 498). Derimot er minoriteten tatt med hos T. Gilberg (1990: 245) og utgjorde da 1,5 %. Muligens skyldtes denne utelatelsen hos D. C. Giurescu at under nasjonalkommunismen ble roma i perioder ikke anerkjent som en egen nasjonal minoritet.

I mellomkrigstiden ble Romania styrt som en enhetsstat. Dette var nedfelt i Grunnloven av 1923. Her fikk den enkelte borger omfattende rettigheter som individ, men ikke som del av en nasjonal minoritet. Dette ble et stort problem fordi nesten 30 % av befolkningen ikke var etniske rumenere. Myndighetene var ikke villig til å innføre lokalt selvstyre selv om dette var fullt mulig i områder hvor ungarerne dominerte. Et annet skille var religion. Mens rumenerne enten var ortodokse eller gresk-katolske, unerte, tilhørte de fleste andre folkegruppene katolske, protestantiske, reformerte eller mosaiske trossamfunn. De slaviske minoritetene var stort sett ortodokse. At Stor-Romania politisk og kulturelt ble styrt som en utvidelse av det gamle Regatet bød også på problemer i forhold til den rumenske befolkningsgruppa i Bessarabia. Ofte kom det klager på den rumenske administrasjonen som fra en bessarabisk forfatter i 1930: "We joined the Romanians, we were'nt supposed to have been conquered by them" (C. King 1999: 43).

Økonomien styrket de etniske skillelinjene. Noe av dette kan leses ut av tabellen fra folketellingen i 1930. Av denne framgikk det at særlig jøder og ungarere var mer urbaniserte enn rumenerne. Jødene var den mest urbaniserte folkegruppa. Mens de utgjorde 4,0 % av samlet folketall, var hele 13,6 % av bybefolkningen jøder. De nye landområdene økte Romanias økonomiske potensiale kraftig, noe som skyldtes at Transilvania og Banat var langt mer industrialiserte enn Regatet. Dette skapte en optimisme for landets framtid. Problemet var bare at økonomisk framgang særlig kom

minoriteter som jøder og ungare til gode. Disse var mer urbaniserte enn rumenerne som fortsatt i hovedsak var sysselsatte i landbruket. For rumenere ble denne utviklingen et viktig tema i den nasjonale diskursen i mellomkrigstiden, og ofte var forslagene til løsning svært betenkelige.

Før krigen var ungarene som i dag landets største minoritet. De hadde bodd i Transilvania mer enn i 1000 år. I enkelte områder utgjorde de en kompakt majoritet. For ungarene var språket et spesielt problem. Fram til 1918 hadde ungarsk vært administrasjonsspråket i Transilvania. Etter 1918 hadde mange innen denne minoriteten vansker med å avfinne seg med at de nå var rumenske borgere. På grunn av den ungarske okkupasjonen av Nord-Transilvania under krigen ble ungarene ofte forbundet med Horthy-regimet og ungarsk revansjisme. Paradoksalt nok kunne den ungarske befolkningsgruppa også bli beskyldt for å være prosovjetsk. Dette skyldtes at ungarene var sterkt representert i RKP, og deler av ungarsk arbeiderbevegelse og intelligentsia i Transilvania så på kommunismen som en mulighet til å skape et multinasjonalt samfunn med like rettigheter for alle (T. Gallagher 1995: 53). Historisk sett har det vært sterke motsetninger mellom den ungarske minoriteten og det rumenske flertallet. Disse motsetningene forsvant ikke med kommunismens fall. Bare noen måneder etter Ceaușescus død kom det til kraftige sammenstøt mellom ungare og rumenere i den etnisk delte byen Târgu Mureș.

Den nest største minoritetsgruppa etter folketellingen i 1930 var tyskere. Disse ble kalt for sachsere i Transilvania og swabere i Banat. Den tyske bosettingen i Transilvania gikk helt tilbake til 1200-tallet da de ble kalt til landet av ungarske konger for å bevokte grensene. I Transilvania, Siebenbürgen på tysk, grunnla de borger som seinere utviklet seg til å bli byer. Etter krigen fikk mange tyskere hard behandling på grunn av beskyldninger om nazisympatier. Etter hvert åpnet Romania for tysk utvandring til Vest-Tyskland. I dag er det tyske samfunnet i Romania i ferd med å dø ut. Tyskerne har som regel reist, men har etterlatt seg byer som Kronstadt (Brașov), og Hermannstadt (Sibiu). I dag er dette praktfulle minnesmerker over tysk bosetting og kultur i Romania.

Rumensk antisemittisme.

I 1930 var den jødiske minoriteten litt mindre enn den tyske. Nå er denne minoriteten nesten borte på grunn av utvandring til Israel. De første jødene i Romania var flyktninger fra Russland som bosatte seg i rumensk Moldova. Fra før bodde det mange jøder i Bessarabia og Bukovina. Folketellingen i 1930 viste at var jødene den mest urbaniserte minoriteten i landet. De var flinke til å skaffe seg utdanning og svært aktive innen handel og industri. Imidlertid var jødene utsatt fordi Romania både før og etter 1918 var gjennomsyret av antisemittisme. Før 1918 hadde jødene vansker med å oppnå rumensk statsborgerskap. På 1930-tallet ble det innført kvoteordninger for jøder både for studieplasser og spesielle jobber. Ved valget i 1937 fikk de antisemittiske partiene mer enn 25 % av stemmene. I august 1940 kom kong Karol med en ny lov etter tysk forbilde. Denne loven forbød ekteskap mellom jøder og rumenere og nektet dessuten jødene å ha en rekke typer jobber (K. Treptow, utgiver, 1997: 469). Beskyldningene mot jødene gikk samtidig på at de sto for en kapitalistisk utbytting av rumenere, og at de hadde kommunistiske sympatier. Mange bessarabiske jøder ble drept av rumenske soldater da den rumenske armeen forlot Bessarabia i slutten av juni 1940. Vinteren 1941 iverksatte Jerngarden en brutal nedslakting av jøder i București, og ved krigsutbruddet i 1941 fant det sted en omfattende pogrom i Iași hvor flere tusen jøder ble myrdet. Under krigen ble jødene i Bessarabia og Bukovina deportert og henrettet,

mens jødene innen grensene av september 1940 stort sett overlevde. I det kommunistiske Romania var det lenge tabu å ta opp jødeforfølgelsene under krigen. Før 1940 fantes det også store slaviske minoriteter i Stor-Romania. De nye grensene etter den 2. verdenskrigen førte til at storparten av disse minoritetene nå havnet i Sovjetunionen og Bulgaria. I mellomkrigstiden ble den slaviske befolkningen i Bessarabia sett på med skepsis fra București. I likhet med jødene ble de med mer eller mindre rette mistenkt for å være prokommunistiske. Fra 1944 ble forholdet til de slaviske minoritetene snudd opp ned. Nå fantes det bare et par mindre slaviske grupper innenfor de rumenske grensene. I stedet bodde det mellom 2 til 3 millioner etniske rumenere innenfor de sovjetiske grensene. Størsteparten var bosatt i sovjetisk Moldova, mens en mindre del befant seg i Ukraina.

Kombinasjonen av usikre grenser og store nasjonale minoriteter bød altså på en rekke problemer for den rumenske enhetsstaten i mellomkrigstiden. De nye kommunistiske makthaverne arvet flere av disse problemer, men den politiske situasjonen var lenge slik at det var umulig å ta disse sakene opp.

Catching up or lagging behind?

Dette spørsmålet er overskrift til kapittel 1 i ei bok "Decades of Crisis" av den ungarske historikeren I. T. Berend (1998: 3). Boka tok for seg utviklingen i Sentral- og Øst-Europa fram til den 2. verdenskrigen. Det spørsmålet Berend stilte, kan settes opp slik: Selv om Romania imiterte Vest-Europa både med lovverk og åpnet for en kapitalistisk utvikling, forble landet langt etter Vest-Europa på det økonomiske området. I den grad det fant sted et økonomisk oppsving, kom dette i hovedsak minoriteter som jøder og ungare til gode. Hva skulle man gjøre for å bryte med denne utviklingen?

I mellomkrigstidens Romania fant det sted en spennende økonomisk debatt som hadde flere likhetstrekk med diskusjonene om avhengighetsteorien fra 1950-tallet og utover. I starten fantes det grovt regnet to hovedgrupperinger, tradisjonalister og europeere. Tradisjonalistene ble ofte kalt for "tarantister" etter "taran", det rumenske ordet for bonde. Denne gruppa var ikke mot en kapitalistisk utvikling som sådan, men mente at man måtte ta utgangspunkt i at Romania var et agrarsamfunn, og at en europeisk utvikling ikke ville passe for landet. Hvis landet skulle utvikle seg økonomisk, måtte man i stedet ta utgangspunkt i landsbyen og bonden.

Den andre hovedgruppa, europeerne, gikk inn for industrialisering etter vest-europeisk mønster. Imidlertid var tilhengerne av dette synet uenig om framgangsmåten. Det nasjonale bondepartiet gikk inn for en åpen økonomi for slik å trekke til seg utenlandsk kapital. En åpen økonomi ville også gjøre det mer enkelt å eksportere jordbruksvarer. Det nasjonal-liberale partiet, som lenge satt i regjeringsposisjon, var mer skeptisk til utenlandsk kapital og gikk inn for en økonomisk politikk som ble kalt "Prin noi insine" eller "Gjennom oss selv" på norsk (J. Seim 1994: 201). I stedet for import skulle den nasjonale industrien styrkes gjennom tollmurer, importsutbytter og en aktiv stat. Denne utviklingen ville styrke det nasjonale borgerskapet. Flere av disse ideene ble forsøkt iverksatt under kongediktaturet 1938–1940.

Sentral i denne debatten var økonomen M. Manoilescu som var minister i flere regjeringer. Manoilescu mente at Romania måtte gjøre noe drastisk for å bryte ut av rollen som en fattig agrarstat. Modellen for en annen utvikling fant han i Tyskland og særskilt Italia. I likhet med Mussolini trodde han på moderne korporasjoner kombinert

med sterk nasjonalisme (D. Chirot 1980: 364-367). Disse korporasjonene, bygd på etnisk tilhørighet, skulle styre landet. Demokrati med en splittende klassepolitikk var en luksus som et fattig land ikke kunne tillate seg. En sterk stat skulle sikre at overskuddet fra landbruket ble brukt til industriell utvikling. Videre burde grensene stenges med høye tollmurer, og landet måtte satse på økonomisk autarki. Ut fra utviklingen i Romania på 1980-tallet kunne det være fristende å påstå at denne politikken var inspirert av Manoilescus ideer om politisk diktatur, en sterk stat, økonomisk autarki og omfattende industrialisering. Den store skilnaden lå i at Manoilescu selvfølgelig hadde et annet syn på eiendomsforhold og økonomisk fordeling enn kommunistene.

R. J. Crampton (1997: 113-114) vurderte det slik at Romania i mellomkrigstiden hadde den sterkeste fascistiske bevegelsen i hele Øst-Europa. Det er derfor interessant å stille spørsmål om hvordan denne fløyen stilte seg i debatten om økonomisk utvikling av landet. Selv om Manoilescu hadde en positiv innstilling til Jerngarden under Codreanus ledelse, var legionærene lite opptatt av teori og programmer. I stedet opererte Jerngarden på et annet grunnlag med vekt på tradisjonelle verdier som bonden, ortodoks kristendom, antisemittisme og antikommunisme, mens konkurrerende organisasjoner opererte på et enda snevrere antisemittisk grunnlag.

Antonescus diktatur og krigen.

Ved første øyekast kan det synes merkelig at en konservativ militær diktator som deltok på tysk side i krigen mot Sovjetunionen, kunne by på problemer for et kommunistisk regime. Fra 1940 til 1944 var marskalk Antonescu den ubestridte leder i Romania. Da krigslykken forsvant, ble han avsatt ved et kupp i august 1944 og henrettet i 1946.

I mange år var Antonescu et tabuområde i Romania. Problemet med Antonescu var nært forbundet med forholdet til Sovjetunionen og antisemittisme. Uten tvil var marskalken en rumensk patriot. Han fulgte med det tyske angrepet på Sovjetunionen i juni 1941 for å vinne tilbake Bessarabia og Nord-Bukovina. Ved flere anledninger tok han til orde for en grenserevisjon i Transilvania etter krigen. Krigen i øst var populær så lenge den dreide seg om å ta tilbake de tapte landområdene. Antonescu tok også et blodig oppgjør med Jerngarden vinteren 1941. En dyster side av marskalkens politikk var behandlingen av jødene. Mens de fleste jødene innenfor grensene av september 1940 overlevde, ble jødene i de områder som ble erobret av den rumenske armeen, utsatt for et rumensk Holocaust. I kommunistisk historieskriving fra 1970-tallet og utover ble emnet tatt opp igjen, men med en spesiell vri. Der ble Romania framstilt som et trygt land for jødene under krigen i skarp kontrast til nabolandet Ungarn.

Imidlertid ville det by på store problemer med en fullstendig rehabilitering av Antonescu. På 1970-tallet var ledende kretser i Romania inne på tanken om en delvis rehabilitering av marskalken og noen av hans mål. I den grad dette skjedde, ble rehabiliteringen begrenset til historieskriving og i litterær form (V. Eskenasy 1997: 275-277). Antonescu har også etter 1989 forblitt en kontroversiell skikkelse. I mange rumenske byer er nå sentrale gater og plasser oppkalt etter han, og flere statuer har blitt reist. Fortsatt er det imidlertid debatt om full rehabilitering skal finne sted.

Den tvilsomme arven.

Dette var i korte trekk en framstilling av de mest sentrale temaene i rumensk nasjonal diskurs fram til den kommunistiske maktovertakelsen. I liten grad var man opptatt av sosiale spørsmål. Riktignok ble det i kjølvannet av 1. verdenskrig gjennomført en

omfattende jordreform, men denne kom på grunn av frykten for at bolsjevistiske ideer skulle spre seg blant de rumenske bøndene. I tillegg eksisterte det også en avgrunn mellom eliten i București og landsbygda. I den grad bøndene hadde kjennskap til en ideologi, var det den type nasjonalisme som Jerngarden sto for. Sosialismen var lite kjent ute på landsbygda før krigen (D. Kideckel 1993: 49-50).

Perioden på slutten av 1930-tallet var preget av blodige konflikter mellom ulike nasjonale grupperinger. Særlig rammet dette Jerngarden, men denne bevegelsen var også preget av en voldsideologi. Fram til 1944 klarte ingen av disse grupperingene å samle den nasjonale bevegelsen i Romania bak seg. Dette skyldtes grunner som politisk uenighet, landavståelser og nederlag i krigen. Den ekstreme nasjonalismen som utviklet seg på 1930-tallet, ble derfor aldri noen fasttømret ideologi slik tilfelle var med nasjonalkommunismen.

Fram til slutten av krigen var den rumenske diskursen antisemittisk, antiungarsk, antirussisk og ikke minst antikomunistisk. I tillegg la den stor vekt på etnisk opphav og språk. Denne diskursen ble brutt fra krigens slutt fram til 1960. I denne perioden var det forbundet med fare å ta opp sentrale temaer fra eldre nasjonal tenkning.

Dette var en nasjonal diskurs som det var svært vanskelig for et kommunistisk regime å bygge videre på. I neste avsnitt vil det bli gitt et omriss av hvordan RKP stilte seg til den nasjonale diskursen fram til 1960.

MINORITETENES PARTI.

Sett i forhold til Ceaușescu-periodens kraftpatriotisme var det en merkelig opplevelse å sette seg inn i det rumenske kommunistpartiets historie fram til 1960. De ulike bolkene av partiets historie hang rett og slett ikke sammen. Fram til 1960 sto partiet for en internasjonal ideologi og var nært knyttet til Sovjetunionen. Dessuten sto rumensk arbeiderbevegelse, både kommunister og sosialdemokrater, svakt fram til 1944.

Noe av denne svakheten kan forklares med at RKP i 20 år måtte operere illegalt. Romanias Kommunistiske Parti ble stiftet i 1921 og var forbudt fra 1924 fram til 1944. Det er anslått at partiet aldri hadde mer enn 5000 til 6000 medlemmer, og i august 1944 var medlemstallet bare på ca. 1000. Selv om partiet var forbudt, kunne det av og til stille til valg som drivkraft i Arbeider- og bondeblokken. Det beste resultatet kom ved valget i 1931 der partiet fikk over 73000 stemmer, dvs. litt over 2 % og 5 plasser i nasjonalforsamlingen. Valget av disse representantene ble imidlertid underkjent. Den nasjonale sammensetningen av RKP var også svært spesiell. En analyse av partiets medlemmer i 1933 viste at bare 23 % av medlemmene var etniske rumenere mot 72 % av befolkningen. Derimot var hele 26 % av medlemmene ungare mot 8 % av befolkningen. Enda sterkere sto jødene. De utgjorde 4 % av befolkningen mot hele 18 % av partiets medlemmer. De slaviske minoritetene, russere, ukrainere og bulgarere, var også sterkt overrepresentert innen partiet (D. Deletant 1999b: 14-15).

Særlig tre forhold gjorde det vanskelig for RKP å slå igjennom. For det første var den rumenske arbeiderklassen tallmessig svak og ny. Industriarbeiderne hadde fortsatt sterke bånd til landsbygda og var preget av agrarsamfunnets verdier. Den andre grunnen er allerede nevnt. Bare et mindretall av partiets medlemmer var etniske rumenere. Dette hadde en logisk forklaring. Både Transilvania og Banat, hvor det bodde mange fra de nasjonale minoritetene, var industrielt langt mer utviklet enn Regatet. Likevel var nok

den viktigste grunnen til partiets manglende oppslutning RKPs nære tilknytning til Sovjetunionen og Komintern, som stadig blandet seg inn i rumenske forhold. I 1923 hadde Komintern gått inn for at Bessarabia skulle skilles ut fra Romania og bli en del av Sovjetunionen. Som følge av dette ble RKP forbudt. Seinere gikk Komintern inn for at Transilvania og Dobrudja skulle danne egne stater. RKPs forhold til Komintern og Sovjetunionen ble brutalt belyst i 1940. Partiet protesterte riktignok kraftig mot at Nord-Transilvania ble gitt til Ungarn, men bare et par måneder tidligere hadde partiet inntatt en helt annen holdning til Sovjetunionens anneksjon av Bessarabia og Nord-Bukovina. På vegne av folket i disse områdene sendte RKP "the warm greetings of the people of Bessarabia and northern Bucovina who have been freed from the yoke of Romanian imperialism" til Sovjetunionen (V. Georgescu 1991: 210).

For mange rumenere var kommunistpartiets positive holdning til oppdeling av Stor-Romania jevn godt med landsforræderi. Ut fra etnisk sammensetning og marxistisk ideologi var RKP svært sårbart i den ultranasjonale stemningen som rådde grunnen i Romania på 1930-tallet. Historien om RKP fram til 1944 kan derfor leses som en negasjon av landets nasjonale diskurs. Partiets svakhet, som både skyldtes indre og ytre årsaker, gjorde at RKP ikke klarte å framstå som et alternativ til den ekstreme nasjonalismen. Heller ikke fikk partiet noe større oppsving under krigen. Kontrasten til land som Jugoslavia og Albania var slående. Ved krigens slutt framsto de kommunistiske lederne der, Tito og Hoxha, som nasjonale ledere. I Romania satt landets to framtidige ledere, Gheorghiu-Dej og Ceaușescu i fengsel, mens andre partiledere befant seg i Moskva.

Maktovertakelsen i Romania foregikk fra august 1944 til 1947. Siste ledd i denne var at monarkiet ble avskaffet, og sosialdemokratiet nærmest med tvang ble slått sammen med kommunistene i begynnelsen av 1948. Partiets gradvise erobring av makten kunne ikke ha funnet sted uten sovjetisk press og inngripen. Fram til 1960 ble Romania i praksis styrt som en sovjetisk koloni. Kommunistenes styre betydde i første omgang et bytte av modell. Den sovjetiske modellen førte med seg politisk diktatur, planøkonomi, kollektivisering av jordbruk og en hurtig industrialisering. Modellen ble påtvunget Romania utenfra; den kom ikke som følge av revolusjon eller valg. For det nasjonalkommunistiske regimet var partiets historie derfor en stadig kilde til problemer.

PROBLEMSTILLINGER.

Med dette er det gitt en innføring i noen sentrale temaer i rumensk nasjonalisme og kommunistpartiets forhold til disse spørsmålene. Nå skal de sentrale problemstillingene i oppgaven presenteres.

Den viktigste problemstillingen er å drøfte rumensk nasjonalkommunisme under Ceaușescu-regimet sett ut fra ulike innfallsvinkler. Det vil bli gitt en framstilling av særtrekk og faser, og samtidig skal denne ideologien settes inn i en historisk og politisk sammenheng. Det vil også bli sett på praktiske konsekvenser av denne ideologien da den ble satt ut i livet.

Neste problemstilling er forholdet mellom den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet og den rumenske nasjonalkommunismen. En rekke forfattere har har pekt på likhetstrekk mellom disse to ideologiene. Spørsmålet her blir hva og hvor mye av denne ideologien som ble videreført under nasjonalkommunismen.

En tredje problemstilling er veien fram mot nasjonalkommunisme. Dette var en rask og påfallende utvikling som skjedde under stadige konflikter med Sovjetunionen. Det skal derfor drøftes hvilke faktorer som lå bak den nye kursen.

Den fjerde problemstillingen er knyttet til oppgavens teori. Denne er hentet fra Antonio Gramscis hegemonibegrep og hans syn på ulike styresett. I oppgaven er det forsøkt å bruke Gramscis teorier på rumenske forhold.

Dette er de 4 sentrale problemstillingene som vil bli drøftet. Men det vil også bli tatt opp flere andre problemstillinger. Forholdet mellom marxismen og nasjonalismen er viktig, det samme er plasseringen av rumensk nasjonalkommunisme i en internasjonal sammenheng. Av andre problemstillinger kan nevnes: den økonomiske krisa på 1980-tallet, personkulten og forholdet mellom folkelige og offisiell nasjonalisme.

OM OPPGAVENS KAPITLER.

Oppgaven er delt inn i 5 kapitler. Disse er følgende:

I kapittel 1 er det gitt et historisk riss av rumensk nasjonalisme fram til 1944 og en kort innføring i kommunistpartiets forhold til nasjonale spørsmål før 1960. I tillegg er de viktigste problemstillingene presentert.

Kapittel 2 vil ta for seg metoden. Her vil det bli drøftet ulike begrep, variabler, måleproblem og analyseenheter. Det er dessuten gitt en redegjørelse for sentrale elementer i Gramscis hegemonibegrep. Som siste er det satt opp 3 modeller for utvikling av nasjonalisme i kommunistisk regimer.

I kapittel 3 er det gitt en drøfting av sentrale trekk ved nasjonalkommunismen i Romania og forsøkt å sette disse inn i sammenheng, både på nasjonalt og internasjonal plan. Hovedvekt er lagt på Ceaușescus regime fra 1965–1989.

Kapittel 4 er delt inn i 2 bolker. Den første bolken tar for seg likheten mellom nasjonalkommunismen og den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet. Den andre bolken tar for seg rumensk nasjonalkommunisme som et svar på sovjetiske dominans etter krigen.

Kapittel 5 vil bli en oppsummering av oppgaven. Her skal trådene fra tidligere kapitler tas opp. Det vil også bli gitt en evaluering av oppgavens teori og bruk av Gramscis hegemonibegrep på Ceaușescu-regimet.

KAPITTEL 2. TILNÆRMING, METODE OG MODELLER.

Det sentrale formålet med denne oppgaven er å gi en analyse av offisiell nasjonalisme under Ceaușescu-regimet. Dette omfatter nasjonalkommunismen som ideologi og de praktiske konsekvenser denne ideologien fikk for det rumenske samfunnet. Det må derfor understrekes at oppgaven ikke gir noen fullstendig analyse av Ceaușescu-regimet.

Dette kapitlet skal ta for seg noen problemer i tilknytning til denne analysen. Disse er bl. a. knyttet til bruk av data, analysen av caset og bruk av teori og modeller.

INNSAMLING AV DATA.

Til denne oppgaven er det i hovedsak benyttet data i form av skriftlige kilder. Størsteparten av den litteratur som er benyttet, er funnet på Universitetsbiblioteket i Oslo eller gjennom bruk av Bibsys. I all hovedsak er denne litteraturen på engelsk fordi mitt kjennskap til rumensk ikke er godt nok til å bruke litteratur på dette språket. Noe av litteraturen er kjøpt inn på studieturer til Romania. Her kan spesielt nevnes ”The Center for Romanian Studies” som holder til i Iași. Denne stiftelsen har utgitt sentrale verk om rumensk historie, Ceaușescu-regimet og kommunismen i Romania.

Under arbeidet med oppgaven har det vært vesentlig å samle inn og bruke litteratur som regimet selv utga. Bakgrunnen for dette er at fra 1989 og fram til i dag har mesteparten av den litteratur som har behandlet Ceaușescu og hans styre, vært svært kritisk til dette regimet – gjerne med sterke moralske overtoner. For å skaffe balanse har det derfor vært viktig å bruke noe av den litteratur som ble utgitt av regimet selv.

I litteraturen finnes det et par hull som må nevnes. For det første mangler det litteratur fra perioden 1947–1960 hvor hovedvekten ble lagt på klassekamp og Romanias nære forhold til slaviske land, både med språk og historie. Samtidig mangler det også litteratur med kritikk av rumensk nasjonalkommunisme, sett fra et sovjetisk ståsted. Dessverre har det ikke vært mulig å få tak i denne type stoff.

I forbindelse med arbeid med oppgaven har undertegnede også vært i Romania 4 ganger. I hovedsak var dette for å bli kjent med de stedene som er behandlet i oppgaven.

CASE OG ANALYSEMETODER.

Analysen av nasjonalkommunismen i Romania er i hovedsak kvalitativ ut fra de data som er benyttet. Selve caset må kalles historisk fordi det behandler en tidsperiode som tok slutt med regimets fall i 1989.

Utgangspunkt for å skrive denne oppgaven var å gi en analyse av rumensk nasjonalkommunisme som et unikt case. Ikke spesielt overraskende viste dette seg å bli vanskelig. Utviklingen i Romania skilte seg sterkt fra utviklingen, ikke bare i naboland som Ungarn og Bulgaria, men også fra andre nasjonalkommunistiske regimer som Kina og Vietnam.

Under arbeidet med oppgaven dannet det seg derfor raskt det som kan kalles ”bakhodemodeller”. Dette uttrykket er hentet fra Svein Andersen (1997: 95) i boka ”Case-studier og generalisering”. Etter Andersens syn vil man, selv om analysen skal legge vekt på det unike ved caset, bevisst eller ubevisst bruke slike modeller som

trekker inn generelle forestillinger med teoretisk innsikt. Derfor er utviklingen i flere andre kommunistiske stater både i Europa og Asia i noen grad blitt trukket inn for å belyse sider av det rumenske caset.

Undersøkelsestype.

Neste skritt blir å plassere oppgaven i forhold til hva den gir uttrykk for. Hva gjør den med selv caset? I denne sammenhengen kan det vises til I. Andersen (1990: 115-118) som har satt opp et spekter av undersøkelsestyper som går fra beskrivende til intervensjonsorientert. Denne inndelingen, som I. Andersen har tatt fra F. Borum, sier noe om formålet for undersøkelsen av et emne.

Etter inndelingen til I. Andersen må denne oppgavens formål plasseres både under beskrivende, men nok i større grad under forklarende/forstående. Denne plasseringen er gjort ut fra at de enkelte deler av rumensk nasjonalkommunisme er satt inn i en sammenheng. Dette gjelder både i forhold til ideologiens utvikling i perioden 1960–1989 og den historiske sammenlikningen med mellomtidens ekstreme nasjonalisme.

En historisk-komparativ metode.

Første ledd i skrivearbeidet var å gi en rein beskrivelse av den nasjonalkommunistiske ideologien og de konsekvenser denne fikk for Romania. Bak dette lå det en nysgjerrighet om hva denne ideologien egentlig sto for. For å finne ut dette var det først nødvendig å se på de enkelte delene av denne ideologien. Derfor er det i neste kapittel benyttet en framgangsmåte som best kan kalles ”plukke-fra-hverandre-metoden”. Her er oppgavens sentrale variabel, nasjonalkommunismen, plukket fra hverandre i sine enkelte bestanddeler. Samme framgangsmåte er også benyttet som første ledd i gjennomgangen av sentrale elementer i den eldre utgaven av rumensk nasjonalisme.

Med dette utgangspunktet ble det raskt nødvendig å gjøre flere valg som gikk utover en rein beskrivelse. For det første måtte de enkelte deler av denne ideologien settes inn i en sammenheng, de enkelte delene utviklet seg, og nasjonalkommunismen tok opp lån, både fra andre land og fra eldre rumensk nasjonalisme. Sist, men ikke minst, var det viktig å se på de praktiske konsekvensene da regimet forsøkte å sette denne ideologien ut i livet. Det var derfor nødvendig å gå utover kun å beskrive caset, og til dette ble den historisk-komparative metoden brukt.

Grunnen til at denne metoden ble brukt, er følgende: I nesten 30 år, fra 1960 fram til regimets fall i 1989, var nasjonalkommunismen den herskende ideologien i Romania. Innen dette tidsrommet gjennomgikk denne ideologien en sterk utvikling. Gradvis ble den mer ekstrem, særlig gjaldt dette på 1980-tallet. I analysen er det derfor lagt stor vekt på utviklingen av nasjonalkommunismen som ideologi.

Samme metode er også brukt i kapittel 4 hvor det er foretatt en sammenlikning av den ekstreme rumenske nasjonalismen fram til 1944 og nasjonalkommunismen. Her er formålet å finne ut hva som sistnevnte ideologi tok opp og videreførte fra eldre nasjonalisme. Dette er begrunnelsen for at den historisk-komparative metoden ble brukt.

ANALYSEENHET OG NIVÅER.

I denne oppgaven er Romania den viktigste analyseenheten. Andre analyseenheter er stater som Ungarn, Bulgaria, Albania, Kina og Vietnam.

Selv om Romania som oftest er analyseenheten, består den av flere nivåer som kan bli brukt om hverandre. Derfor trengs det en forklaring av de ulike nivåene og forholdet til beslutningsprosessen. Særlig gjelder dette for produksjon og iverksetting av den den offisielle nasjonale ideologien. Analyseenheten her kan deles inn i følgende nivåer:

- 1 det rumenske folket
- 2 partiet
- 3 regimet
- 4 kretsen rundt Ceaușescu.

Mellom disse 4 nivåene fantes det ingen skarpe grenser. Skillet mellom folk og parti, her nivå 1 og 2, ble etter hvert uklart. På 1980-tallet var partiet så stort at nesten hver tredje voksne rumener var partimedlem. Under Ceaușescus siste år mistet dessuten partiet mye av sin tidligere betydning. Skillet mellom regimet og kretsen rundt Ceaușescu, her nivå 3 og 4, var også uklart. I mange år var Ceaușescu påpasselig med å la sentrale posisjoner rotere, og nære medarbeidere ble ofte flyttet på. Slik fikk disse ikke anledning til å bygge opp sin egen maktbase.

Mellom disse ulike nivåene innen analyseenheten gikk den kausale påvirkningen begge veier for nasjonal ideologi. Regimet og kretsen rundt Ceaușescu ble påvirket av den eldre rumenske nasjonalismen som var den ideologi vanlige rumenere kjente til. Samtidig gikk også påvirkningen den andre veien. Regimets bruk av nasjonal ideologi påvirket etniske rumenere, og regimet kunne framstå som forsvarer av den rumenske nasjonen mot de historiske fiendene Russland/Sovjetunionen og Ungarn. Dette ga regimet legitimitet og etter hvert hegemoni.

De viktigste avgjørelsene i forhold til den nasjonale ideologien ble fattet på nivå 4. Dette kunne dreie seg om å sette konflikten med Sovjetunionen og Ungarn inn i en nasjonal kontekst, forholdet til de nasjonale minoritetene og framstillingen av partiet som forsvarer av den rumenske nasjonen. Både Nicolae og hans bror, Ilie Ceaușescu, var svært aktive i arbeidet med å utforme denne nasjonale ideologien. Imidlertid kunne ikke kretsen rundt lederen produsere all nasjonal ideologi som regimet trengte. En del måtte delegeres nedover til lavere nivåer, mens en annen mulighet var å bruke intellektuelle i og utenfor partiet. Mest kjent i så måte var historikerstriden mellom Ungarn og Romania om kontinuerlig rumensk bosetting i Transilvania (se kapittel 3). Et annet eksempel var regimets forsøk på en delvis rehabilitering av marskalk Antonescu. Dette ble imidlertid ansett for å være brennbart, og oppgaven ble derfor gitt til en forfatter (V. Eskenasy 1997: 276-277).

SENTRALE VARIABLER OG MÅLEPROBLEMER.

Den viktigste variabelen her er nasjonalkommunismen. I hovedsak er den sett på som en helhet, men det er også mulig å se på den som sammensatt av en rekke underordnede variabler. Disse var ofte tett forbundet og sto i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre. Som regel er nasjonalkommunismen her benyttet som avhengig variabel, men ved et par anledninger er den også brukt som uavhengig variabel.

Særlig gjaldt dette i forhold til to andre variabler som legitimitet og hegemoni. Begge disse ble påvirket av de resultater som nasjonalkommunismen oppnådde. Så lenge resultatene var gode, var det vanskelig å komme med kritikk av Ceaușescu og hans

regime. Kritik mot landets ledelse ble raskt stemplet som forræderi mot den rumenske nasjonen.

En annen viktig variabel var den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet. Et problem med denne variabelen var at den i langt mindre grad enn nasjonalkommunismen var en helhetlig ideologi. Flere nasjonale grupperinger innen Romania hadde helt fram til 1941 blodige innbyrdes oppgjør om makten.

Den siste variabelen som her skal nevnes, er marxismen. Denne ideologien var sentral på felter som eiendomsforhold, økonomi og sentralstyring av Romania. Marxismen og nasjonalkommunismen sto i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre. Rumensk nasjonalkommunisme lånte mye fra andre kommunistiske regimer som Sovjetunionen under Stalin, Kina og Nord-Korea, samtidig som marxismen ble rumenisert. Dette betydde her at marxismen ble omformet slik at den passet inn i den nye kursen.

Måleproblemer.

I denne oppgaven er de sentrale variablene kvalitative, og det reiser flere problemer når disse skal måles. Her skal dette eksemplifiseres i forhold til variabelen nasjonalkommunisme. Å sette mål på denne variabelen kunne bety to helt ulike ting:

- måle styrken på variabelen i form av at den ble mer ekstrem
- måle støtten nasjonalkommunistisk ideologi hadde i befolkningen.

I kapittel 3 er det gjort flere forsøk på å måle styrken på denne variabelen. Et eksempel var kuppet i august 1944 som flere ganger ble skrevet om i mer nasjonalistisk retning. Det samme skjedde med et bondeopprør i Transilvania i 1784 som etter hvert ble til en rumensk revolusjon. Et tredje eksempel var at regimet etter hvert framhevet den dakiske arven på bekostning av den romerske. Høydepunktet her fant sted i 1988 da I. Ceaușescu (1988:19) sidestilte den dakiske med den romerske sivilisasjonen i antikken.

Felles for disse omskrivningene var at de trakk i samme retning: Den nasjonale ideologien utviklet seg mot det ekstreme. Dette betydde imidlertid ikke at den styrket sin posisjon i det rumenske folket. Alt tydet på at nasjonalkommunismen mistet støtte i befolkningen fram mot 1989. Imidlertid er det vanskelig å sette mål på dette fordi denne ideologien aldri var oppe til valg, og det fantes lite av undersøkelser som kunne måle den folkelige oppslutningen om denne ideologien. Dette gjør drøftingen av ideologiens støtte i befolkningen komplisert, og det må tas forbehold.

Ved flere anledninger kan også kvantitative data være til stor hjelp ved måling av styrke på den nasjonalkommunistiske variabelen. Dette kan være tall på handel med Vest-Europa på 1960-tallet, andel ungarske barn som fikk opplæring på morsmålet i grunnskolen, og antallet landsbyer som ble systematisert. Det vil imidlertid ikke være mulig kun gjennom kvantitative data å måle styrken på den nasjonalkommunistiske variabelen, selv om disse tallene kan være til stor hjelp.

GRAMSCI OG HEGEMONIBEGREPET.

I kapittel 1 ble det satt opp flere problemstillinger som skal drøftes. Men oppgaven trenger også en teoretisk ramme som kan binde de enkelte delene sammen.

Bakgrunnen for å velge Gramscis teori om en sosial gruppe eller klasses hegemoni er at dette er en oppgave som i hovedsak handler om ideologi. Derfor handler mye av denne oppgaven om det rumenske samfunnets overbygning, selv om nasjonalkommunismen også fikk store praktiske konsekvenser da den ble forsøkt satt ut i livet. I ortodoks marxisme ble det lagt lite vekt på et samfunns overbygning. I stedet var oppmerksomheten konsentrert om selve maktovertakelsen og økonomiske forhold. Overbygningen, det vil si et samfunns oppbygning, lover, institusjoner og moral, ble gjerne sett på som en gjenspeiling av det økonomiske feltet hvor eiendomsretten til produksjonsmidlene sto sentralt. Gramscis fortjeneste innen marxistisk teori var at han ga overbygningen en selvstendig rolle og dermed en mer sentral plass (C. Boggs 1976:36).

Antonio Gramsci ble født i 1891 og døde i 1937 etter å ha sittet om lag 10 år i Mussolinis fengsler. Før han ble fengslet, var han i noen år leder av det italienske kommunistpartiet. Størsteparten av hans teoretiske verk skrev Gramsci under fengselsoppholdet. Arbeidsforholdene der var naturlig nok ikke gode, og nedtegnelsene kom ofte i form av brokker og fragmenter. I tillegg var de preget av omskrivninger for å unngå fengselsensuren. Derfor kan det by på problemer med å forstå Gramsci.

Det ligger for øvrig en skjebnens ironi i det å bruke Gramscis teori på rumenske forhold. På 1930-tallet var Mussolinis Italia til stor inspirasjon for rumenske nasjonalister. De så på det fascistiske Italia som et vellykket moderniserende diktatur, hvor fascistene – riktignok med hensynsløse midler – oppnådde stor framgang. Den korporative organiseringen av Italia ble sett på som et alternativ til parlamentarisk demokrati og splittende klassepolitikk. Ved å bruke Gramsci er oppgavens teori hentet fra en av fascismens skarpeste kritikere som i mange år satt i italienske fengsler.

Statens to funksjoner.

A. Gramscis utgangspunkt var den moderne staten. Han så at den kunne ha to helt ulike funksjoner som var tett bundet sammen. Staten rådte for det første over et tvangsapparat som den kunne bruke hvis noen satte seg opp mot den ledende gruppas herredømme. Men samtidig hadde moderne stater utviklet et medborgersamfunn som besto av frittstående organisasjoner, partier, massemedia og enkeltindivider. Her er det brukt uttrykket ”medborgersamfundet” som er hentet fra en dansk oversettelse, mens uttrykket på italiensk er ”società civile”. Derfor kan uttrykket også oversettes med ”det sivile samfunn” (A. Gramsci 1973: 193). En moderne stat besto derfor ikke bare av et tvangsapparat, men også av et medborgersamfunn som kunne fungere som et indre forsvarsverk hvis staten ble utsatt for angrep. Mellom staten som tvangsapparat og som medborgersamfunn rådte det en usikker likevekt.

Et annet utgangspunkt for Gramsci var at en herskende klasse eller sosial gruppe måtte ha herredømme over et samfunns økonomi. Men dette var ikke tilstrekkelig for at en slik klasse/gruppe kunne kontrollere eller lede en stat. Denne gruppa måtte også ha kontroll med et samfunns lover, institusjoner, utdanning, massemedia og politiske organisasjoner. Dette herredømmet innebar derfor at den herskende gruppas verdier for moral, religion, kultur og ideologi ble de rådende i samfunnet.

Etter 1917 ble det russiske eksemplet brukt ukritisk av kommunister over hele verden. I følge disse erfaringene hadde et revolusjonært parti som oppgave snarest mulig å erobre makten i et samfunn. Dette ble likestilt med å sikre seg kontrollen over statsapparatet og

økonomien. Deretter ville den herskende klassen nærmest automatisk dominere andre felter av samfunnet, slik som overbygningen. Gramsci mente selvsagt at bolsjevikenes maktovertakelse hadde vært vellykket, men også at de russiske erfaringene ikke uten videre kunne overføres til mer utviklede stater i Vest-Europa og USA. I Russland hadde staten stort sett bestått av et tvangsapparat, og medborgersamfunnet hadde vært lite utviklet. Gramsci (2005: 235 og 238) mente at dette var grunnen til at revolusjonen hadde lyktes i Russland, mens den hadde mislyktes i de mer utviklede statene i vest. Her hadde staten et indre forsvarsverk i form av et medborgersamfunn som støttet opp om staten hvis den ble angrepet.

Ut fra denne erkjennelsen mente han at mens makterobringen i Russland hadde skjedd gjennom en bevegelseskrig, ville makterobringen i Vest-Europa først finne sted etter en lang periode av stillingskrig. Før selve makterobringen måtte det revolusjonære partiet innta statens indre forsvarsverk som i dette tilfellet var medborgersamfunnet (A. Gramsci 2005: 238-239).

Betydningen av hegemoniet.

Ved flere anledninger er det her brukt begrepet hegemoni. Dette trenger en nærmere forklaring.

I følge Gramsci kunne en klasse eller sosial gruppe herske i et samfunn på to ulike vis, den kunne enten være dominerende eller ledende. Den første styreformen viste til et styresett som i hovedsak var basert på staten som tvangsapparat, mens den andre formen var et styre basert på konsensus. Denne siste formen for herredømme betydde at den herskende gruppa var i stand til å samle andre grupper bak seg. Mot grupper eller klasser som nektet å underordne seg, kunne denne gruppa bruke statens tvangsapparat, mens andre grupper/klasser frivillig anerkjente den ledende gruppas rolle. I en del tilfeller sto denne gruppa så sterkt at et flertall innen samfunnet delte den herskende gruppas syn på felter som oppbygning og organisering av samfunnet, økonomi, moral, religion og ideologi. Det var denne formen for styre som Gramsci kalte for hegemoni. Dette ble karakterisert av at den herskende gruppa utøvde et intellektuelt og moralsk lederskap, og de mål som denne gruppa hadde satt opp, ble sett på som mål for samfunnet som helhet (A. Gramsci 2005: 57-60).

Samtidig som han pekte på at et hegemoni måtte være "ethical-political", framholdt han også at et ei gruppes hegemoni måtte ha et økonomisk fundament. Dette betydde at denne gruppa måtte ha en sterk posisjon innen statens økonomi (A. Gramsci 2005: 161).

A. Gramsci viste til flere historiske eksempler på at en gruppe eller klasse hadde hegemoni i et samfunn. Et eksempel på dette var de franske jakobinerne. Under den franske revolusjonen representerte jakobinerne den mest framskredne delen av det franske borgerskapet og drev på hensynsløst vis revolusjonen framover i kamp mot indre og ytre fiender. Her la Gramsci vekt på jakobinernes landbrukspolitik som gjorde sitt til at det bare ble mindre opprør på landsbygda, og at den franske landsbygda aksepterte Paris' hegemoni. Jakobinerne sto for sentralisme i motsetning til girondinerne som sto for føderalisme. I Frankrike skapte jakobinerne den borgerlige staten og drev borgerskapet fram til å bli den ledende klassen. Dette sikret borgerskapet som klasse et langvarig hegemoni (A. Gramsci 2005: 77-79).

Når det gjaldt styrken av hegemoni for ei gruppe eller klasse i samfunnet, opererte Gramsci med ulike former av dette. I følge J. V. Femia (1981: 46-47) var disse følgende:

- 1 "integral hegemony". Dette var den sterkeste formen for hegemoni, og i et slikt samfunn hersket en stor grad av intellektuell og moralsk enhet.
- 2 "decadent hegemony". Under denne typen for hegemoni hadde den herskende gruppa brukt opp sin funksjon, og potensialet for sosial disintegrering var tilstede.
- 3 "minimal hegemony". Dette var den svakeste formen for hegemoni. Her utøvde den herskende gruppa sin funksjon gjennom å inkorporere lederne for andre grupper i et elitenettverk.

Gramscis syn på de ulike formene for hegemoni viste at han ikke så på hegemoniet som statisk, men som en styreform som hele tiden var i utvikling og raskt kunne forvitte. Han tenkte her på situasjoner hvor den ledende gruppa hadde mislyktes i en større oppgave som f. eks. en krig. I en slik situasjon måtte det revolusjonære partiet, som han med henblikk på Machiavelli kalte for "den moderne prinsen", kjempe for å bryte de bånd som knyttet den herskende gruppa til befolkningen (Gramsci 2005: 210). Partiet måtte altså før maktovertakelsen etablere sitt eget hegemoni eller opprette et mothegegoni (C. Bogs 1976: 40-41).

I forbindelse med hegemonibegrepet la Gramsci stor vekt på de intellektuelles rolle, både i forhold til staten som tvangsapparat og som medborgersamfunn. Her er et sitat som viste til dette:

"De intellektuelle er den herskende gruppes "fuldmægtige", der skal udøve de subalterne funktioner i det sociale hegemoni og den politiske regering, dvs. : 1) det "spontane" samtykke som de store befolkningsmasser giver den retning, samfundslivet har fået af den herskende grundlæggende gruppe, et samtykke der opstår "historisk" af den prestige (og følgelig af den tillid), der tilfalder den herskende gruppe som følge af dens stilling og funktion i produktionens verden; 2) det statslige tvangsapparat, der "legalt sikrer disciplinen hos de grupper, der ikke "samtykker", verken aktivt eller passivt, dette apparat er midlertid oprettet for hele samfundet med henblikk på krisestiuasjoner i kommandoen og ledelsen, hvor det spontane samtykke udebliver" (A. Gramsci 1973: 193).

De intellektuelle var altså etter Gramsci den herskende gruppas funksjonærer og hadde som sin viktigste rolle å sørge for at befolkningen ga sin tilslutning til den herskende gruppas politikk. Samtidig sto de også for ledelsen av det statlige tvangsapparatet. Dette kunne brukes mot klasser/grupper som nektet å underordne seg den ledende gruppa.

Dette var en kort redegjørelse for noen sentrale punkter hos A. Gramsci. I perioder har både Gramsci og hegemonibegrepet vært diskutert i Norge. Denne diskusjonen ligger imidlertid utenfor denne oppgavens rammer.

Gramsci og Romania.

Mye av det Gramsci skrev, var myntet på italienske forhold og en eventuell kommunistisk maktovertakelse på 1920- og 1930-tallet. Det oppsto derfor et problem ved å bruke Gramsci på rumenske forhold under nasjonalkommunisme. Etter Gramscis

definisjon må Romania i denne perioden karakteriseres som et samfunn med et stort tvangsapparat og lite medborgersamfunn. I forhold til Øst-Europa har det ofte vært diskutert om de styrende skulle karakteriseres som en egen klasse. Her er det ikke tatt stilling til dette, men som regel er det brukt uttrykket regime om denne gruppa. I Romania fram til 1960 styrte dette regimet på vegne av en motvillig arbeiderklasse. Etter 1960 styrte regimet på vegne av en langt mer velvillig nasjon. I motsetning til vestlige stater fantes det i Romania under nasjonalkommunismen lite av frittstående institusjoner, organisasjoner og massemedia som kunne produsere nasjonal ideologi. I stedet var staten med sitt kontrollapparat enerådende. I den grad det fantes en opposisjon, fikk den som regel utløp gjennom partiet. Da RKP på 1960-tallet skulle sikre seg befolkningens støtte i konflikten med Sovjetunionen, skjedde dette gjennom direkte kontakt med befolkningen. Noe medborgersamfunn å innta fantes ikke.

Ut fra maktforholdene i Romania måtte derfor Gramscis teori om ulike styresett utvikles, og dette har K. Verdery (1991: 85-87) gjort. Hun har anvendt hegemonibegrepet på rumenske forhold og samtidig kommet med interessante synspunkter om de intellektuelles rolle i produksjonen av nasjonal ideologi. Av spesiell interesse er Verderys bruk av styreformer som hun kaller ”modes of control”. Dette passet godt på Øst-Europa fram til 1989 fordi regimene i dette området brukte store ressurser på å kontrollere aktivitetene til den enkelte borger. Romania under Ceaușescu representerte et ytterpunkt for denne type av kontroll. Derfor er det i oppgaven brukt styre gjennom ulike kontrollformer som tvang, belønning og ideologi.

Et problem ved bruk av Gramsci og Verdery er begrepet styre/kontroll ved bruk av tvang. I det rumenske caset var landet i en lang periode gjennomsyret av en voldskultur. Tvang vil derfor bli en upresis beskrivelse av dette fenomenet. I stedet er det her brukt uttrykk som tvang med utstrakt voldsbruk. Dette vil bli utdypet videre i oppgaven.

Det er bare deler av Gramscis teorier som skal brukes i denne oppgaven. De viktigste punktene er:

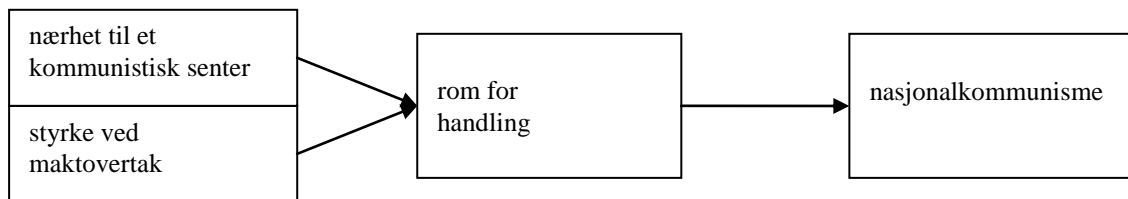
- **kampen mellom to ideologier: nasjonalismen og marxismen**
- **et styre ved tvang, belønning eller konsensus og ideologisk kontroll**
- **de intellektuelles rolle i produksjonen av nasjonal ideologi**
- **Ceaușescu-regimets hegemoni.**

Det er denne teorien som skal binde oppgaven sammen. I hvert kapittel vil det bli drøftet et eller flere av disse punktene. I avslutningskapitlet vil det også bli gitt en vurdering av sterke og svake sider ved Gramscis teori brukt på rumenske forhold.

PRESENTASJON AV 3 MODELLER.

Her følger 3 modeller som skal vise sentrale trekk ved utviklingen av nasjonalkommunistiske regimer og plassering av begreper som legitimitet og hegemoni. Det må her tilføyes at disse modellene viser et svært forenklet bilde av virkeligheten, både med variabler og kausalitet.

Modell 1. Internasjonal modell for et regimes vei mot nasjonalkommunismen.

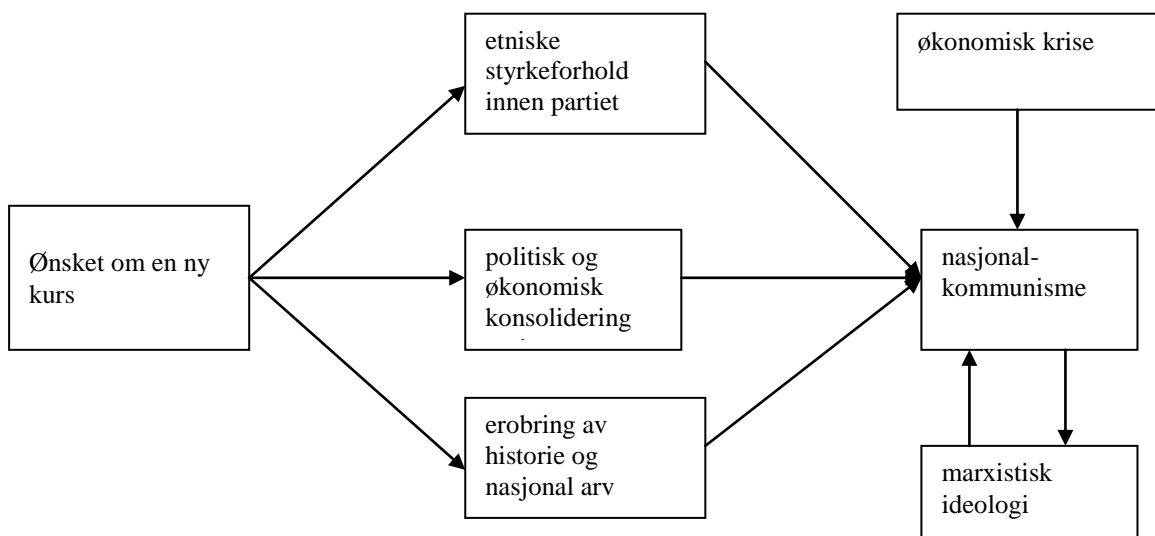
Forklaring av modell 1.

Dette er en modell som viser et kommunistisk regimes muligheter til å føre en nasjonalkommunistisk politikk. De to startvariablene i modellen er nært forbundet og derfor lagt ved siden av hverandre. Variabelen "styrke ved maktovertak" viser til om et regime kom til makten ved egen hjelp eller ble påsatt slik tilfellet var med de fleste kommunistiske regimene i Øst-Europa. Den andre startvariabelen er "nærhet til et kommunistisk senter". I de fleste tilfeller var dette Moskva, men i noen tilfeller kunne også Beijing være et slikt senter. Unntaksvis kunne også sentret være regionalt slik som Beograd etter krigen for Albania, og Hanoi for regimet i Laos. Et regime som sto svakt ved maktovertakelsen og samtidig var nært knyttet til et kommunistisk senter, hadde derfor i utgangspunktet liten mulighet til å slå inn på en nasjonalkommunistisk kurs.

Som mellomliggende variabel er her brukt "rom for handling". Denne variabelen ble påvirket av startvariablene, men også andre faktorer kunne være viktige. Dette dreide seg om intern konsolidering av regimet, økonomisk framgang og internasjonale forhold.

Ut fra denne modellen skilte Romania seg ut fra andre nasjonalkommunistiske regimer.. Regimet var svakt ved maktovertakelsen og nært knyttet til Moskva. Derfor var rommet for handling lenge svært begrenset

Modell 2. Den rumenske veien mot nasjonalkommunisme.

Forklaring av modell 2.

Denne modellen skal vise utviklingen i Romania fra 1950-tallet fram til regimets fall.

I denne modellen er startvariabelen ønsket til kretsen rundt Gheorghiu-Dej om en ny politisk kurs med blant annet større autonomi og en mer nasjonal politikk.

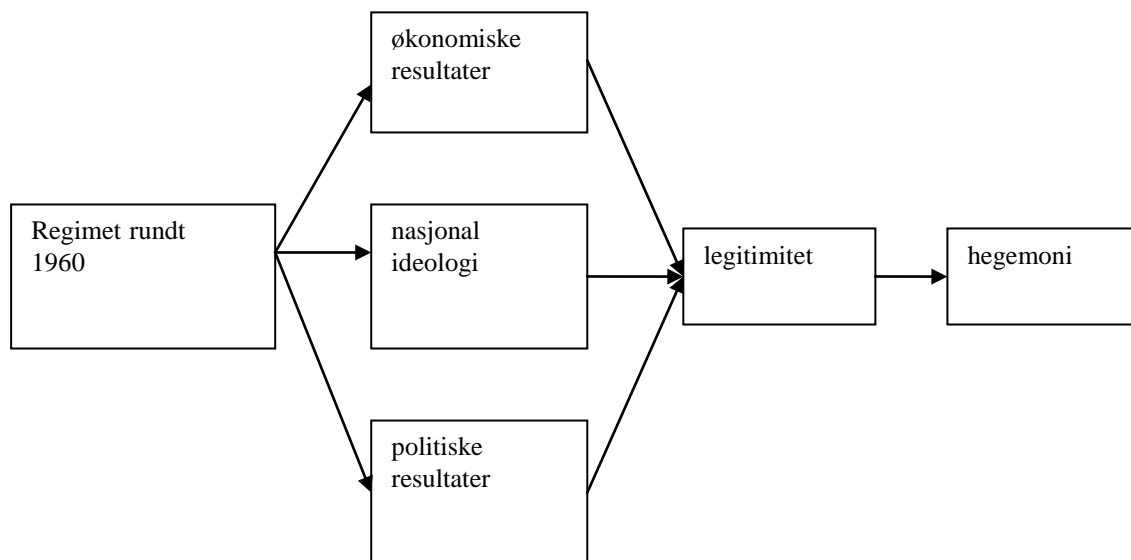
I utgangspunktet sto det kommunistiske regimet svakt, og veien fram mot en nasjonalkommunistisk kurs måtte gå gjennom de tre mellomliggende variablene.

Nært forbundet med konsolidering av regimet var variabelen ”etniske styrkeforhold innen partiet”. Her hadde RKP tradisjonelt framstått som et parti for de nasjonale minoritetene, og ut fra dette ville det være vanskelig å slå inn på en nasjonal kurs. Derfor måtte etniske styrkeforhold innen partiet endres.

Den siste mellomliggende variabelen var ”erobring av historie og nasjonal arv”. Dette var en vanskelig oppgave for et parti som fra stiftelsen i 1921 hadde framstått som en motpol til diskursen om den rumenske nasjonen.

I modellen er det også satt inn to andre variabler som hver på sitt vis påvirket nasjonalkommunismen. Nederst står ”marxismen” hvor påvirkningen gikk begge veier. Øverst står variabelen ”økonomisk krise” som påvirket nasjonalkommunismen i ekstrem retning på 1980-tallet, samtidig som ideologien mistet støtte i folket.

Modell 3. Regime og hegemoni.

Forklaring av modell 3.

Denne modellen er tenkt å vise utviklingen fra konsolideringen av regimet rundt Gheorghiu-Dej på slutten av 1950-tallet fram til regimet storhetstid på 1970-tallet.

Mens det kommunistiske regimet fram til slutten av 1950-tallet baserte seg på Moskvas støtte, ble det fra 1960 viktig å oppnå større støtte hos den rumenske befolkningen. For å nå dette målet brukte regimet følgende virkemidler:

- nasjonal ideologi
- økonomiske resultater
- politiske resultater.

Bruken av en nasjonal ideologi sammen med gode økonomiske og politiske resultater ga regimet legitimitet. Legitimiteten ga igjen på sikt regimet hegemoni. Her er variabelen ”legitimitet” satt opp som adskilt fra variabelen ”hegemoni”. Meningen med dette skillet er å vise at selv om et regime har legitimitet, har det ikke nødvendigvis hegemoni. I Romania fikk regimet hegemoni etter 1968.

I følge A. Gramsci (2005: 210) var imidlertid ikke en sosial klasse eller gruppes hegemoni en statisk størrelse. Dette kunne bli truet hvis den herskende gruppa hadde feilet i et større foretak. På 1980-tallet skjedde nettopp dette i form av dårlige resultater økonomisk og politisk. Dermed forsvant regimets hegemoni, og det gikk fra å være ledende til å bli dominerende.

Dette var i korte trekk 3 modeller som skal vise ulike sider av nasjonalkommunismen både internasjonalt og sett ut fra rumenske forhold. Modellene vil bli mer grundig belyst gjennom resten av oppgaven.

PRAKTISKE FORHOLD.

Til slutt er det nødvendig å komme med noen praktiske opplysninger i forhold til skrivemåte og forfattere. I de fleste tilfeller er det brukt samme skrivemåte som i Jardar Seims bok om Øst-Europas historie fra 1994. Ved rumenske person- og stedsnavn er den rumenske skrivemåten benyttet. Et unntak her er skrivemåten Transilvania og Romania, og ikke Transylvania og România. Et annet unntak er litteraturlista hvor det ofte er brukt Ceausescu og ikke Ceaușescu. Flere jødiske kommunister tok rumenske navn, og her er disse navnene brukt. I den grad det er brukt tyske og ungarske stedsnavn, skal dette framgå av teksten. Av praktiske grunner er det også brukt betegnelsen RKP (Romanias Kommunistiske Parti) selv om partiet byttet navn flere ganger. Transilvania er brukt om hele området Romania fikk fra Ungarn i 1918, selv om det her inngikk flere landområder som Banat, Maramureș og Crișana. Et problem med bruk av Bessarabia som et geografisk område er at grensene for dette området flere ganger ble trukket om.

Ved henvisninger til forfattere er det brukt noe skjønn. Særlig gjelder dette historieverk som ofte er skrevet av flere forfattere, uten at det helt framgår hvem som har skrevet hva. I oppgaven er det som regel brukt navn på utgiver slik som A. Oțetea, og K. Treptow, men her kan det sikkert finnes inkonsekvenser.

Det er også ved en rekke anledninger brukt tall på så forskjellige områder som handel, industri og for nasjonale minoriteter. Flere ganger er det henvist til at disse tallene må brukes med all mulig skepsis. I et Romania, preget av nasjonal ideologi, ble slike tall ofte brukt på tvilsomme måter.

KAPITTEL 3. RUMENSK NASJONALKOMMUNISME 1965–1989.

SÆRTREKK OG SYNTSE.

I første kapittel er det gitt en gjennomgang av temaer som sto sentralt i eldre rumensk nasjonalisme. Mange av disse temaene vil også dukke opp seinere i oppgaven. Tidsspennet i dette kapitlet går fra 1965 til 1989; dette dekker den tiden da N. Ceaușescu var leder i Romania. Imidlertid vil dette kapitlet også belyse deler av nasjonalkommunismen før 1965, fordi grunnlaget for denne ideologien allerede ble lagt tidlig på 1960-tallet.

IDEOLOGI SOM STYRINGSVERKTØY.

Av metodekapitlet framgikk det at A. Gramsci skilte mellom to ulike styresett, et styre gjennom tvang og et styre gjennom konsensus. K. Verdery (1991: 85-87) brukte heller uttrykket kontrollformer for å beskrive hvordan regimene i Øst-Europa fra krigens slutt fram til 1989 kontrollerte borgerne. Verdery mente man kunne skille mellom tre ulike måter å kontrollere et lands befolkning på. Disse var:

- kontroll gjennom tvang (coercion)
- gjennom belønning (remuneration)
- symbolsk-ideologisk kontroll (symbolic-ideological).

Ingen av disse tre formene forekom i rein utgave, og de fleste øst-europeiske regimene brukte ulike blandinger av disse kontrollformene. I Romania var tvang den sentrale kontrollformen til rundt 1960. Regimet hadde liten støtte i folket, og forsøk på kontroll gjennom ideologi i form av marxisme-leninisme fant ikke gjenklang hos befolkningen. Også i regimets siste år var tvang framtrедende. S. Brucan (1993: 127) skrev om dette at i åra 1987–1989 var regimets maktbase Securitate. Noen år på 1960- og 1970-tallet, i det som kan kalles Ceaușescu-regimets liberale fase, ble det gjort forsøk på å styre ved hjelp av økonomisk belønning (remuneration). I motsetning til Ungarn ble denne kontrollmåten aldri dominerende i Romania, og i løpet av 1970-tallet ble de fleste former for lønnsinsentiver fjernet.

Den type kontroll som nasjonalkommunismen foretrakk, var imidlertid verken tvang eller økonomisk belønning, men kontroll gjennom ideologi og symboler (K. Verdery 1991: 99). Regimet benyttet seg av en nasjonal ideologi, ikledd kommunistisk språkbruk. I løpet av 1960-tallet klarte det kommunistiske regimet å framstå som forsvarer av landets nasjonale interesser. Den positive mottakelsen av den nye nasjonalismen blant vanlige rumenere forsterket regimets bruk av nasjonal ideologi for å oppnå større legitimitet.

Denne nasjonale ideologien ble brukt helt fram til 1989 da Ceaușescu-regimet ble styrtet. Likevel overlevde rumensk nasjonalisme også 1989. I dag er det knapt mulig å besøke et rumensk museum eller lese en artikkel om rumensk historie uten at folkets dakisk-romerske opphav og teorien om kontinuerlig bosetting nord for Donau og i Karpatene har en sentral plass.

Den sentrale problemstilling i dette kapitlet blir derfor enkel:

Hvilke trekk preget den rumenske nasjonalismen under Ceaușescus epoke?

Med denne problemstillingen må første ledd bli å beskrive de mest sentrale trekkene av denne ideologien. Men dette vil ikke være nok. For det første hadde de fleste av disse trekkene en innbyrdes sammenheng. For det andre var det umulig å analysere rumensk nasjonalkommunisme uten å trekke inn praktiske konsekvenser av denne ideologien da den ble satt ut i livet. Eksempler på dette var den økonomiske politikken og forholdet til de nasjonale minoritetene. Nasjonalkommunismen måtte også settes inn i en internasjonal sammenheng gjennom å vise til utviklingen både i andre øst-europeiske land og nasjonalkommunistiske regimer som Kina og Vietnam.

I perioden mellom 1965 og 1989 var heller ikke den nasjonale ideologien en konstant størrelse. Den ble uten tvil mer sentral for regimet, samtidig som den utviklet seg i sjåvinistisk retning. Dette betydde at man på ulike tidspunkter kunne vektlegge forskjellige særtrekk. Et skifte av fokus fra et særtrekk til et annet ga også signal om en politisk kursendring – uten at regimets sentrale mål nødvendigvis ble endret. Målsettingen var hele tiden en moderne rumensk nasjonalstat med omfattende autonomi innen den sosialistiske leiren.

Til slutt må det legges til at selv om problemstillingen i dette kapitlet er enkel, reiser den likevel flere nye spørsmål. Dette er spørsmål om type nasjonsbegrep, forholdet mellom marxisme og nasjonalisme, nasjonalkommunismens likhet med eldre nasjonalisme, ideologiske lån og dens sosiale basis. Disse spørsmålene vil bli behandlet utover i oppgaven.

FORUTSETNINGER OG BEGRENSNINGER.

For at rumensk nasjonalkommunisme kunne oppstå, måtte det foreligge flere forutsetninger. Den første var at Romania måtte oppnå en omfattende autonomi innen den sosialistiske blokken i Øst-Europa. Her er det nødvendig å se nærmere på Øst-Europa under sovjetisk dominans. I Stalins levetid ville et kommunistisk regime som satte det enkelte lands nasjonale interesser over de sovjetiske, være en umulighet. I beste fall måtte en slik kurs føre til et totalt brudd med Sovjetunionen. Men også etter Stalins død i 1953, da det politiske spillerommet for de enkelte land ble større, fantes det grenser man ikke måtte tråkke over. Ungarn 1956 og Tsjekkoslovakia 1968 var gode eksempler på dette. I andre stater som Bulgaria og Polen var tilløp til nasjonalisme begrenset til områder som kultur og forholdet til nasjonale minoriteter. Grunnen til dette var at verken Polen eller Bulgaria oppnådde samme grad av autonomi som Romania.

Hvordan Romania oppnådde denne autonomien, er behandlet i neste kapittel. Her skal det bare nevnes at regimet under Gheorghiu-Dej var dyktige til å skaffe seg en spesiell posisjon innen Warszawa-pakten og Comecon. Sovjetunionens formelle anerkjennelse av Romanias autonome status fant sted tidlig på 1970-tallet, men de fleste forutsetningene for dette ble oppnådd på 1960-tallet.

Men selv om Romania oppnådde en spesiell posisjon innen den sosialistiske blokken, fantes det også grenser som man ikke måtte trå over. Dette var lederskapet i București klar over. Hvis konflikten med Sovjetunionen kom ut av kontroll, kunne dette få katastrofale følger. Erfaringene fra Ungarn og Tsjekkoslovakia viste dette. Derfor påla det rumenske lederskapet seg selv flere begrensninger. Helt fram til 1989 opprettholdt Romania sitt medlemskap i Warszawa-pakten og Comecon, selv om landet ved en rekke anledninger motsatte seg sovjetiske framstøt for en tettere økonomisk, politisk og

militær integrering. Den rumenske autonomien var stor nok til at regimet kunne spille på tradisjonelle antirussiske stemninger i befolkningen, men regimet verken kunne eller ville ta et fullstendig brudd med Sovjetunionen slik tilfellet var med Albania.

Å holde på denne autonomien var en vanskelig balansegang som krevde stor dyktighet av det rumenske lederskapet. På den ene siden skulle man forsvare landets autonomi, samtidig som konflikten med Sovjetunionen måtte holdes innen et begrenset område. En annen vanskelig balansegang kom på grunn av forholdet mellom marxisme og nasjonalisme. I konflikten med Sovjetunionen appellerte kommunistpartiet til rumenernes nasjonale sinnelag. Problemet lå i å forene rumensk nasjonalisme, som tradisjonelt hadde vært sterkt antikommunistisk, med en ideologi hvor sentrale elementer av kommunismen var beholdt – uten at dette truet regimets maktmonopol.

Utviklingen av rumensk nasjonalkommunisme kan oppsummeres slik at de konkrete krav om større politisk autonomi ble formulert under Gheorghiu-Dejs lederskap fram til hans død i 1965. Dette gikk sammen med en rehabilitering av verdier som var knyttet til den rumenske nasjonen. Regimet hadde streng kontroll med denne prosessen. Dette var en utvikling som skjedde stykkevis og delt. Under Ceaușescu-epoken ble nasjonalismen offisiell politikk, og de enkelte delene ble satt sammen til en ideologi. Nasjonalismen ble en mer sentral del av regimets politikk. Denne utviklingen fant sted under stadige konflikter med Sovjetunionen fram til begynnelsen av 1970-tallet da grensene for den rumenske autonomien var fastlagt.

FASER OG TEMAER.

Epoken da N. Ceaușescu var Romanias leder, varte fra 1965 fram til 1989. I denne perioden var Romania i sterk forandring. Landet gikk gjennom en rask industrialisering, og dette innebar en urbanisering av et tidligere agrarsamfunn. Derfor kunne regimet til ulike tider vektlegge forskjellige temaer selv om grunntrekkene i den nasjonale ideologien forble de samme. For å skaffe en oversikt over denne utviklingen kan epoken deles inn i tidsfaser. Det er gjort flere forsøk på dette. En nyttig inndeling er foretatt av Silviu Brucan som hadde en lang karriere innen RKP både under Gheorghiu-Dej og Ceaușescu. Etter hvert kom Brucan i opposisjon til Ceaușescus styre. Selv om hans inndeling gikk på den generelle utviklingen av Ceaușescu-regimet, viste den også utviklingen av nasjonalkommunismen i landet. Brucan (1991: 112) delte denne epoken inn slik:

- 1 Fasen fra 1965 til 1971. Dette var Ceaușescus liberale fase. Folkets støtte til hans motstand mot invasjonen av Tsjekkoslovakia i august 1968 gjorde at han ble klar over den muligheten som lå i bruk av nasjonal ideologi som styringsverktøy.
- 2 Fasen fra 1971 til 1980 (S. Brucan 1991: 114-115). Denne perioden representerte høydepunktet i Ceaușescu-perioden. På det ideologiske området fant det sted en tilstramming. Statsbesøket i Kina og Nord-Korea i 1971 ga inspirasjon til den ideologiske blandingen av nasjonalisme og marxisme.
- 3 Fasen fra 1980 til 1987 (S. Brucan 1991: 116). Romania kom ut i store økonomiske vansker på grunn av en omfattende utenlandsgjeld. Svaret ble å redusere importen til et minimum og øke eksporten for å betale ned gjelda på raskest mulig vis. Dette svekket regimet og dets ideologi.

- 4 Fasen fra 1987 til 1989. S. Brucan (1991: 127) viste her til at befolkningen led av mangel på mat og oppvarming. Dette førte bl. a. til streik og opptøyer i Braşov i 1987. Regimet kunne ikke lenger kunne styre ved hjelp av symboler og nasjonale slagord, men måtte i større grad støtte seg på Securitate.

Disse ulike fasene av Ceauşescus regime som S. Brucan skisserte, viste at regimet med nødvendighet måtte vektlegge ulike temaer av den nasjonale ideologien. Særlig ble dette aktuelt da økonomien forverret seg på 1980-tallet. Dette skal her belyses med et eksempel som viste endringen i synet på etnisk opphav.

Fram til et stykke ut på 1970-tallet sto det rumenske lederskapet oppe i en konflikt med Sovjetunionen. Målet var å sikre landet størst mulig politisk og økonomisk autonomi. Under denne striden la regimet stor vekt på at rumenere nedstammet fra dakere og romerske kolonister. Arven fra Roma viste seg gjennom at det rumenske språket hadde utviklet seg fra latin. Dette ga et klart skille mellom Romania og nabostatene. Denne arven gjorde at Romania var interessert i å styrke kontakten med Vest-Europa. Dette synet kom godt fram hos Andrea Ōţetea, en eldre marxistisk historiker. I et historieverk fra 1970, la han stor vekt rumenernes etniske enhet, uansett hvor grensene gikk. Han la også vekt på at dagens rumenere, etterkommere av dakere og romere, alltid hadde bevart en åndelig sammenheng med den latinske verden. A. Ōţetea, utgiver, (1970: 616) brukte her et sitat fra den kjente rumenske historikeren N. Iorga: "We have continued to be Romanians because we could not shed the memory of Rome". Dette synet på de moderne rumeneres etniske opphav og åndelige røtter passet godt til den nye kursen. På denne tiden ønsket regimet å styrke det økonomiske samarbeidet med Vesten for på denne måten å sikre landets autonome posisjon innen den sosialistiske blokken. Dette synet representerte tidlig nasjonalkommunisme.

I 1988, 18 år seinere, utga N. Ceauşescus bror, historikeren I. Ceauşescu, ei bok med tittelen "Romanian Military Doctrine. Past and Present". Fokus hos I. Ceauşescu var et helt annet enn hos A. Ōţetea. I. Ceauşescu la langt større vekt på den dakiske arven enn A. Ōţetea hadde gjort i 1970. Den romerske besettelsen av Dacia ble av I. Ceauşescu framstilt som en brutal okkupasjon som dakerne kjempet mot i 170 år, helt til romerne trakk seg tilbake syd for Donau. Det var den fattige delen av det dakiske folket som ledet an i denne frihetskampen: "the great majority of these people nurtured a fierce hate for the foreign occupation" (I. Ceauşescu 1988: 17). Dette ble skrevet på slutten av 1980-tallet i en periode da Romania internasjonalt sto isolert, og den økonomiske tilbakegangen rammet befolkningen hardt. I. Ceauşescus syn passet godt inn i en ideologi som gikk ut på at Romania befant seg i en slags beleiringstilstand, omgitt av ytre og indre fiender. I denne sammenhengen framsto den romerske arven som import av verdier fra Vesten, mens den dakiske arven sto for det ekte og rumenske. I følge dette synet burde kontakt med Vesten i størst mulig grad begrenses. Dette var et syn som preget nasjonalkommunismen i dens siste år.

Motsetningen mellom romersk og dakisk opphav som en del av nasjonal identitet hadde for øvrig stått sentralt i rumensk diskurs lenge før kommunistene kom til makten, og også da som uttrykk for politiske motsetninger. På 1930-tallet forfektet "indigenistene" rumenernes dakiske opphav. Dette ble knyttet sammen med dyrking av den rumenske bonden (K. Verdery 1995: 111 og 116). I nasjonalkommunismens første fase ble det lagt stor vekt på de moderne rumenernes latinske opphav. Dette framhevet Romanias nære slektskap med andre latinske land og ga en begrunnelse for bedre forbindelser med

Vest-Europa. I nasjonalkommunismens siste periode ble den dakiske arven framhevet. Dette betydde isolasjon. Dakisk arv ble derfor forbundet med verdier som rumensk, primitiv og varig, mens latinsk arv ble forbundet med omverdenen, import og forgjengelighet (K. Verdery 1991:38).

Gjennom å fokusere på ulike hendelser i landets historie, som her fra antikken, kunne regimet bruke historien til å begrunne et skifte av kurs. Framheving av latinsk arv kunne brukes til å begrunne økt handel og samkvem med Vest-Europa og USA på 1960- og 1970-tallet, mens vektlegging av dakisk arv var et svar på landets isolasjon på 1980-tallet. Likevel betydde denne endringen ikke at basis for den rumenske politikken forandret seg. Måsettingen for rumensk nasjonalkommunisme fra 1965 til 1989 var hele tiden å skape en sterk nasjonalstat for etniske rumenere, samt å bevare en størst mulig grad av autonomi innen den sosialistiske leiren.

To syn på Romania.

Et viktig mål var å markere Romania internasjonalt. Derfor er det naturlig å spørre hvordan regimet ønsket at omverdenen skulle se på det moderne Romania.

Deler av svaret er allerede gitt. Man ønsket at omverdenen skulle se på Romania som et sosialistisk land med en kraftig økonomisk utvikling. Landet hadde løst det nasjonale spørsmålet, og de nasjonale minoritetene var nå fullt integrert. I utenrikspolitikken førte landet en selvstendig kurs og gikk inn for å bygge ned de to store militæralliansene. Romania var dessuten et fredelig land som aldri hadde angrepet andre nasjoner, men kun forsvart seg mot fremmede inntrengere. Sist, men ikke minst, var rumenerne et folk med en lang historie i området nord for Donau og i Karpatene. De var der da andre folkeslag som slaver, ungarere, tyskere og jøder til ulike tider innvandret.

Men Romania besto ikke bare av etniske rumenere, men også av nasjonale minoriteter. Det neste spørsmålet blir derfor om en representant for landets store ungarske minoritet kunne godta denne framstillingen av Romania.

Svaret her må bli et klart nei. Selv om Romania hadde en viss økonomisk utvikling, kunne en ungarsk rumener peke på at både levestandard og vareutvalg var langt bedre i Ungarn. Dessuten ville en representant for denne minoriteten neppe godta at det nasjonale spørsmålet var løst. Han/hun kunne peke på at både den ungarske og tyske minoriteten var utsatt for forsøk på assimilering gjennom blant annet utdanning og nasjonal homogenisering. Videre benektet mange ungarere kontinuitetsteorien og hevdet at rumenerne i middelalderen hadde innvandret fra områder syd for Donau. Et annet ankepunkt var regimets framstilling av Romania som et fredelig land. En ungarsk rumener kunne peke på at Romania ved flere anledninger hadde angrepet og erobret områder hvor det hadde bodd ungarere, og faktisk rett etter den 1. verdenskrigen hadde slått ned den ungarske rådsrepublikken og okkupert Budapest. Synet på det ungarske opprøret i 1956 var også ulikt. Innen den ungarske minoriteten så man på dette som en frihetskamp mot sovjetisk undertrykkelse, mens man fra rumensk side viste til at noen av de ungarske opprørerne i 1956 krevde tilbake deler av Transilvania (R. Vago 1989: 65). En oppsummering viste her altså to diametralt motsatte syn på det moderne Romania.

DE ENKELTE KOMPONENTENE.

Neste ledd blir å se på de enkelte komponentene i rumensk nasjonalkommunisme. Disse er drøftet hver for seg, men skillet mellom de enkelte komponentene er ofte glidende, og de har som regel en innbyrdes sammenheng.

Fra klasse til nasjon.

I perioden fra 1960 til 1989 sto begrep som nasjon og etnisk opphav sentralt i den ideologiske diskursen i Romania. Dette var en reaksjon mot rådende forhold fra krigen fram til 1960 da nasjonale spørsmål enten ble fortiet eller oversett. Det var striden med Sovjetunionen som førte til at det rumenske lederskapet tok opp disse begrepene, samtidig som deler av mellomkrigstidens nasjonalisme igjen kom til heder og verdighet.

I ortodoks marxisme har begrep som nasjon og nasjonale eller etniske motsetningsforhold blitt tillagt liten vekt. Nasjonale spørsmål har blitt sett på som underordnet klassespørsmål, eller man har tolket nasjonal undertrykkelse som klasseundertrykkelse. Satt inn i en rumensk ramme skulle derfor arbeiderklassen – uansett etnisk opphav – ha felles interesser mot arbeidsgiverne enten disse nå var av rumensk, ungarsk, tysk eller jødisk opphav. Dessuten var det en utstrakt forestilling i marxist-leninistiske kretser om at nasjonale og etniske motsetningsforhold innen arbeiderklassen ville forsvinne under sosialismen. Grunnlaget for dette ble skapt av kapitalismen. I en artikkel fra 1913 skrev V. I. Lenin (1971: 31) om sammensmeltingen av det stor-russiske og ukrainske proletariatet i Ukraina. Dette nye proletariatet var slik i ferd med å bryte med nasjonalt sneversyn. Etter denne tankegangen burde det samme skje mellom ungarske og rumenske proletarer i Romania. Det ble derfor lagt liten vekt på nasjonale motsetningsforhold. I etterkrigstidens Øst-Europa var det dessuten lenge tabu å ta opp problemer knyttet til nasjon, grenser eller etnisitet.

Kommunistisk nasjonsbygging.

I løpet av det rumenske lederskapets kamp for å frigjøre seg fra det sovjetiske grepet kom denne sovjetpregede marxismen under kritikk. RKP fattet nå interesse for den rumenske nasjonen. Allerede ved innledningen til Epoca Ceaușescu ble det klart at en omvurdering av nasjonsbegrepet var på gang. På partikongressen i 1965, hvor Ceaușescu ble valgt til partileder, kunne en av de sentrale partitoppene, E. Bodnăraș, komme med følgende uttalelse: "the nation as a historic entity, far from being suppressed, finds the condition for the materialization of its entire capacity" (K. Jowitt 1971: 274). På den samme kongressen utdypet Ceaușescu dette temaet. Han mente at for en lang periode ville nasjonen gjennom en egen stat være basis for utviklingen av det sosialistiske samfunnet. Statens progressive rolle ville ikke forsvinne under sosialismen, men fortsette med å være en positiv faktor langt inn i den kommunistiske framtiden. Ut fra dette synet mente han at kommunistiske partier i de enkelte land måtte bli trofaste representanter for disse landenes nasjonale interesser (R. R. King 1980: 124-125). Både Bodnăraș, som selv var av ukrainsk-tysk avstamning, og Ceaușescu satte i sine innlegg tydelig likhetstegn mellom nasjon og stat. I forhold til Romania var dette en svært betenkelig sammenstilling i og med at den rumenske staten og den rumenske nasjonen aldri hadde vært kongruente størrelser. Med 1965 som utgangspunkt bodde det om lag 3 millioner etniske rumenere utenfor landets grenser, de fleste i sovjetrepublikkene Moldova og Ukraina. Samtidig bodde det et nesten like stort antall mennesker av ikke-rumensk opphav innenfor de rumenske grensene.

Dette nye positive synet på nasjonalstaten førte til at grunnloven ble endret. Grunnloven i mellomkrigstidens hadde slått fast at Romania var en enhetsstat selv om nesten 30 % av landets innbyggere hørte til de nasjonale minoritetene. Etter krigen fikk landet en ny grunnlov i 1948 som ble endret i 1952, begge lagd etter sovjetisk forbilde. I Grunnloven av 1952 fantes det nye bestemmelser om en autonom ungarsk region for szeklerne. I denne regionen var Târgu Mureș, Marosvásárhely på ungarsk, administrasjonssenter. Dette området lå imidlertid midt inne i Romania, og de fleste ungarere bodde utenfor denne regionen. I tråd med uttalelsene om nasjonen på partikongressen i 1965 ble grunnloven endret samme år. Den nye grunnloven slo nå fast at Romania var en enhetsstat, selv om 10-15 % av landets innbyggere ikke var etniske rumenere. Med en administrativ nyinndeling av landet i 1968 ble den autonome ungarske regionen avskaffet (R. J. Crampton 1997: 314). Dette var en utvikling som varslet ille for forholdet mellom etniske rumenere og de nasjonale minoritetene i landet.

Det nye synet på den rumenske nasjonen fikk to viktige konsekvenser. For det første skulle kommunistpartiet nå ikke lenger bare representere arbeiderklassen, men hele nasjonen. Dette ga seg utslag i en ny nasjonsbygging som pågikk fram til 1989. Det nye synet på nasjonen representerte også et brudd med den sovjetpregede marxismen som hadde dominert i størsteparten av Øst-Europa etter 1945. Gjennom ideologisk strid skiftet fokus fra klasse til nasjon. Den nye nasjonale ideologien hadde nå fått overtaket på marxismen etter sovjetisk forbilde. I praktisk politikk førte dette til at landets nasjonale interesser ble satt over de sovjetiske – selv om dette førte til en rekke konflikter.

Etnisk opphav.

Ideen om at den rumenske nasjonen ble virkeliggjort gjennom en nasjonalstat, kunne ikke stå alene. Den måtte fylles ut med historie, kultur og ikke minst fiendebilder. Slik ble flere sentrale temaer innen nasjonal ideologi fra mellomkrigstiden tatt opp igjen og effektivt utnyttet av det rumenske lederskapet.

Svært viktig for en rumensk nasjonalstat var forestillingen om et felles opphav. Dagens rumenere var direkte etterkommere av dakere og romerske kolonister, og de hadde fra oldtiden bodd kontinuerlig i området nord for Donau og i Karpatene. En mer ytterliggående variant var forestillingen om at rumenerne nedstammet direkte fra dakerne og i liten grad hadde blandet seg med andre folkeslag. Dette synet på etnisk opphav la vekt på at rumenerne hadde bodd i dette området lenge før ungarere og tyskere ankom. Striden om kontinuerlig rumensk bosetting nord for Donau og i Karpatene var av gammel dato, og de fleste ungarske historikere tok avstand fra denne teorien. I stedet mente man på at rumenerne hadde innvandret sydfra.

Fra tidlig på 1960-tallet kom det tydelig fram at ungarsk og rumensk historieforskning var uenige på en rekke felter, bl. a. om Transilvanias historie. På 1980-tallet blusset den gamle striden om kontinuitetsteorien opp igjen for fullt. Stridens foranledning var et stort verk om Transilvania, utgitt av Det ungarske vitenskapsakademiet i 1986. I likhet med eldre ungarsk historieskriving forsøkte man her å tilbakevise kontinuitetsteorien. I stedet hevdet de ungarske historikerne at da de første ungarske stammene kom til Transilvania, var området nesten ubebodd. De få innbyggerne i området var av slavisk opprinnelse. De ungarske historikerne mente at rumenerne, vlakene, var kvegnomader som innvandret sydfra fra 1200-tallet og utover. Innvandringen var så omfattende at etter hvert utgjorde rumenerne flertallet i Transilvania (N. Stone 1992: 170-171; M.

Rady 1992a: 244-245). Historikerstriden om rumenernes opphav var alvorlig fordi den gikk på selve kjernen i rumenernes nasjonale bevissthet. Kontrasten mellom å nedstamme fra kvegnomader med ukjent opphavsplass på Balkan, satt opp mot det å nedstamme fra innbyggerne i den romerske provinsen Dacia, var enorm. Synet på rumenerne som kvegnomader sto dessuten i sterk kontrast til tysk og ungarsk høykultur i middelalderens Transilvania.

Fra rumensk side kunne denne ungarske historieframstillingen ikke gå upåttalt hen. I svaret ble det derfor brukt kraftig skyts. Først ute var tre kjente historikere med en avisartikkel kalt "A Concious Forgery of History under the Aegis of the Hungarian Academy of Sciences" (S. Pascu m. fl. 1992: 175). De fastholdt kontinuitetsteorien og avviste det ungarske synet om rumensk innvandring fra områder syd for Donau. I artikkelen framgikk det tydelig at den ungarske framstillingen av middelalderens rumenere som nomader såret nasjonalstoltheten: "With a nomadic way of living and the Balkans as their place of origin, the Romanians are portrayed as a primitive population whose development was below the level of other groups of Transylvania" (S. Pascu m. fl. 1992: 180).

Fra rumensk hold anså man denne striden om Transilvanias historie som svært viktig. Derfor var det nødvendig å gjøre det rumenske synet på denne striden bedre kjent ute i Europa. I april 1987 rykket man følgelig inn et avertissement i The Times som var et sammendrag av den artikkelen som det nettopp er sitert fra. Her ble det ungarske verket om Transilvania angrepet på bred front fra dakertiden fram til områdets plass i det sosialistiske Romania. Om jødeforfølgelsene i den del av Transilvania som hadde vært ungarsk fra 1940 til 1944, mente artikkelforfatteren at det ungarske verket prøvde å forvrengte sannheten om dette ved å legge all skyld på tyskerne. Et annet ankepunkt var at ungarene prøvde å så tvil om skjebnen til den ungarske minoriteten i Romania. Flere steder ble det vist til likheten mellom dette verket og ungarsk historieskriving i Horthy-perioden. Den rumenske dommen over verket var lite flatterende: "It is a work written in a revisionist and chauvinistic spirit perfectly falling in the Hungarian nationalistic historiographic literature which from the last century to our days, tries to justify the revival of anachronic political and territorial structures" (S. Pascu m. fl. 1992: 200-201).

Deler av disse kraftige utfallene mot det ungarske historieverket kunne sikkert tilskrives landets vanskelige situasjon. For et Romania med store økonomiske problemer passet det godt for landets ledelse å yppe til strid mot Ungarn, den historiske erkefienden. Innholdet i denne gikk på at i Transilvania oppsto den dakiske staten, og dermed dreide striden seg om den historiske eiendomsretten til dette området. I București var man dessuten som alltid på vakt mot ungarske forsøk på å ta opp igjen spørsmålet om Transilvania. Det var tross alt så seint som i 1940–1944 at deler av området hadde vært ungarsk, og under opprøret i 1956 hadde man igjen fra ungarsk hold reist krav på dette området.

Nasjonsbegrepet og Romania.

Under nasjonalkommunismen ble det lagt stor vekt på nasjonen. Derfor følger her en kort oversikt over to typer nasjonsbegrep. Deretter er det sett på hvordan disse passet inn i forhold til den rumenske nasjonen under Ceaușescu-epoken.

I 1994 kom Ø. Østerud med boka: "Hva er nasjonalisme?". Han viste her til flere kjente nasjonalismeforskere som Hans Kohn, Anthony Smith og Liah Greenfeld. Hovedskillet

hos disse forfatterne gikk mellom et etnisk og et statsborgerlig nasjonsbegrep. Østerud (1994: 20) framhevet at den statsborgerlige nasjonen ble bygd både gjennom en samlende kulturpolitikk og et statsborgerlig fellesskap. I det etnisk-kulturelle nasjonsbegrepet ble derimot noen særtrekk valgt ut og reindyrket. I noen situasjoner kunne språket være helt avgjørende, mens religion, avstammingsmyter og historisk skjebnefellesskap var viktige i andre sammenhenger.

Dette var en enkel typologi, og ingen av disse to nasjonsbegrepene forekom i rein utgave. I Romanias stalinistiske periode ble trekk som kontinuerlig bosetting nord for Donau, latinsk språk og dakisk-romersk opphav enten utelatt eller gitt liten historisk betydning. På 1960-tallet kom imidlertid disse trekkene igjen til heder og verdighet. Ut fra dette hersket det ingen tvil om i hvilken gruppe det rumenske nasjonsbegrepet hørte hjemme. Det var klart etnisk-kulturelt hvor historie, etnisk opphav og språk var sentrale trekk. Disse trekkene ga en klar grenseoppgang til ungarere og slaver i nabolandene og mellom etniske rumenere og de nasjonale minoritetene i selve Romania. For minoritetene virket dette nasjonsbegrepet naturlig nok både ekskluderende og truende.

Religion.

I mellomkrigstiden var den ortodokse kirken i Romania en statskirke. Kirken sto da så sterkt i diskursen om nasjonal identitet at det ofte ble satt likhetstegn mellom ortodoks kristendom og det å være rumensk. Denne religiøse delen av den nasjonale ideologien gikk gjerne sammen med dyrking av den rumenske bonden. Ekstrem nasjonalisme hadde som regel et nært forhold til den ortodokse kirken. Blant annet fikk Jerngarden en betydelig oppslutning av ortodokse prester, fordi denne bevegelsen la stor vekt på religiøse temaer (K. Hitchins 1994: 405 og 461).

I det kommunistiske Romania fantes det av naturlige grunner ingen statskirke, men med en splitt-og-hersk-politikk lyktes regimet langt på vei å kontrollere den ortodokse kirken som det store flertallet av etniske rumenere bekjente seg til. Den 1. oktober 1948 ble den unerte eller gresk-katolske kirken i Transilvania med tvang slått sammen med den ortodokse kirken etter å ha vært et eget kirkesamfunn i over 250 år. Det samme hadde for øvrig funnet sted noe før i Vest-Ukraina som ble sovjetisk etter krigen. I Transilvania ble de unerte menighetene oppløst og menighetenes eiendommer overført til den ortodokse kirken. Samtidig kom myndighetene med et dekret av august 1948 hvor man nasjonaliserte den ortodokse kirkens eiendommer, men garanterte lønn til presteskaper hvis disse avga en lojalitetserklæring til staten. Til ny patriark ble valgt Iustinian Marina som var innstilt på å ha et godt forhold til det nye regimet. Forholdet mellom den ortodokse kirken og den kommunistiske staten utviklet seg slik etter hvert til et kompromiss (G. Castellan 1989: 247-249). Det fantes ikke mye åpen opposisjon mot regimet innen den ortodokse kirken som var det klart største trossamfunnet i Romania. Mer problematisk var forholdet til jødiske, katolske og reformerte trossamfunn som nesten utelukkende besto av medlemmer fra de nasjonale minoritetene. I den grad det fantes en religiøs motstand mot Ceaușescu-regimet kom den fra disse kirkesamfunnene. László Tőkés som utløste folkeopprøret i Timișoara i desember 1989, var prest i en reformert kirke for ungarere i denne byen.

Sentralstyring av kunst og kultur.

Fram til 1989 ble nasjonal ideologi brukt som et styringsverktøy i Romania. Dette ga seg utslag på områder som kunst, kultur og historie. For regimet var det viktig at nasjonal ideologi gjennomsyret disse områdene. Derfor var kontrollen streng. Her skal

det kort sies noe om regimets forsøk på å kontrollere kunst og kultur slik at disse støttet opp om den rumenske nasjonalstaten. Historieskriving er behandlet for seg selv.

Med en viss forenkling kan Ceaușescu-regimets forhold til kunst og kultur deles inn i to perioder. Denne inndelingen stemmer for øvrig godt med den generelle politiske utviklingen i landet, en liberal periode fram til 1971 og en ny tilstramming fra samme år. På 1960-tallet gikk rumensk nasjonalisme i ny kommunistisk utgave sammen med forsiktige forsøk på liberalisering. Konflikten med Sovjetunionen førte til at den nasjonale kulturen ble rehabilitert. Nå ble kunst og kultur fra mellomkrigstiden, som etter krigen var stemplet som borgerlig, igjen gjort tilgjengelig for publikum. Unntaket var fascistisk kunst. Samtidig med dette fortsatte Ceaușescu politikken med å åpne Romania mot Vesten. Dette gjaldt utveksling av kunst og vitenskap som dessuten ga utvalgte rumenere muligheten til å besøke Vest-Europa. Denne utviklingen ga også en viss åpning for at vanlige mennesker kunne stifte bekjentskap med vestlig kultur. Under en studietur i Romania kunne en eldre dame med glede fortelle undertegnede at hun under studietiden i București på 1960-tallet hadde kjøpt ny importert fransk litteratur, men 40 år seinere husket hun fortsatt at disse bøkene var forferdelig dyre.

Fra 1971 var det slutt på den liberale perioden. Etter statsbesøket i Kina og Nord-Korea kom Ceaușescu med de såkalte ”juli-tesene”. Disse innebar sterkere sentralstyring av kunst og kultur fordi det fra nå av skulle legges mer vekt på ideologi innenfor dette området. Flere forfattere var samstemte om at ekteparet Ceaușescu ble inspirert både av kulturrevolusjonen i Kina og personkulten rundt Kim Il Sung i Nord-Korea. Det sentrale i den rumenske kulturrevolusjonen på 1970-tallet var en ideologi som besto av en blanding av marxisme-leninisme og rumensk nasjonalisme (M. E. Fischer 1989: 180; K. Verdery 1991: 106-107; T. Gilberg 1990: 216). Denne ideologiske tilstrammingen innebar større vektlegging av nasjonale temaer slik at det nå ble mindre til utveksling av kunst, kultur og vitenskap. Dessuten førte framhevingen av nasjonale temaer til at det ble mindre plass og ressurser til kultur og kunst fra de nasjonale minoritetene.

På slutten av 1970-tallet dukket det opp en ny retning innen rumensk kulturliv. Denne ble kalt for ”protokronismen”, et uttrykk som best kan oversettes med ”først i tid”. Protokronistene mente at vestlig påvirkning av rumensk kunst og kultur hadde spilt en langt mindre rolle enn før antatt. Grunnen til dette skulle være at på flere felter hadde utviklingen i Romania gått foran utviklingen i Vest-Europa. Protokronistene inngikk en allianse med partiledelsen. En interessant forklaring på hvordan protokronismen kunne oppstå, er gitt av K. Verdery (1991: 169-171). Hun forklarte at retningen oppsto da det rumenske lederskapet oppga 60-tallets forsiktige reformer og gikk tilbake til en sentralisert politisk økonomi med sterk ideologisk kontroll. Av motstanderne ble protokronistene kalt for nasjonalister og tradisjonister, mens protokronistene igjen kalte sine motstandere for europeere og modernister.

Protokronismen kan sees på som det kulturelle motstykket til den økonomiske politikken på 1980-tallet. Her var det et mål at landet skulle være selvforsynt på flest mulig områder og importen begrenses til et minimum. Hva var for eksempel hensikten med å importere dyr kunst og kultur fra Vest-Europa, hvis man allerede hadde produsert det samme i Romania? Slik var protokronismen nyttig for regimet fordi denne retningen ga en ideologisk begrunnelse for isolasjon fra resten av Europa. Isolasjonen dreide seg ikke bare om bare kunst og kultur, men også om utveksling av vitenskap. Resultatet ble

at Romania sakket akterut på felter hvor landet før hadde hatt gode resultater. Protokronismen styrket slik de sjåvinistiske tendensene innen Ceaușescu-regimet.

Sentral planlegging.

En viktig del av nasjonalkommunismen var allsidig industrialisering. Tett sammen med denne gikk en omfattende planlegging. Bak dette lå det en ubegrenset tro på hva sentral planlegging og styring kunne utrette. Begge disse elementene ble sterkere fra 1970-tallet da Ceaușescu ga opp de spede forsøkene på økonomiske reformer.

Historisk sett var ikke sentral planlegging noe spesifikt trekk ved rumensk nasjonalkommunisme. Den var heller en arv fra de sovjetiske femårsplanene i mellomkrigstiden. Mens de fleste land i Øst-Europa etter hvert lempet på det mest rigide av dette og innså at sentral planlegging ikke kunne løse alle økonomiske problemer, holdt Romania fast på denne styringsformen helt fram til 1989. Da resultatene likevel ble dårlige, i form av flaskehalser og lav produktivitet, ble skylda lagt på personlige feil og mangler og ikke på feil ved den sentrale planen.

Det mest makabre forsøket på sentral planlegging kom imidlertid på et område som lå utenfor den industrielle produksjonen. Dette dreide seg om regimets forsøk på å øke folketallet. Tidlig på 1960-tallet hadde Romania en av de laveste fødselsratene i Europa. I 1966 kom det en lov med forbud om abort. Seinere kom det økte strafferammer for å ta abort. Denne politikken brøt ned skillet mellom offentlig og privat sfære. Bak dette forsøket på å øke folketallet kunne det ligge ulike motiver. Det ene var å øke tilgangen på arbeidskraft i framtiden, et annet var å sikre andelen etniske rumenere i forhold til de nasjonale minoritetene. G. Kligman (1998:120) mente at det viktigste med forbudet mot abort ikke var å øke reproduksjonen av arbeidskraft, men politisk demografi. Ceaușescu var svært opptatt av å sikre rumensk suverenitet og Romanias posisjon i verden. Ut fra denne tankegangen var en nasjon med mange barn et bevis på kraft og styrke.

INDUSTRIALISERING.

Utenfor større rumenske byer ligger industriområdene. I dag består disse områdene ofte av forfalne fabrikkbygninger og rustent maskineri som ligger slengt omkring. Mye av denne industrien har tydeligvis ikke vært i drift på lenge. Ved et første blikk skulle man tro at dette var gammel industri, men dette viste seg ikke å være tilfelle. De rustne industrianleggene var slett ikke fra industrialderens barndom, men ble i hovedsak bygd mellom 1950 og 1989. Imidlertid var mye av denne industrien gammeldags allerede da den ble bygd. Dette innebar kostbar drift, lav produktivitet og store skader på miljøet. I dag ligger mange av disse anleggene der som tause vitnemål om et omfattende moderniseringsforsøk. Et slikt sted er den lille byen Copșa Mică som ligger noen mil unna Sibiu. Dette området har tradisjonelt hatt et sterkt tysk innslag, og byens tyske navn er Kleinkopisch. Rundt 1990 fikk Copșa Mică den tvilsomme ære av å delta i en uoffisiell konkurranse om å være Europas mest forurensede by. I byen lå det to større fabrikker, den ene produserte kullstoff for farging, den andre var et blysmelteverk. Disse industrianleggene skadet vegetasjonen i vid omkrets og førte til alarmerende helsetilstander. Tuberkulose og lungesykdommer florerer, og levealderen lå 9 år under rumensk gjennomsnitt. I dag ser Copșa Mică ut som en ruinby.

En rask og allsidig industrialisering ved egne krefter var en sentral del av nasjonalkommunismen. Målet var å gjøre Romania til en moderne industristat. I mange

år ga den voldsomme industrialiseringen til dels gode resultater, men fra 1980 var det klart at denne oppskriften ikke lenger fungerte.

I Øst-Europa under kommunismen eksisterte det en kjent forbindelseslinje mellom de to variablene kommunisme og industrialisering. Det kan derfor settes opp en enkel formel: kommunisme = industrialisering. I hvert land hvor kommunistene kom til makten, ble det satt i gang en omfattende og allsidig industrialisering. Først langt seinere kom det fra sovjetisk hold signaler om at hvert land skulle spesialisere seg innen bransjer som det enkelte landet hadde spesielle forutsetninger for. Etter krigen var industrialisering et sentralt punkt for de rumenske kommunistene. Allerede i 1945 kunne den nye partilederen, Gheorghiu-Dej, framlegge et nytt program hvor industrialisering var det sentrale punktet, mens landbruket ble tildelt en sekundær rolle (K. Hitchins 1994: 521-522). En omfattende industri ville også på sikt skape et stort industriproletariat som ville være knyttet til regimet både gjennom jobb og muligheten til sosial mobilitet.

I forbindelse med spørsmålet om industrialisering må man ikke glemme at dette også hadde vært et viktig tema innen kretser som sto kommunismen fjernt. Dette gjaldt både for Det nasjonal-liberale partiet som på 1920-tallet gikk inn for å industrialisere ved hjelp av egne krefter, og kongediktaturet 1938–1940 med M. Manoilescu som økonomisk arkitekt. Hensikten med disse moderniseringsforsøkene var å bryte ut av den vonde sirkelen med å være et fattig land i utkanten av Europa.

Konflikten om allsidig industrialisering.

Den første åpne konflikten med Sovjetunionen skjedde på spørsmålet om en fortsatt allsidig industrialisering. Her skal det kort refereres de to partenes syn:

Det sovjetiske synet gikk på integrering og spesialisering for de enkelte land innen Comecons rammer. Å bygge store stålverk i hvert enkelt land var etter sovjetisk syn unødvendig kostnadskrevende. I stedet ønsket man å skape et øst-europeisk fellesmarked med en sentral, det vil her si sovjetisk, ledelse.

Den rumenske ledelsen forkastet de sovjetiske planene om økonomisk spesialisering og integrering. I București ønsket man å fortsette den allsidige industriutbyggingen som var i gang. Minst av alt ønsket man at Romanias rolle skulle bli å forsyne de mer utviklede Comecon-landene i nord med billige jordbruksprodukter. En følge av denne konflikten ble at den rumenske ledelsen revurderte den økonomiske politikken. Landet beholdt den sovjetiske modellen for industrialisering, men forkastet den praktiske sovjetiske politikken med integrering og spesialisering på det økonomiske feltet. Ledelsen i București satte slik det de mente var nasjonale interesser over de økonomiske interessene til Sovjetunionen og Comecon.

Dermed oppsto det en forbindelse mellom fortsatt allsidig industrialisering og rumensk motstand mot sovjetisk dominans. Dette ble en grunnpilar i nasjonalkommunismen. Lederskapet mente at en videre utbygging av industrien ville gjøre Romania mindre utsatt for sovjetisk press og dermed styrke landets autonome stilling innen den sosialistiske leiren. På 1960- og 70-tallet hadde man dessuten store forventninger til at økt handel med Vest-Europa og USA ville skaffe mer hard valuta til landets statskasse.

Økonomi og ledelse.

Fram til 1989 var det rumenske regimet påpasselig med å bruke hver anledning til å framheve industriens betydning for landets økonomi. Problemene med et høyt forbruk av arbeidskraft og store miljøskader ble forbigått i stillhet. Hvilken betydning landets ledelse mente industriell framgang hadde, ble belyst i Ceaușescus rapport til partikongressen i 1979, omtrent samtidig med at Romania kom opp i store økonomiske vansker. I rapporten ble det lagt fram ulike tabeller som viste veksten i perioden 1976–1980. Særlig vekt ble det lagt på framgang innen maskinbygging og kjemisk industri. Samtidig ble det vist tabeller som satte framgangen inn i et større perspektiv. Disse viste sammenlikninger mellom industriproduksjonen før og etter den kommunistiske maktovertakelsen. I de fleste kommunistiske land var slike sammenlikninger populære fordi de viste en enorm framgang, noe som ikke var særlig merkelig på bakgrunn av at de fleste av disse landene inntil nylig hadde vært agrarstater. I Romania i 1980 ville således industriproduksjonen være 53 ganger større enn i 1938, samtidig som industrien nå bidro med 60 % av nasjonalproduktet og sysselsatte om lag 35 % av arbeidsstokken (N. Ceaușescu 1979: 12-14). Fra før er det satt opp formelen: kommunisme = industrialisering. Denne formelen kunne godt utvides til også å gjelde modernitet. Kjennetegnet på et moderne samfunn ble ut fra dette at industri var den dominerende næringsveien. Det dreide seg her om tradisjonell industri og ikke ny industri som oppsto i forbindelse med innføring av datateknologi.

Selv med industriell framgang forekom det likevel ofte at mye gikk på tverke og at produktiviteten var lav. Litt seinere i rapporten kom Ceaușescu (1979: 24) inn på dette problemet, særlig i forbindelse med slett ledelse. Løsningen var enkel: ”We must adopt a much firmer attitude towards shortcomings and drawbacks; we must take all measures for enhancing responsibility in the management and smooth running of the entire activity”. Svaret på dette problemet var altså bedre kontrollrutiner. Selv om sitatet fra Ceaușescu gjaldt industrien, var dette en allmenngyldig resept for å rette opp feil og mangler i det sosialistiske Romania.

Om ikke for å komme Ceaușescu til forsvar, må det innskytes at dette var gjengs økonomisk tenkning i Øst-Europa til langt ut på 1980-tallet. I Sovjetunionen både under J. Andropov og M. Gorbatsjov ble det gjort forsøk på å øke produktiviteten gjennom styrket disiplin og kontroll. Først fra 1986–87 begynte Gorbatsjov å stille spørsmål ved selve den økonomiske modellen. I Romania ble slike spørsmål i liten grad stilt. Riktignok ble det på 1960-tallet i begrenset utstrekning forsøkt noen økonomiske reformer med desentralisering og lønnsinsentiver for godt arbeid. Tidlig på 1970-tallet ble disse reformene oppgitt under politisk strid. Først presset Ceaușescu ut A. Bărlădeanu, tidligere leder av den sentrale planleggingskommisjonen, deretter kom turen til Ion G. Maurer som var statsminister. Striden med Maurer gikk på den økonomiske politikken fordi han ønsket å bremse farten på videre utbygging av ny industri (S. Brucan 1993: 113; V. Georgescu 1991: 255). Resultatet ble at utbyggingen av nye industrianlegg med gammeldags teknologi fortsatte helt fram til 1989.

Mobilitet og rumenisering.

En bieffekt av den raske industrialiseringen var økt mobilitet innen landet. De nye arbeidsplassene innen industrien førte til en folkebevegelse fra landsbygda inn til byene. Den raske industrialiseringen førte dessuten med seg stor tilflytting av etniske rumenere til områder hvor det før i hovedsak hadde bodd nasjonale minoriteter. Slik ble det et press mot disse områdene. I hovedsak gjaldt dette ungarere, men også i noen grad

tyskere. En kritikk mot landets ledelse gikk på at forholdene bevisst ble lagt til rette for å bosette etniske rumenere fra Valakia og Moldova i Transilvania for å svekke den ungarske folkegruppa der (P. Hockenos 1993: 175). Denne prosessen var særlig sterk i de transilvanske byene hvor andelen av etniske rumenere steg kraftig på grunn av tilflytting. Ø. Østerud (1994: 76) har kalt denne prosessen for ”demografisk kolonisering”. De nasjonale minoritetenes frykt for å bli et mindretall i områder hvor de i flere hundre år hadde vært den største folkegruppa, var for øvrig ikke et spesifikt rumensk problem. I Baltikum fryktet særlig estlendere og latviere russisk tilflytting etter den 2. verdenskrigen. Sett ut fra rumenske forhold må det likevel være lov til å stille spørsmål om hvor mye av denne utviklingen som ble styrt fra sentralt hold, og hvor mye som kom som en naturlig følge av industrialiseringen.

Massemobilisering.

Modellen for massemobilisering kan finnes i Sovjetunionen under Stalin, Kina under Mao og Nord-Korea under Kim Il Sung. Massemobilisering ble mye brukt i de første etterkrigsåra i Øst-Europa, men i langt mindre utstrekning fra 1960-tallet. Det samme var også tilfelle i Romania. På 1960- og tidlig på 1970-tallet ble det gjort forsøk med økonomisk desentralisering og lønnsinsentiver. Disse spede reformforsøkene ble temmelig raskt gitt opp, og regimet vendte tilbake til metoden med sentralstyring. På 1970-tallet ble det igjen vanlig med massemobilisering i Romania. Mobiliseringen kunne tjene både til å støtte opp om regimet og til økt arbeidsinnsats. Sammen med dette ble det satt i verk kampanjer for å styrke den ideologiske bevisstheten. Meningen var at mobilisering av befolkningen sammen med høy ideologisk bevissthet skulle øke produksjonen – uten bruk av lønnsinsentiver. R. R. King (1980: 117) skrev i sin historie om RKP at det neppe var noen tilfeldighet at det kom store ideologiske offensiver i 1971 og 1976, det første året i to påfølgende femårsplaner. Den ideologiske mobiliseringen var preget av nasjonale slagord. Marxisme-leninisme hadde fortsatt liten eller ingen appell til det rumenske folket.

Ved på nytt å bruke ideologi og massemobilisering for å nå bestemte mål, tok det rumenske lederskapet opp en politikk som de mest utviklede sosialistiske statene hadde gått vekk fra allerede på 1960-tallet. Massemobilisering var også en form for kontroll gjennom ideologi og symboler og et forsøk på å øke arbeidsinnsatsen uten belønning.

Sluttkommentar.

Industrialisering var en så viktig del av rumensk nasjonalkommunisme at den knapt kan overvurderes. Bygging av nye industrianlegg og økt industriproduksjon gikk fra å være et middel som skulle føre landet framover, til å bli et mål i seg selv. Industrialiseringen hadde flere siktemål. Gjennom industrialisering ble den rumenske staten styrket og landet bedre i stand til å motstå sovjetisk press. Et annet mål var at industrialiseringen på sikt ville skape velstand. Her valgte Romania en annen vei enn nabolandene som tilpasset seg sovjetiske krav om integrering og spesialisering innen Comecon. Det rumenske forsøket på å bli en allsidig industristat fant derfor sted innen en nasjonal ramme. I motsetning til andre Comecon-land beholdt man i Romania den gamle sovjetmodellen for økonomisk vekst.

På 1980-tallet ble det tydelig at denne modellen ikke lenger fungerte. For București måtte det være et tankekors at et flertall av rumenerne trass i nasjonale fordommer ønsket å ta etter den økonomiske politikken til den historiske fienden Ungarn (S.

Fischer-Galați 1991: 195-196). De dårlige økonomiske resultatene førte til at regimet mistet legitimitet, og at kontrollformen i regimets siste år var basert på tvang.

Nasjonal homogenisering og systematisering.

I denne gjennomgangen av nasjonalkommunismen i Romania er det lett å se at enkelte særtrekk kan overlappe hverandre. De to begrepene, nasjonal homogenisering og systematisering, har slik klare forbindelser til andre trekk som nasjonsbygging, modernisering og forholdet til de nasjonale minoritetene.

Det første begrepet, homogenisering, betyr å gjøre lik. Dette ble utarbeidet som begrep i 1972, men først prøvd ut i praksis på 1980-tallet. Tanken bak var at Romania nå var inne i en periode med rask modernisering, og derfor trengte man en politikk for å minske forskjellene innen folket både for kjønn, sosial status og nasjonalitet. Hver borger skulle formes til å bli et produktivt medlem av det sosialistiske Romania. Likhet ble et mål i seg selv og ulikhet derfor en form for avvik (G. Kligman 1998: 33).

Selv om homogenisering også gjaldt sosiale skiller og kjønn, var det likevel de nasjonale minoritetene som hadde mest å frykte. Fra landets ledelse kom det entydige signaler om at under kommunismen ville de nasjonale skilnadene forsvinne. Ceaușescu uttrykte dette slik: "Our party and state are faced with the duty to take conscientious action to provide every one of our citizens with the sort of conditions under which the nation and the nationalities can fulfill themselves and, at the same time make it possible for national differences to diminish and gradually to disappear under communism" (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 10).

Det rumenske lederskapet skilte her mellom nasjonen og dens nasjonale minoriteter. På partikongressen i 1965 ble det slått fast at hver nasjon skulle fortsette sin egen utvikling til langt inn i kommunismen. Men dette gjaldt tydeligvis ikke for nasjonale minoriteter innen den enkelte nasjon. I Romania var målet å utviske de nasjonale skilnadene. På sikt ville nasjonal homogenisering medføre at det ble mindre plass for de nasjonale minoritetene med det resultat at de til slutt oppga sin nasjonale egenart og gikk opp i den rumenske majoriteten.

Mer kjent enn homogenisering er begrepet systematisering, "sistemizare" på rumensk. Dette begrepet gikk ut på å fjerne skilnaden mellom by og land. Allerede i 1972 nevnte Ceaușescu at antallet landsbyer i Romania måtte reduseres. Landsbybeboerne skulle flyttes over til nye agro-industrielle byer. Dette skulle både effektivisere landbruket og frigjøre dyrkbar jord. Av ulike grunner ble planen om systematisering liggende helt til den ble tatt opp igjen i mer konkret form på siste halvdel av 1980-tallet. I mars 1988 foreslo Ceaușescu å redusere antallet landsbyer fra 13000 til 5000-6000 (D. Deletant 1995: 307-308). En slik politikk kunne ha to helt ulike formål. Det første kunne være uttrykk for en tradisjonell kommunistisk landbrukspolitikk hvor formålet var å industrialisere jordbruket. Det andre formålet kunne være å knekke den ungarske og tyske landsbykulturen i Transilvania gjennom å jevne mange av de gamle landsbyene med jorda. Ceaușescus forslag om systematisering skapte derfor frykt hos ungarere og tyskere i Transilvania. Fra før hadde disse to folkegruppene hatt vansker med å opprettholde sin nasjonale egenart innenfor rammene av den rumenske staten. Med flytting til agro-industrielle byer fryktet man at dette ville bety slutten for den gamle ungarske og tyske landsbykulturen i Transilvania. Forslaget vakte da også sterke internasjonale protester fra så ulike hold som den ungarske regjeringen og prinsens av

Wales. Resultatet ble at prosessen med systematisering delvis stoppet opp. Steder som ble systematisert før desember 1989, var i hovedsak rumenske. Dette gjaldt landsbyer nord for București og Scornicești i Valakia, som var Ceaușescu-familiens hjemsted. Scornicești ble brukt av myndighetene som et utstillingsvindu på hva systematisering egentlig var.

Forsøket på å systematisere landsbygda fikk stor oppmerksomhet utenfor Romania og gjorde sitt til at regimet ble isolert. I Romania førte forsøket på nasjonal homogenisering og systematisering til at forholdet mellom rumenere og etniske minoriteter forverret seg. Hvis denne politikken hadde blitt gjennomført fullt ut, ville dette ha betydd slutten for den nasjonale egenarten til landets minoriteter.

ROMANIA OG VERDEN.

Det mest kjente trekket ved nasjonalkommunismen var utenrikspolitikken. I mange år framsto Romania som en opprører i den sosialistiske leiren. București viste en utenrikspolitisk virksomhet på forbausende mange områder. Internasjonalt var Ceaușescu en velkjent aktør og kunne tidvis spille rollen som internasjonal statsmann og konfliktløser. Det må heller ikke glemmes at landets mangeårige utenriks- og statsminister fram til 1974, Ion G. Maurer, også var velkjent på den internasjonale arenaen. Utenrikspolitikken vakte oppsikt fordi den på flere områder brøyt med den sovjetiske. Dette skjedde fra 1968 da Romania tok kraftig avstand fra invasjonen av Tsjekkoslovakia, fram til 1984 da landet som det eneste innen Warszawa-pakten deltok på de olympiske sommerlekene i Los Angeles. Landets utenrikspolitikk kan best forstås ved å se på denne sammen med den allsidige industrialiseringen. Formålet var å skaffe flere bein å stå på. Utenrikspolitikken gikk ut på å skaffe landet en bredest mulig kontaktflate både når det gjaldt politikk og handel. Denne politikken var nasjonal i den sammenheng at den var styrt av en sterk vilje til å markere Romania internasjonalt, langt utover det som ville være naturlig for en middels stor europeisk stat uten spesielle økonomiske ressurser.

Det vil bli for plasskrevende å gi en full gjennomgang av landets utenrikspolitikk i hele perioden 1965–1989. I stedet skal de sentrale linjene trekkes opp, både for grunnleggende prinsipper, tidsfaser og forholdet til de ulike maktblokkene. Deretter vil det bli gitt en kort utdyping av disse punktene.

”Uavhengighetserklæringen”.

De grunnleggende prinsippene for utenrikspolitikken ble slått fast allerede i april 1964. Dette kom i form av en erklæring vedtatt av partiets sentralkomite. Utgangspunktet var det rumenske partiets stilling til problemene i den internasjonale kommunistiske bevegelsen, nedrustning og prinsippet om ikke-innblanding i interne partisaker. Det sentrale i erklæringen lå i at RKP slo fast at sosialismen nå var et verdensomfattende system. Ut fra dette mente man at det ikke lenger fantes noe behov for et ledende senter innen den kommunistiske bevegelsen. Det kunne derfor heller ikke lenger være snakk om at et parti skulle være overordnet et annet, eller at en sosialistisk stat kunne gripe inn i en annen sosialistisk stats indre anliggender. Samtidig gikk Romania inn for å fjerne de to store militærblokkene, NATO og Warszawa-pakten, samt opprette atomfrie soner (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 280-282). I praksis betydde dette at Romania ikke lenger anerkjente Sovjetunionens lederskap innen den kommunistiske verdensbevegelsen og så på seg selv som en tredje kraft innen denne leiren. Landet tok derfor ikke stilling i striden mellom Sovjetunionen og Kina, men forsøkte ved flere anledninger å mekle,

første gang i 1964. Uavhengighetserklæringen ble etter hvert nærmest å betrakte som nasjonalkommunismens grunnlov. Ord fra erklæringen som suverenitet og uavhengighet ble gjentatt ved alle offisielle anledninger. Med Uavhengighetserklæringen hadde Romania fått en ideologisk begrunnelse for den nye kursen.

Likevel kan man ikke forstå den nye kursen uten å se på den uoffisielle delen som var knyttet til denne politikken. I forbindelse med Uavhengighetserklæringen av 1964 holdt det rumenske lederskapet en rekke møter, først for partimedlemmer, deretter for andre grupper og organisasjoner som fagforeninger, fabrikkutvalg, universiteter, kulturelle organisasjoner og media. Det må her understrekes at dette ikke dreide seg om frittstående organisasjoner, men organisasjoner som var under kontroll av myndighetene. På disse møtene, som fant sted over hele landet, ble erklæringens innhold forklart. Slik ga regimet en forklaring på Romanias nye kurs. I tillegg ble mer sensitive temaer som Sovjetunionens annekasjon av Bessarabia i 1940 og den økonomiske utbyttingen av Romania etter krigen tatt opp. Disse temaene ble ikke referert i rumenske media, men omfanget av møtene gjorde det umulig å holde disse skjult for omverdenen. I en britisk rapport ble det anslått at om lag 4 millioner mennesker tok del i denne møtevirksomheten (M. Retegan 2000: 42-47). Slik kunne regimet slå to fluer i et smekk. Mens erklæringen tok for seg forholdet mellom kommunistiske partier, ga den omfattende møtevirksomheten regimet mulighet til å sette kursendringen inn i en videre sammenheng ved å appellere til befolkningens nasjonale følelser og den tradisjonelle uviljen mot russere.

Grovt regnet kan man dele rumensk utenrikspolitikk under nasjonalkommunismen inn i tre deler, en inndeling som hadde geopolitiske og økonomiske forutsetninger.

Størst betydning hadde landets forhold til den sosialistiske leiren. Innen Warszawa-pakten og Comecon kjempet Romania flere harde kamper. På 1960-tallet dreide kampen seg om å utvide landets autonomi, mens striden på 1970-tallet i større grad var konsentrert om å forsvare den autonomi som allerede var vunnet. Dette førte til skarpe motsetninger med Sovjetunionen. Imidlertid var dette ikke bare en strid mellom Sovjetunionen og Romania, men også en nord-syd konflikt innen Comecon. Romania gikk mot økonomisk integrering fordi dette ville favorisere de mer utviklede landene i nord, særlig Tsjekkoslovakia og DDR.

Den andre delen av den rumenske utenrikspolitikken gikk ut på å bedre forholdet til Vest-Europa og USA. Her kunne Ceaușescu etter 1965 bygge videre på den politikken som allerede var initiert av Gheorghiu-Dej med I. G. Maurer som arkitekt. Til grunn for politikken med å nærme seg Vesten lå det et rumensk ønske om å utvide den politiske og økonomiske handlefriheten. Tilnærmingen til Frankrike og Italia kunne skje under henvisning til en felles latinsk arv. Ønsket om et bedre forhold til USA ble begrunnet ut fra økonomiske betraktninger. Den rumenske striden med Sovjetunionen førte til at USA ble interessert, og Romania fikk på 1970-tallet som første kommunistiske stat en MFN-avtale (Most Favoured Nation) med USA, som ga tilgang til det amerikanske markedet med lave tollsatser.

I en oversikt over utenrikspolitikken under nasjonalkommunismen kan man ikke komme utenom landets spesielle forhold til den tredje verden. Dette ble særlig aktuelt på 1980-tallet. Bak den rumenske politikken i den tredje verden lå det ulike motiver. Først kom en bevisst vilje til å markere landet internasjonalt i kraft av rollen som

brobygger mellom øst og vest, syd og nord. Like viktig var kampen om å skaffe nye markeder til industrien og samtidig sikre en stabil import av råvarer. Mens landet tidlig i perioden siktet seg inn på rike land i den tredje verden, bl. a. handel med Iran, tvang utviklingen på 1980-tallet landets ledelse til å søke kontakt med den fattigste delen av den tredje verden for å skaffe råvarer til industrien (T. Gilberg 1990: 214).

Tidsfaser.

I det lange tidsspennet fra 1965 til 1989 gikk Romanias utenrikspolitikk gjennom flere faser. Den kunne forandre seg som følge av både indre og ytre årsaker. Derfor kan det være nyttig å dele den rumenske utenrikspolitikken inn i tidsfaser. Det kan her vises til S. Brucans inndeling av utviklingen under Ceaușescu-regimet på side 31-32. En liknende inndeling kan gjøres for utenrikspolitikken:

Den første fasen gikk fra 1965 fram til 1971. Utenrikspolitikken til Gheorghiu-Dej ble videreført. Handelen med Vesten økte, mens handelen med landene innen Comecon sank. Et politisk høydepunkt var motstanden mot invasjonen av Tsjekkoslovakia i 1968. Tidvis, både i 1968 og 1971, var forholdet til Sovjetunionen svært spent. Utover 1970-tallet ble dette forholdet bedre, og Sovjetunionen anerkjente til en viss grad Romanias spesielle posisjon innen Warszawa-pakten og Comecon.

Den neste fasen gikk fra 1971 til 1980. I dette tidsrommet utmerket Romania seg på en rekke felter internasjonalt. I 1971 ble landet først medlem av GATT, deretter IMF og Verdensbanken. I 1975 oppnådde landet en MFN-status av USA. Høydepunktet for utenrikspolitikken kom i 1978 da ekteparet Ceaușescu var på statsbesøk i London, Paris og Washington. Forholdet til Sovjetunionen forholdt seg stabilt. Det fantes konflikter, men begge parter var interessert i å holde disse innen begrensede områder.

Den siste fasen gikk fra 1980 til regimets fall i desember 1989. På grunn av de store økonomiske vanskene ble landet igjen nødt til å nærme seg Comecon, og Romanias handel med de andre øst-europeiske landene økte i volum. Internasjonalt ble Romania mindre viktig, særlig etter at Gorbatsjov ble leder i Sovjetunionen. Statsbesøkene gikk ikke lenger til Vest-Europa og USA, men til land i den tredje verden. Ceaușescu-regimet ble utsatt for hard kritikk for sin behandling av den ungarske minoriteten, matmangel og brudd på menneskerettighetene. I 1989 var regimet isolert internasjonalt.

Med dette er det gitt en kort innføring i rumensk utenrikspolitikk under Ceaușescu-regimet. Noen av disse punktene trenger en nærmere utdyping.

Forholdet til Sovjetunionen.

Helt fram til 1989 spilte Sovjetunionen en viktig rolle for rumensk innenriks- og utenrikspolitikk. Konflikten med Sovjetunionen betydde mye for utviklingen av nasjonalkommunismen. Dette vil bli drøftet i neste kapittel.

Forholdet til Sovjetunionen var problematisk av flere årsaker. Et problem var de rumenere som fra 1944 bodde i sovjetisk Moldova og Ukraina. Lenge var det politisk umulig for București å ta opp forhold i tilknytning til denne minoritetens skjebne. Først på 1960-tallet ble det gjort ulike framstøt i så måte. I forbindelse med Uavhengighetserklæringen i 1964 tok partiet på folkemøter opp sovjetiske overgrep mot Romania, bl. a. annekasjonen av rumensk land i 1940. I 1966 kunne N. Ceaușescu i forbindelse med feiringen av RKPs 45-årsjubileum komme med en dårlig skjult kritikk

av mellomkrigstidens rumenske kommunistparti og dets støtte til den sovjetiske annekstjonen av Bessarabia og Nord-Bukovina (R. R. King 1980: 143). Etter dette ble begge parter enige om å legge dette spørsmålet på is. Verken Romania eller Sovjetunionen så seg tjent med en åpen strid om Bessarabia. Deretter hersket en langvarig stillhet, selv om begge land visste at spørsmålet lå der og ulmet.

Helt uventet tok Ceaușescu opp dette temaet på RKPs siste kongress i 1989. På denne tiden hadde de fleste regimene i Øst-Europa falt sammen, og den rumenske ledelsen hadde all mulig grunn til å frykte en liknende utvikling. Hva kunne da være mer naturlig enn at lederen igjen slo på nasjonale strenger og tok opp en sak som mange rumenere hadde vært opptatt av siden 1940? Utenfor kongressens dagsorden krevde Ceaușescu at de hemmelige delene av den tysk-sovjetiske pakten av 1939 måtte annulleres. Konsekvensen av en slik annullering måtte bli at Romania fikk tilbake de områder som Sovjetunionen hadde annektert. Dette var et siste forsøk på å lede oppmerksomheten bort fra den spente situasjonen i Romania. Kravet om en revisjon av grensene mellom Sovjetunionen og Romania ble blankt avvist fra sovjetisk side (M. Almond 1992: 210).

Ungarn og Romania.

Forholdet til nasjonale minoriteter ga det rumenske regimet to beslektede problemer. Innenfor landets grenser bodde det en ungarsk minoritet på rundt to millioner, mens det bodde over 3 millioner etniske rumenere innenfor de sovjetiske grensene. På dette viset oppsto det et slags trekantforhold mellom București, Moskva og Budapest. Hvis Romania tok opp spørsmål i tilknytning til den rumenske minoriteten i Bessarabia, svarte Sovjetunionen med Ungarn som mellommann med å ta opp spørsmål knyttet til den ungarske minoriteten i Transilvania. Striden mellom de tre landene ble styrket av at både Ungarn og Sovjetunionen historisk sett hadde inngått i det rumenske fiendebildet. Mellom Ungarn og Romania gikk disse motsetningene svært langt tilbake i tid. Fra rumensk side hadde man reagert mot ungarske forsøk på å magyarisere rumenerne i Transilvania i perioden fra 1867 fram til den 1. verdenskrigen. Forholdet ble også forverret av den brutale ungarske okkupasjonen av Nord-Transilvania i 1940–44. Under perioden med rumensk nasjonalkommunisme var forholdet preget av gjensidig mistenksomhet selv om den ungarske ledelsen med J. Kádár i spissen var svært forsiktig med å spille på ungarsk nasjonalisme. Han hadde jo selv kommet til makten ved sovjetisk hjelp etter opprøret i 1956. Fra 1967 formulerte ungarene en politikk som gikk ut på at nasjonale minoriteter som den rumenske i Ungarn, og den ungarske i Romania skulle bli "vennskapsbruer" mellom de to nasjonene. Fra ungarsk side fryktet man at forsøk på å assimilere den lille rumenske minoriteten i Ungarn ville føre til rumenske mottrekk som kunne forverre forholdene for den store ungarske minoriteten i Romania. Selv om det ungarske lederskapet var forsiktig i nasjonale spørsmål, ga man samtidig uttrykk for en vilje til å følge nøye med i forhold som angikk de ungarske minoritetene i naboland som Romania, Jugoslavia og Tsjekkoslovakia (R. Vago 1989: 103-104).

Forholdet mellom Romania og Ungarn kunne svinge. Det var svært dårlig i en periode etter 1968 på grunn av invasjonen av Tsjekkoslovakia. På 1980-tallet forverret forholdet seg igjen – denne gangen på grunn av den dårlige behandlingen av den ungarske minoriteten i Transilvania.

Rollen som brobygger.

Det vil være en forenkling kun å se på rumensk utenrikspolitikk i lys av konfliktene med Sovjetunionen og Ungarn. Bak landets aktive utenrikspolitikk lå det en sterk trang til nasjonal selvhevdelse sammen med en fast overbevisning om at Romania hadde en viktig rolle å spille på den internasjonale arenaen. Særlig viktig var landets bestrebelser på å komme inn i rollen som brobygger ut fra Romanias autonome posisjon innenfor den sosialistiske leiren. Dette gjaldt brobygging mellom øst og vest og etter hvert mellom nord og syd. I kraft av ønsket om å framstå som et tredje senter innen den sosialistiske leiren hadde landet allerede i 1964, riktignok uten resultat, forsøkt å mekle mellom Sovjetunionen og Kina. Det rumenske diplomatiet var også aktivt i forbindelse med å finne en fredsløsning i Vietnam. Forsøket på mekling mellom USA og Nord-Vietnam strandet etter Tet-offensiven i 1968. Et annet framstøt var å fungere som mellommann mellom USA og Kina før disse to supermaktene opprettet direkte kontakt med hverandre. I forbindelse med Helsinki-avtalen i 1975 bidro rumensk diplomati aktivt. I Midtøsten hadde Romania god kontakt både med Israel og araberlandene og bidro til å få i stand Camp David-avtalen i 1978. I en årrekke sto Romania i en ønskeposisjon fordi både Sovjetunionen og USA kunne bruke landet som mellommann.

På 1980-tallet økte den internasjonale kritikken av Romania kraftig blant annet på grunn av regimets manglende respekt for menneskerettighetene. Dessuten var behovet for å bruke Romania som mellommann langt mindre. Fra 1986 fant det sted direkte møter mellom USA og Sovjetunionen som førte til nedrustning. Samtidig kritiserte den nye sovjetiske ledelsen interne rumenske forhold. Den økonomiske krisa og den nye internasjonale situasjonen førte til en nyorientering av rumensk utenrikspolitikk. Landet søkte nå bevisst mot den tredje verden, spesielt for import av råvarer og eksport av landets industriproduksjon. I denne sammenheng ønsket landets ledelse å framstille Romania som tilnærmet alliansefritt (J. F. Harrington og B. J. Courtney 1991: 395-396).

En sentral del av rollen som brobygger mellom øst og vest besto i at Romania gikk inn for å fjerne de to store militærblokkene, NATO og Warszawa-pakten. Selv om Romania hele tiden sto fast på sitt medlemskap i Warszawa-pakten, ble det fra slutten av 1960-tallet slutt på felles øvelser på rumensk territorium. Et annet stridsspørsmål var forslaget om en felles militærkommando for hele pakten. I 1978 gikk Romania sterkt ut mot innholdet i dette forslaget (R. R. King 1980: 147). Her mente man at selv innen Warszawa-pakten, skulle rumenske tropper stå under rumensk kommando. Samtidig tok også Romania et klart standpunkt mot bruk av Warszawa-paktens styrker utenfor Europa, som f. eks. i en sovjetisk-kinesisk konflikt. Rumenske forslag om nedrustning passet godt inn i det bildet som regimet ønsket å framvise av Romania: et fredelig land som aldri hadde angrepet andre stater. Internasjonalt ble det også lagt merke til at forsvarsutgiftene stadig ble kuttet ned. I denne forbindelsen kan det være interessant å merke seg hvordan rumenske offiserer tok de stadige budsjettkuttene som uten tvil reduserte landets forsvarsevne. M. E. Fischer (1989: 138) pekte på at tross i disse kuttene støttet Ceaușescu ikke på særlig sterk motstand innen offiserskorpset. Grunnen var at han alltid la vekt på rumensk uavhengighet og nasjonal stolthet.

I denne oversikten er det lagt vekt på sammenhengen mellom rumensk innen- og utenrikspolitikk. Utenrikspolitikken skulle i likhet med industrialisering på hjemmebane støtte opp om bestrebelsene på å sikre landets autonomi. Økonomisk ga bildet av Romania som en opprører innen den sosialistiske leiren god uttelling i form av økt handel med Vest-Europa og USA. Utenrikspolitikken ga videre Romania internasjonal

oppmerksomhet, og N. Ceaușescu sto fram som en internasjonal statsmann. Et vanlig syn gikk ut på at rumensk utenrikspolitikken nådde sitt høydepunkt på 1970-tallet med 1978 som topp med statsbesøk både i Storbritannia, Frankrike og USA (D. Deletant 1995: 206). Et motstridende syn ble framlagt av K. W. Treptow, utgiver, (1997: 546) i ”A History of Romania”. Han skrev at området for rumensk uavhengighet ble mindre i perioden 1971–1981 sammenliknet med 1960-tallet. Grunnen til dette skulle være at den rumenske ledelsen på 1970-tallet i hovedsak konsentrerte seg om å forbedre forholdene til andre land innen den sosialistiske leiren. Treptows syn har uten tvil noe for seg. Etter striden med Sovjetunionen fram til tidlig på 1970-tallet var det av stor interesse for București å normalisere forholdet mellom de to landene. Ut fra flere eksempler på særstandpunkter på 1970-tallet må det likevel være tillatt å mene at denne normaliseringen skjedde uten at den rumenske autonomien ble snevret inn. En forklaring på at tiåret 1971–1981 ble mindre dramatisk enn det forrige, kan være at fra 1971 og utover var grensene for rumensk autonomi stort sett trukket opp, slik at uenigheten med Sovjetunionen nå ble av mindre spektakulær karakter.

En oppsummering må bli at i mange år lyktes Ceaușescu med å gi Romania en internasjonal posisjon langt utover det folketall og økonomiske ressurser skulle tilsi. Spesielt under konfliktene med Sovjetunionen og Ungarn kunne Ceaușescu appellere til rumenernes nasjonale sinnelag. Dette styrket både regimet og den nasjonale ideologien. Dette gjaldt selvsagt ikke 1980-tallet da landets internasjonale prestisje falt drastisk.

DE NASJONALE MINORITETENE.

Under opprøret i Timișoara i desember 1989 holdt Ceaușescu en fjernsynstale der han beskyldte demonstrantene for å være hooligans, fascister og inspirert av ungarsk irredentisme. I et offentlig kommunike noe seinere ble demonstrantene anklaget for å være utenlandske agenter (D. Deletant 1999b: 164). Hensikten med disse utfallene var klar: Nok en gang forsøkte Ceaușescu å appellere til rumenernes nasjonalfølelse og slik skjerpe den etniske konflikten mellom rumenere og den ungarske minoriteten. Imidlertid mislyktes dette forsøket, og regimet falt noen dager seinere. Grunnen til dette skyldtes at den økonomiske situasjonen i landet var så prekær, at selv nasjonale rumenere nå mente at ethvert alternativ ville være å foretrekke framfor Ceaușescu.

I den nasjonalkommunistiske perioden kunne forholdet mellom flertallet av etniske rumenere og de nasjonale minoritetene svinge kraftig. I det som kan kalles regimets liberale periode fram til tidlig på 1970-tallet, var forholdet tålelig bra, selv om den nasjonale ideologien forsuret forholdet. Under de harde konfliktene med Sovjetunionen i 1968 og 1971 gikk regimet bevisst inn for å skaffe seg støtte hos minoritetene slik at Sovjetunionen ikke kunne spille på etniske motsetninger innen landet. Fra 1970-tallet ble likevel forholdet mellom rumenere og de nasjonale minoritetene forverret. Flere av grunnene til dette er allerede nevnt. Dette gjaldt både synet på Romania som en enhetsstat, utdanning, nasjonal homogenisering og systematisering. Den autonomien som Romania oppnådde innenfor Warszawa-pakten, gjorde det dessuten mulig for regimet å spille på tradisjonelle antirussiske og antiungarske stemninger. Særlig rammet dette den ungarske minoriteten i Transilvania.

Etnisk sammensetning.

Utfallet av den andre verdenskrigen førte til at prosentandelen av nasjonale minoriteter i Romania sank kraftig. På grunn av nye grenser forsvant nesten de slaviske minoritetene som russere, ukrainere og bulgarere. I tillegg fant det sted en utveksling av folkegrupper

mellom Jugoslavia og Romania i Banat og mellom Bulgaria og Romania i Dobrudja. Folkegrupper som før hadde spilt en viktig rolle i landets historie, som grekere og armenere, var nå nesten forsvunnet. Dessuten gjorde krigen et stort innhogg både i den tyske og jødiske minoriteten. Mange jøder ble drept av rumenske og tyske tropper, mens deler av den tyske befolkningen enten flyktet etter det tyske nederlaget eller ble imidlertid deportert til Sovjetunionen på tvangsarbeid. Seinere fant det sted en omfattende utvandring av jøder og tyskere til Israel og Vest-Tyskland.

I det materialet som er brukt i denne oppgaven, framkommer det ulike anslag over prosentandelen av minoriteter i Romania. De tall som framlegges her, må derfor brukes med forsiktighet. I et nasjonalistisk Romania ble også folketellinger brukt slik at prosentandelen av etniske rumenere ofte var i høyeste laget.

I mellomkrigstiden hørte offisielt nesten 30 % av landets befolkning til de nasjonale minoritetene. Etter krigen sank andelen minoriteter kraftig på grunn av nye grenser, emigrasjon og folkeflytting. I følge en folketelling fra januar 1948 utgjorde de nasjonale minoritetene 13 % av befolkningen, av disse var 8,5 % ungarere (G. Castellan 1989: 245). Derfor kan det være av interesse å se på befolkningsutviklingen fra 1930 til 1977. Tallene er hentet fra offisielle folketellinger. Bare de 5 største folkegruppene er tatt med:

Årstall	1930	1956	1966	1977
Befolkning i millioner:	18,06	17,49	19,10	21,60
Nasjonaliteter i %:				
Rumenere	71,9	85,7	87,7	88,1
Ungarere	7,9	9,1	8,5	7,9
Tyskere	4,1	2,2	2,0	1,7
Jøder	4,0	0,8	0,2	0,1
Roma	1,5	0,6	0,3	1,1

(T. Gilberg 1990: 245).

Denne tabellen viste at folketallet falt i perioden mellom 1930 og 1956. Hovedgrunnen til dette var landavståelsene til Sovjetunionen og Bulgaria. Videre viste de offisielle tallene at i etterkrigstiden økte antallet etniske rumenere i prosent av landets samlede befolkning. At prosentandelen av tyskere og jøder sank, skyldtes uten tvil utvandring. Derimot er det vanskelig å forstå at prosentandelen av etniske ungarere sank fra 9,1 % i 1956 til 7,9 % i 1977. Denne minoriteten hadde i liten grad mulighet til å utvandre verken til Ungarn eller Vest-Europa. Det er også grunn til å stusse på antallet roma. Dette steg fra 0,3 % i 1966 til 1,1 % i 1977. Bakgrunnen for dette kan være at myndighetene en periode ikke ville anerkjenne roma som en nasjonal minoritet. Hvor stor andel roma utgjorde av befolkningen, har vært hyppig diskutert. Høyest anslag har Paul Hockenos (1993: 201) med et tall på 2,5 millioner roma, altså godt over 10 % av befolkningen. Thomas Hellen (1996: 152) opererte med ulike anslag fra 230000 til 760000. Det laveste tallet her utgjorde om lag 1 % av landets befolkning, det høyeste 3-4 %.

Av disse tallene framgår det at i etterkrigstidens Romania hørte mellom 10-15 % av befolkningen til de nasjonale minoritetene. Denne andelen ble sannsynligvis noe lavere etter hvert på grunn av utvandringen. Slik var Romania i hele etterkrigstiden et

multietnisk samfunn selv om dette i liten grad kom til uttrykk offisielt. I den nasjonalkommunistiske ideologien ble minoritetene, og særskilt den ungarske, enten oversett eller framstilt som fiender av den rumenske nasjonen. Særlig var dette tilfelle på 1980-tallet.

I flere samtaler som undertegnede hadde med rumenere i perioden 1999–2004, pekte de fleste på at forholdet mellom ulike folkegrupper i landet nå var generelt godt. Flere trakk fram Transilvania som eksempel på hvordan ulike folkegrupper kunne leve fredelig sammen. Det negative kom til uttrykk gjennom at flere pekte på at dette gode forholdet ikke omfattet roma. Problemet lå etter sigende i at denne folkegruppa hadde et høyt fødselstall, ofte var kriminelle og ikke jobbet. Videre pekte man på at denne minoriteten verken kunne eller ville la seg integrere i det rumenske samfunnet.

Partiet og dets ledelse.

I Romania hadde partiet stor makt. Dessuten fantes det intet klart skille mellom oppgavene til stat og parti. Partiets ledelse sto derfor sentralt både med planlegging, styring og fordeling av økonomiske goder. Selv om partiledelsen så på seg selv som representanter for den rumenske majoriteten, ville det likevel være av stor betydning for de nasjonale minoritetene å være godt representert i partiet.

Fram til langt inn på 1950-tallet var det rumenske kommunistpartiet kjent for å være partiet til de nasjonale minoritetene, et stempel som partiets ledelse i Ceaușescu-epoken kjempet hardt for å bli kvitt. I løpet av 1950-tallet fant det sted en rumenisering av partiets ledelse. Under fraksjonskampene ble en rekke framtrepende ledere med minoritetsbakgrunn rensket ut. Dette gjaldt bl. a. Ana Pauker og I. Chișinevschi som begge var av jødisk opprinnelse og Vasile Luca, László Luka på ungarsk, en szekler. Grunnen til disse utrenskningene kunne være så ymse, men et fellestrekk var at mange av dem som ble utrensket, både tilhørte minoritetene og hadde en sterk tilknytning til Moskva. Selv med disse utrenskningene i minne kunne minoritetene ikke klage over representasjonen i partiet. På partikongressen i 1956 ble det opplyst at over 20 % av deltakerne kom fra de nasjonale minoritetene, en prosentandel som lå godt over andelen i befolkningen (G. Ionescu 1964: 245). Seinere ble det et mål at etnisk sammensetning av parti og sentralkomite skulle være et speilbilde av sammensetningen i befolkningen som helhet. På partikongressen i 1979 kunne N. Ceaușescu (1979: 66) opplyse at mens 90 % av partimedlemmene var etniske rumenere, var 8 % ungarere, og 2 % var av tysk eller annen nasjonal opprinnelse. På 1980-tallet endret dette seg. Ved valget av ny sentralkomite i 1984 ble de nasjonale minoritetene sterkt underrepresentert. Omtrent samtidig forsvant også de siste representantene for minoritetene, I. Banc og J. Fazekás, ut av partiets ledelse (M. E. Fischer 1989: 202 og 217).

De siste årene fram mot 1989 besto RKP's fremste ledelse kun av etniske rumenere. Dette skjedde samtidig med at levestandarden falt, landet var internasjonalt isolert og den nasjonale ideologien som ledelsen brukte, stadig ble mer sjåvinistisk. Under slike forhold hadde de nasjonale minoritetene ingen forventninger til partiets ledelse. I 1989 var forholdene så ille at rumenske ungarere i stadig større antall flyktet til Ungarn.

Strategier for rumenisering.

Under Ceaușescus styre var det en offisiell målsetting å minske skilnaden mellom det rumenske flertallet og de nasjonale minoritetene. For å oppnå en stat som var nasjonalt homogen, det vil i praksis si rumensk, benyttet regimet seg derfor av to ulike strategier.

Ingen av disse var spesifikt rumenske, og det er lett å finne liknende eksempler fra andre regimer. De to strategiene som ble benyttet, var følgende:

- 1 **Utvandring.** Etter krigen fikk de fleste rumenske jødene tillatelse til å utvandre. Fra 1960-tallet og framover fant det sted en omfattende tysk utvandring. Samtidig foregikk det etter krigen en utveksling av folkegrupper mellom Romania og nabolandene. Dette førte til at Romania ble mer etnisk homogent. Utvandring var i liten grad mulig for den store ungarske minoriteten.
- 2 **Assimilering.** Dette medførte at minoritetene ga opp sin nasjonale egenart og gikk opp i den rumenske majoriteten. Presset for assimilering kom på ulike felter som utdanning, kultur og arbeid. En konsekvens av denne strategien var at de nasjonale minoritetenes kultur og historie ble oversett. Særlig gjaldt dette for ungarere og tyskere i Transilvania hvor disse minoritetene hadde vært de ledende folkegruppene.

Offisielt ble nasjonalitetspolitikken lite debattert. I tråd med kommunistisk ideologi uttalte både Gheorghiu-Dej og N. Ceaușescu at det nasjonale spørsmålet var løst. Sistnevntes bror, I. Ceaușescu (1988: 145), uttrykte det offisielle synet slik at den revolusjonære omformingen av landet, særlig etter partikongressen i 1965, hadde gitt en garanti for demokratiske rettigheter og frihet til alle arbeidende mennesker – uansett nasjonalitet. Han fortsatte i samme bane med at landets framgang på det økonomiske, sosiale og kulturelle området hadde løst ”de jure” og ”de facto” det nasjonale spørsmålet fordi det nå eksisterte like rettigheter for alle landets borgere.

Trass i flere liknende forsikringer var det likevel slik at fra 1970-tallet ble forholdet mellom rumenere og de nasjonale minoritetene dårligere. Et lavmål i dette forholdet kom med den økonomiske krisa på 1980-tallet. Det var et paradoks at det fra flere hold har blitt understreket at det beste forholdet mellom rumenere og minoritetene, og særlig den ungarske, fant man rett etter krigen i Transilvania. Mange mente at man her nå hadde muligheten til å skape et multinasjonalt samfunn hvor de ulike nasjonalitetene kunne leve sammen i harmoni. Etter forholdene resulterte dette i at minoritetene fikk en bra behandling (R. R. King 1980: 128-129; T. Gallagher 1995: 50-53; G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 10). Fra ungarsk side ble dette bekreftet gjennom å framheve innsatsen til den første kommunistiske statsministeren i Romania, Petru Groza, i forbindelse med markeringen av 100-årsdagen for hans fødsel i 1884. Groza var selv rumener fra Transilvania, men behersket ungarsk godt og var oppriktig i sitt forsøk på å skape et godt forhold mellom ungarere og rumenere (R. Vago 1989: 258-259). For mange rumenere framsto imidlertid disse åra som en periode med nasjonal fornedring da landet ble styrt fra Moskva, og de nasjonale minoritetene med den jødiske A. Pauker og den ungarske V. Luca i spissen dominerte innen kommunistpartiet.

Den ungarske minoriteten.

I Romania utgjorde den ungarske minoriteten rundt 8 % av folketallet og var dermed klart den største minoriteten i landet. Ungarerne slo seg først ned i Transilvania hvor de kan vise til en botid på over 1100 år.

Under nasjonalkommunismen ble det gjort framstøt for å assimilere denne folkegruppa, eller i det minste sørge for at de ble mer rumenske. Disse framstøtene kom på så ulike felt som lovverk, skole, arbeid, kultur og ikke minst gjennom å skrive om historien. I

1952 ble det etter sovjetisk forbilde opprettet en autonom region for de ungarske szeklerne midt inne i Transilvania. De fleste ungare bodde imidlertid utenfor denne regionen. Opprøret i Ungarn i 1956 skremte den rumenske ledelsen fordi det da fra kretser i Ungarn på nytt ble reist krav på Transilvania, samtidig som den ungarske minoriteten i Romania ga uttrykk for sympati for opprøret (R. Vago 1989: 60). Etter 1956 ble det derfor gjort tilstramminger i forhold til ungarene i Romania. I grunnloven av 1965 ble det igjen slått fast at Romania var en enhetsstat, "a unitary state", selv om 10–15 % av landets innbyggere ikke var etniske rumenere (R. J. Crampton 1997: 314). Under den territorielle omorganiseringen av landet i 1968 ble den autonome ungarske regionen avskaffet. I stedet fikk man to fylker med et stort ungarsk flertall, Covasna og Harghita, og et med blandet ungarsk-rumensk befolkning, Mureş. Dette skjedde trass i at szeklerne før omorganiseringen var blitt forespeilet ett sterkt fylke. De to fylkene med ungarsk majoritet var for øvrig svake økonomisk, og industrialiseringen førte til at andelen etniske rumenere i disse to fylkene steg (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 11). I en ny grunnlov av 1975 ble det nok en gang slått fast at Romania var "a unitary State" (Constitution 1975: 5). I artikkel 17 ble det riktignok slått fast at alle borgere av den sosialistiske republikken Romania skulle ha like rettigheter på alle områder "irrespective of their nationality, race, sex and religion" (Constitution 1975: 8). Disse formelle rettighetene så fine ut på papiret, men ble ikke fulgt opp i praksis. I stedet anvendte myndighetene interne reguleringer, "dispozitii interne", som gikk på tvers av de formelle rettighetene i grunnloven. Disse uoffisielle reguleringene ble hyppig brukt i forhold som angikk de nasjonale minoritetene (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 10). I likhet med mellomkrigstiden var Romania igjen en enhetsstat. Trass i utstrakte formelle rettigheter var de politiske signalene ikke til å misforstå: I det nye Romania fantes det liten eller ingen plass for andre nasjonaliteter enn den rumenske.

Skole og jobb.

For minoritetene var muligheten til å ta utdanning på morsmålet viktig for å bevare sin kultur og nasjonale identitet. Den rumenske grunnloven av 1975 ga da også forsikringer om utdanning på morsmålet på alle trinn for de nasjonale minoritetene (Constitution 1975: 9). Ut fra den herskende ideologien i landet med nasjonal homogenisering som målsetting ble denne rettigheten sterkt innsnevret. Utviklingen kan best belyses gjennom noen tall. Disse viste prosentandel ungarske elever i grunnskolen, klasse 1 til 8, som fikk undervisning på ungarsk:

1976	1980	1986
63 %	60 %	23 %.

I 1986 fikk bare 23 % av ungarske elever fra 1. til 8. klasse undervisning på ungarsk. De resterende 77 % fikk følgelig undervisning på rumensk. Disse tallene viste at i tiåret 1976–1986 ble den ungarske minoriteten utsatt for et kraftig angrep i form av rumenisering av utdannelsen. For å få til dette brukte myndighetene ulike knep for å hindre at det ble satt opp skoleklasser for elever med ungarsk eller tysk som morsmål. Skoleloven tilsa at det måtte finnes et visst antall ungarske eller tyske elever i skolekretsen for å opprette en klasse for disse elevene. Hvis det ikke fantes et tilstrekkelig antall elever med ungarsk eller tysk som morsmål, ble disse elevene automatisk satt i rumenske klasser (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 17). På 1980-tallet ble det også mindre midler å fordele. I følge Comecons statistikker sank den rumenske statens utgifter til utdanning, kultur og vitenskap med hele 53 % fra 1980 til 1985 (V. Georgescu 1991: 271). Selv om disse tallene bør behandles med skepsis, kan

det ikke herske tvil om at de økonomiske kuttene til utdanning rammet den ungarske minoriteten hardere enn den rumenske majoriteten.

Heller ikke var situasjonen lys for muligheten til å ta høyere utdanning på ungarsk. I 1959 ble Cluj to universiteter, det rumenske Babeş og det ungarske Bolyai, slått sammen til et universitet, Babeş-Bolyai. Etter sammenslåingen falt andelen av fag hvor det ble gitt undervisning på ungarsk, andelen av ungarsk stab og andelen av ungarske studenter. For hele Romania utgjorde den ungarske andelen for skoleåret 1974–75 5,7 % av nyutdannede studenter med fullført utdanning, mens den ungarske andelen av befolkningen utgjorde offisielt 7,91 % (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 13). Fordi prosentandelen av ungare på 7,9 % sannsynligvis var for lav, ble misforholdet enda større.

Samlet kan det settes opp tre punkter hvor den ungarske minoriteten kom dårlig ut:

- 1 Antallet elever/studenter som fikk undervisning på morsmålet, ble færre. Ungarerne klaget også over at selv om undervisningen fant sted på ungarsk, ble det benyttet materiale som var direkte oversatt fra rumensk slik at ungarsk historie og kultur i Transilvania ble neglisjert.
- 2 Samtidig med at det ble mindre undervisning på ungarsk, ble det også utgitt færre bøker på ungarsk i Romania. Det dårlige forholdet mellom Ungarn og Romania førte dessuten til at det nesten ble slutt på import av ungarske bøker og aviser samtidig som den kulturelle utvekslingen mellom de to landene nesten opphørte.
- 3 På de nye arbeidsplassene som kom med industrialiseringen, foregikk kommunikasjonen på rumensk. Videre ble en del jobber, som blant annet angikk rikets sikkerhet, reservert for etniske rumenere uten at det ble lagt særlig skjul på dette (W. Connor 1984: 299). Etter endt utdanning var det som regel myndighetene som skaffet jobb til de nyutdannede. Ofte ble ungare tilvist jobber i områder hvor det bare bodde rumenere. Hvis disse ungare stiftet familie, ble det derfor gjerne med etniske rumenere.

Glemt av historien.

De nasjonale minoritetene klaget ofte over at deres kultur og historie enten ble oversett eller forfalsket. Særlig ille var dette i Transilvania hvor ungare og tyskere gjennom historien hadde vært de ledende folkegruppene. Her er et eksempel på dette i forbindelse med den første rumenske rikssamlingen i år 1600.

Dette året lyktes den valakiske prinsen Mihai Viteazul for en kort periode å samle de tre rumenske landene. I rumensk historieskriving har dette ofte blitt brukt som et varsel om den seinere rikssamlingen i 1918. En av forutsetningene for rikssamlingen i 1600 var flere slag mot tyrkerne ved Călugăreni og Giurgiu ved Donau i 1595. Etter ungarsk historieoppfatning var Mihai Viteazuls arme felles rumensk-ungarsk, og de ungarske styrkene spilte en avgjørende rolle da tyrkerne ble beseiret. Etter G. Schöpflin og H. Poulton (1990: 14) ble det ungarske bidraget til denne seiren forbigått i taushet av seinere rumensk historieskriving.

For å se nærmere på dette er det her gjort en gjennomgang av disse to slagene i tre historieverk fra Ceauşescu-perioden. Hos A. Oţetea, utgiver, (1970: 222) var ikke ungarske tropper nevnt i slaget ved Călugăreni, mens han nevnte at ved Giurgiu fikk

rumenerne hjelp av transilvanske tropper. D. Giurescu (1981: 164) ga omtrent samme framstilling av de to slagene, men nevnte at rumenerne til slutt fikk hjelp av allierte tropper fra Transilvania hvorav szeklerne utgjorde 60 % av disse styrkene. I. Ceaușescu (1988: 35-36) beskrev disse slagene som del av et felttog mot ottomanerne. Også han nevnte at rumenerne ved en anledning fikk hjelp fra sine allierte uten å angi hvem dette var. Selv om alle tre historikere nevnte at de rumenske styrkene etter hvert fikk alliert hjelp, var dette langt fra den ungarske påstanden om at Mihai Viteazuls arme var felles rumensk-ungarsk. Ut fra denne lille gjennomgangen kan det se ut til at den ungarske påstanden er riktig. Slik blir dette et godt eksempel på hvordan et vesentlig bidrag fra den ungarske minoriteten til den første rumenske rikssamlingen enten ble utelatt eller nedvurdert i historieverk fra Ceaușescu-perioden.

Økonomisk krise og etniske forhold.

Den økonomiske krisa på 1980-tallet rammet Romania hardt. Dette reiser et nytt spørsmål: Rammet krisa de nasjonale minoritetene hardere enn den rumenske majoriteten?

Svaret må bli at hvis man tok for seg den enkelte person eller familie, var dette nok ikke tilfelle. Grovt sagt kan man si at på individplan hadde alle det like ille. Hvis man derimot gikk fra individplan til den enkelte nasjonalitet, ble bildet et annet. Krisa rammet uten tvil de nasjonale minoritetene hardere enn den rumenske majoriteten. Et eksempel på dette var den kraftige reduksjonen av undervisning på ungarsk i grunnskolen som ble begrunnet ut fra dårlig økonomi. Under denne krisa bevilget myndighetene mindre til kultur og undervisning. I kampen om knappe goder på disse feltene måtte de nasjonale minoritetene tape ut fra to forhold. Det første var at med den herskende nasjonale diskursen, ble de nasjonale minoritetenes kultur bevisst nedvurdert. Det andre forholdet var at kulturen til de nasjonale minoritetene var langt mer sårbar enn den rumenske. M. E. Fischer (1989: 247) mente at Ceaușescus forsøk på å rumenisere den ungarske minoriteten liknet på forsøkene på magyarisering av rumenere i Ungarn etter Ausgleich i 1867. I begge tilfeller ble man garantert rettigheter som individ, men ikke som nasjonal minoritet.

En følge av den økonomiske krisa var at forholdet mellom rumenere og minoritetene forverret seg. For den ungarske minoriteten, som kunne sammenlikne forholdene i Ungarn med Romania, var situasjonen ille. Selv om Ungarn også sleit med økonomiske problemer på 1980-tallet, var den ungarske levestandarden langt høyere enn den rumenske. Dessuten førte den økonomiske tilbakegangen til at regimet før 1989 spilte bevisst på nasjonale motsetningsforhold. I større grad enn før kunne nå åpne antiungarske og antisemittiske utfall publiseres (P. Hockenos 1993: 279).

En interessant observasjon ble gjort av Karoly Kiraly, en dissident av ungarsk opphav, som hadde vært førstesekretær for RKP i Covasna-fylket fram til 1971. Etter desember 1989 var han en periode sentral i Den nasjonale redningsfronten. Kiralys påstand var at det hadde skjedd en viktig endring i regimets syn på de nasjonale minoritetene i 1984. Før 1984 hadde Ceaușescu omtalt disse som "nationalities living together", en framstilling som anerkjente de nasjonale minoriteter, mens han etter 1984 kun snakket om "Romanians of different languages". Dette mente Kiraly beviste at regimet ikke lenger anerkjente nasjonalitetenes ulike etniske opphav (J. F. Harrington og B. J. Courtney 1991: 563).

Samtidig med at den økonomiske krise forverret forholdet mellom rumenere og de nasjonale minoritetene, ga krisen også et par merkelige utslag. For det første medførte fallet i levestandard at mange rumenere nå så med andre øyne på de historiske fiendene, Sovjetunionen og Ungarn. Et annet utslag var at i Transilvania i årene før 1989 lærte mange rumenske barn seg ungarsk. Bakgrunnen var at på grunn av dårlig økonomi ble sendetiden på rumensk fjernsyn kortet ned, og sendingene besto etter hvert kun av offisiell propaganda. For å se barneprogrammer måtte man ty til ungarsk fjernsyn, og mange rumenske barn lærte seg slik ungarsk. Politikken til den erkenasjonalistiske Ceaușescu ga seg altså utslag i at mange rumenere nå så med nye øyne på Sovjetunionen og Ungarn og at rumenske barn lærte seg ungarsk!

Rumensk antisemittisme?

Fram til 1944 hadde Romania vært gjennomsyret av antisemittisme. Her skal det gis et riss av nasjonalkommunismens forhold til dette problemet.

Et forsøk på å belyse nasjonalkommunismens forhold til antisemittismen må først ta utgangspunkt i en langvarig glemsel. Lenge var det slik at jødeforfølgelsene under krigen ble fortiet. R. L. Braham (1997: V1) beskrev forholdene slik: "During the communist period, the Holocaust was generally sunk in the Orwellian memory hole of history". I den grad dette temaet ble berørt av offisiell rumensk historieskriving, skjedde dette i form av skjønnmaling. I følge D. Giurescu (1981: 557) i "Illustrated History of the Romanian People" ble det pekt på at Romania var det eneste av de land som ble kontrollert av Tyskland, som verken hadde ghettos eller utryddelsesleirer innenfor grensene av september 1940. Heller ikke ble rumenske jøder deportert til Auschwitz, Maidanek eller andre dødsleirer. Dessuten ble leirene for jøder som ble satt opp på erobret sovjetisk område fra høsten 1941, beordret oppløst av rumenske myndigheter tidlig i 1944. På samme vis ble den grusomme pogromen i Iași i slutten av juni 1941 bortforklart. I stedet ble det ramset opp navn på en rekke rumenske offiserer som hadde reddet jødiske liv.

Denne bortforklaringen av rumensk brutalitet mot rumenske og sovjetiske jøder må sees i sammenheng med Ceaușescu-regimets forsiktige framstøt for en historisk rehabilitering av marskalk Ion Antonescu. Dette gjorde det nødvendig å framstille Romania som et trygt sted for jøder under krigen i motsetning til de barbariske jødeforfølgelsene i Nazi-Tyskland og Ungarn. Den offisielle holdningen var derfor å dysse ned historien om rumensk antisemittisme og overgrep mot jødene under krigen.

Etter krigen fikk flesteparten av de rumenske jødene tillatelse til å utvandre, og denne utvandringen fortsatte helt fram til 1989. Som eneste land innen Warszawa-pakten opprettholdt Romania de diplomatiske forbindelsene med Israel etter Seksdagerskrigen, og landet nektet å følge sine allierte ved ikke å stemme for FN-resolusjonen som sidestilte zionisme med rasisme (R. L. Braham 1997: 47-48). Ceaușescu hadde gode forbindelser både med Israel og araberlandene. Midtøstenkonflikten var et eksempel på at han kunne framstå som fredsmekler og internasjonal statsmann. Romania forsøkte derfor ved flere anledninger å mekle i denne konflikten og var aktivt med på å få i stand Camp David-avtalen.

En vurdering av Romania i perioden fram til 1989 viste at det riktignok fantes antisemittiske strømninger, og at disse kom mer klart til uttrykk på 1980-tallet da regimets forhold til de nasjonale minoritetene forverret seg. Imidlertid brukte

Ceaușescu-regimet i motsetning til flere andre regimer i Øst-Europa ikke antisemittiske uttrykk og argumentasjon. Antisemittismen kan derfor ikke sies å være en sentral del av rumensk nasjonalkommunisme. Et annet spørsmål er om den folkelige antisemittismen fra mellomkrigstiden fortsatt var i live, men dette ligger utenfor oppgavens rammer.

Med dette er det gitt en oversikt over det nasjonalkommunistiske Romanias forhold til de nasjonale minoritetene. Mens man på 1960-tallet hadde tilløp til en inkluderende politikk, forverret forholdet seg i siste del av Ceaușescu-perioden. Dette skyldtes både den økonomiske krisa og at den nasjonalkommunistiske ideologien utviklet seg i sjåvinistisk retning. I høy grad var dette en villet politikk. Et dårlig forhold mellom det rumenske flertallet og de nasjonale minoritetene svekket i liten grad regimet og dets ideologi. Ved å spille på nasjonale motsetningsforhold kunne regimet håpe på å vende rumenernes oppmerksomhet vekk fra den vanskelige hverdagen og mane til felles kamp mot indre og ytre fiender.

Etter 1989 har det gjennom lovverket skjedd noe med forholdet til de nasjonale minoritetene. I en ny Lov om utdanning, § 120, ble det slått fast at de nasjonale minoritetenes historie og tradisjoner skal gjenspeiles i pensum og undervisning (N. Edroiu og V. Puscas 1996: 133). Det gjenstår ennå å se om dette blir fulgt opp i praksis.

DEN BESVÆRLIGE HISTORIEN.

På Balkan har historien spilt en viktig rolle. En grunn til at historien kunne få så stor betydning, var at hvis et regime fikk kontroll med historien, kunne dette regimet også kontrollere nåtiden. Et eksempel på dette er Romanias naboland, Serbia, hvor et nederlag på slagmarken for Det osmanske riket for over 600 år siden har blitt aktivt brukt av serbisk nasjonalisme til å slå ned på albansk separatisme i Kosovo-provinsen. Også i forholdet mellom Romania og Ungarn har historien spilt en viktig rolle. Striden om kontinuerlig rumensk bosetting i Transilvania dreide seg om den historiske eiendomsretten til dette området.

En skjebne Romania har til felles med flere andre land i Øst-Europa, er at etter den 2. verdenskrigen har historien flere ganger blitt skrevet om. Den første omskrivingen skjedde etter den kommunistiske maktovertakelsen. Nå ble teorien om kontinuerlig rumensk bosetting nord for Donau og i Karpatene og landets latinske arv enten oversett eller tillagt liten betydning. Kjente middelalderfyrster som Mihai Viteazul og Stefan den store var ikke lenger nasjonalhelter, men ble tolket ut fra et klasseperspektiv som føydale undertrykkere. I stedet ble det lagt stor vekt på landets nære tilknytning til de slaviske folkene. Et sitat fra Ana Pauker kan her være på sin plass: "All that is known of the Romanian language is that it consists of a very large number of Slav elements" (J. P. Niessen 1995: 293). A. Pauker overså her bevisst det rumenske språkets nære slektskap med latin, samtidig som hun pekte på Romanias tette forhold til Sovjetunionen, et vasallforhold som varte fra krigens slutt fram til om lag 1960.

Fra 1960 og utover ble historien skrevet om på nytt. Fokus skiftet fra klasse til nasjon, og nasjonal ideologi satte igjen sitt preg på historiefremstillingen. Under Ceaușescus styre ble historien brukt målbevisst til å støtte opp om regimets politikk. Dette kunne skje på følgende vis:

- 1 Historiske hendelser ble brukt til å forklare hendelser i rumensk nåtid.

- 2 Historien var inkluderende helt opp til 2. verdenskrig og la vekt på rumensk konsensus mot ytre fiender.
- 3 Historien ble framstilt som en forutsigbar prosess. Denne endte opp i Ceaușescus ”gylne epoke”.
- 4 Historiske hendelser ble stadig skrevet om, enten for å gi hendelsen et sterkere nasjonalt preg eller for å gi signal om en politisk kursendring.

Først skal det gis et par eksempler på hvordan man i Romania kunne bruke historien for å forklare samtidige hendelser. På 1960-tallet ble striden med Sovjetunionen satt inn i en rekke russiske/sovjetiske overgrep mot Romania. Men man gikk også lenger tilbake i tid. Slik ble denne kampen sammenliknet med dakerkongenes strid mot romerne og middelalderfyrstenes kamp mot tyrkere og ungare. Et eksempel på dette skjedde i 1968 i forbindelse med den sovjetiske invasjonen av Tsjekkoslovakia. Det rumenske lederskapet fryktet at Sovjetunionen også ville invadere Romania. I denne forbindelse ble det lagt en plan for flukt og væpnet motstand. Denne planen ble kalt for ”Rovine”. I Romania hadde dette stedsnavnet en spesiell klang. Ved Rovine hadde den valakiske fyrsten Mircea den gamle stoppet en ottomansk invasjonshær i 1395 (D. Deletant 1995: 84-86).

K. Marx kunne også brukes historisk for å ta opp ømtålige temaer i forhold til Sovjetunionen. I 1964 ble Marx’ skrift ”Notes on the Romanians” publisert av den kjente historikeren A. Oțetea. I dette skriftet tok Marx avstand fra tsarens anneksjon av Bessarabia i 1812. Ved å bruke Marx kunne man fra rumensk side rette søkelyset mot den sovjetiske anneksjonen av samme område i 1940.

En annen måte å bruke historien på var å sette N. Ceaușescu inn som den siste i en rekke av framtrepende rumenere. Et tidlig eksempel på dette er hentet fra en artikkel i The Times i 1972. Det var rumenske myndigheter som betalte for denne artikkelen. I 1971 hadde Ceaușescu besøkt Nord-Korea, og ideen om å kjøpe spalteplass i utenlandske aviser kan godt ha kommet derfra. I denne artikkelen ble han plassert sammen med så ulike forgjengere som middelalderfyrstene Neagoe Basarab, Stefan den store, Mihai Viteazul, lederne av bondeopprøret i 1784, Horea, Cloșca og Crișan, den borgerlig revolusjonære Tudor Vladimirescu og poeten Mihai Eminescu. Artikkelforfatteren ga uttrykk for at disse kjente rumenerne, i større grad enn liknende lederskikkelser i vest, var uttrykk for kollektive trekk hos det folket de representerte. Det siste leddet i denne kjeden av framtrepende rumenere var i følge artikkelen Nicolae Ceaușescu som fulgte opp de store humanistiske tradisjonene til det rumenske folket (K. Verdery 1996: 70-73).

Ut fra ordvalget i denne teksten er det faktisk mulig å tidfeste den uten å kjenne til trykkeåret. I teksten ble det nemlig brukt uttrykket ”great peasant uprising” om bondeopprøret i Transilvania i 1784. På 1980-tallet endret øyensynlig dette bondeopprøret karakter. I følge brødrene Ceaușescu hadde det nå blitt til en rumensk revolusjon for sosial og nasjonal frigjøring. Samme omskriving skjedde med Tudor Vladimirescus opprør i 1821. I artikkelen i The Times er uttrykket ”revolt”, brukt, mens revolten på 1980-tallet ble oppjustert til en revolusjon (I. Ceaușescu 1988: 60-61). Artikkelen måtte derfor være skrevet før 1980. Det var også vanskelig å tenke seg at den stammet fra 1960-tallet. Lederkulten var da fortsatt mindre utviklet, og en sammenstilling av Ceaușescu med ledende personer fra rumensk historie ville ikke vært

ideologisk korrekt. Ut fra dette kan man trekke den slutning at artikkelen i The Times måtte være fra 1970-tallet.

Nasjonal konsensus.

I perioden 1965–1989 var et sentralt trekk ved regimets ideologi at man aktivt gikk inn for å framstå som forsvarer av den rumenske nasjonen. Dette innebar full forsoning med nasjonal arv og historie. Regimet brukte gjerne historiske eksempler for å begrunne sin politikk. Både antikkens dakiske kongedømme og middelalderens fyrstedømmer, Valakia og Moldova, ble nå framstilt som forgjengere til det moderne, kommunistiske Romania.

I tråd med denne nasjonale ideologien ble betydningen av klassekamp og sosiale motsetningsforhold dempet, og i stedet ble det lagt vekt på nasjonal konsensus mot ytre fiender. Merkelig lesing i så måte var framstillingen av rumensk deltak i den 1. verdenskrigen. Lenin fordømte denne krigen som imperialistisk, et syn de rumenske sosialdemokratene delte. I 1916 gikk Romania med i krigen på ententemaktenes side og angrep Østerrike-Ungarn for å erobre Transilvania. De rumenske sosialdemokratene var i mot denne krigen og var heller ikke svært lydhøre for kravet om nasjonal gjenforening (V. Georgescu 1991: 167). På ulike vis forsøkte historikerne under nasjonalkommunismen å bortforklare dette tradisjonelle marxistiske synet på den 1. verdenskrigen. I stedet ble krigen mot Østerrike-Ungarn framstilt som en krig for å samle de rumenske landområdene. Lengst i så måte gikk I. Ceaușescu (1988: 92-93). Han skrev at mobiliseringen sommeren 1916 fant sted under sterke patriotiske strømninger. Han unnså seg heller ikke for å sitere øverstbefalende, kong Ferdinand. Kongen oppfordret de rumenske styrkene ”to carry your colors beyond the frontiers where your brothers wait for you impatiently with hearts full of hope”. Ferdinand var selv tysk fra den katolske delen av huset Hohenzollern.

Et annet eksempel på nasjonal konsensus var framstillingen av rumensk enhet mot forsøk på å krenke landets territorielle integritet rett før den andre verdenskrigen. Etter 1960 kunne rumenske historikere tillate seg å kritisere Komintern for innblanding i indre anliggender, en innblanding som hindret det rumenske kommunistpartiet i å opprette en enhetsfront for å forsvare grensene. Kominterns feilaktige analyse besto i at denne organisasjonen betraktet det sosialdemokratiske partiet som sosialfascister og de borgerlige partiene som fascistsympatisører (D. Giurescu 1981: 520). Likevel vokste det fram en sterk nasjonal konsensus som gikk ut på å forsvare grensene. Derfor fikk forberedelsene til forsvar av landet i 1938–1940 en positiv omtale. Denne perioden ble gjerne kalt for kongediktaturet etter den rumenske kongen Karol den 2. som avskaffet parlamentet og de politiske partiene. Representanter for de borgerlige partiene ble inkludert i denne omtalen. Kommunistpartiet ble framstilt i en rolle som pådriver for å forsvare landet. Motstanden mot fiendtlige forsøk på å dele opp landet ble slik en politikk hele nasjonen kunne samle seg om (I. Ceaușescu 1988: 108-109). Samtidig fortiet nasjonalkommunistisk historieskriving om denne perioden den store valgoppslutningen til antisemittiske partier på ytre høyre fløy.

Historien som en forutbestemt prosess.

Det kommunistiske Romania hadde en rekke framtrédende historikere. Ut fra historiens betydning spilte disse en viktig rolle med å utvikle den nasjonalkommunistiske ideologien. A. Oțetea, en eldre marxistisk historiker, er allerede nevnt ved flere anledninger. I 1970 utga Oțetea ”The History of the Romanian People”. Et irriterende

trekk ved dette og andre historiske verk fra denne tiden var at rumensk historie ble framstilt som en forutbestemt prosess. Følgelig måtte landet gå gjennom flere historiske stadier som alle pekte fram mot kulminasjonen av rumensk historie: Ceaușescus ”gylne epoke”.

Kanskje var denne skjematiske historieframstillingen inspirert av ortodoks marxisme, hvor det ene økonomiske samfunnssystemet med lovmessighet ble avløst av det neste etter som produksjonsforholdene endret seg. Historiens endepunkt ble slik det kommunistiske samfunnet. For utviklingen i Romania, opererte historikerne som A. Oțetea, utgiver, (1970: 8) med tre faser som Romania måtte gå gjennom:

- forene alle områder hvor det bodde etniske rumenere
- oppnå nasjonal uavhengighet
- skape sosial rettferdighet.

Disse tre fasene må forklares ut fra en historisk kontekst. For hver fase ble det satt opp et mål, men kampen for å oppnå disse målene kunne også gå parallelt. Den første fasen gikk på den langvarige kampen for å samle alle rumenere i en stat. Dette ble sluttført i 1918. Rikssamlingen i år 1600 ble slik et forvarsel om foreningen av rumensk land i 1918. Den neste fasen, som ofte løp parallelt med den første, var kampen for nasjonal uavhengighet. Ut fra rumenske erfaringer med stormaktene i området, fra Det osmanske riket fram til Sovjetunionen, var dette et viktig mål. Det siste målet var sosial rettferdighet. Først i det kommunistiske Romania kunne dette målet bli til virkelighet. Derfor var det kun Ceaușescus Romania som var i stand til å virkeliggjøre målene for de tre fasene. Det kommunistiske Romania ble slik det samfunn som realiserte de drømmer som rumenere hadde kjempet for i tusen år. Med et slikt perspektiv måtte framstillingen av rumensk historie nødvendigvis bli skjematisk. Til de nasjonale minoritetene ble det liten plass. Selv om A. Oțetea, utgiver, (1970: 617) nevnte de ulike minoritetene, var han helt klar på at hans historieverk handlet om rumenere, deres romerske opprinnelse og etniske enhet, uansett hvordan grensene var trukket.

En fortid i stadig forandring.

Et problem for de fleste kommunistiske regimer var at mens utviklingen gikk mot en lysende framtid, skapte fortiden store problemer. Historien ble stadig skrevet om for å sette nåtidens hendelser inn i den rette sammenhengen. Rumensk historieskriving under Ceaușescu-perioden bød på mange slike eksempler. Ett eksempel er allerede nevnt. På 1980-tallet ble et rumensk bondeopprør i Transilvania i 1784 gjort om til en nasjonal og sosial revolusjon. Omskrivingen foregikk gradvis. I 1970 beskrev A. Oțetea, utgiver, (1970: 278) opprøret som ”the great uprising of the Transylvania serfs of 1784”. Rundt 1980 var omskrivingen i gang. D. Giurescu (1981: 242) brukte i sin historie både uttrykket ”uprising” og ”the great October–December 1784 rebellion”. I 1988 var omskrivingen av dette bondeopprøret sluttført. Dessuten ble det satt inn i en revolusjonær sammenheng av N. Ceaușescu: ”The big movements of social and national liberation like the revolution led by Horea, Cloșca and Crișan, Tudor Vladimirescu’s revolution, the bourgeois-democratic revolution in 1848” (I. Ceaușescu 1988: 60).

Etter brødrene Ceaușescus oppfatning skulle det altså ha funnet sted 3 revolusjoner i Romania i 1784, 1821 og 1848. Dette lå nært opp til utviklingen i Frankrike med revolusjoner i 1789, 1830 og 1848. Framstillingen av de 3 revolusjonene passet godt inn i den tankeretningen som ble kalt protokronismen. Hovedinnholdet i denne var at

utviklingen i Romania på flere områder hadde antesipert utviklingen i Vest-Europa. Med 3 rumenske revolusjoner, hvorav den ene fant sted 5 år før den store franske revolusjonen, kunne man gjennom historieskrivingen vise at Romania var et land som minst sto på høyde med de fremste landene i Vest-Europa.

En annen begivenhet var kuppet den 23. august 1944 hvor Romania byttet side i verdenskrigen. Denne begivenheten ble skrevet om flere ganger. Etter krigen la man stor vekt på den sovjetiske krigsinnsatsen og kommunistpartiets rolle i kuppet. Fra 1960 og utover ble det lagt mindre vekt på den sovjetiske krigsinnsatsen. I 1979 dukket det opp en ny versjon på 35-årsmarkeringen av kuppet, presentert i en tale av N. Ceaușescu. Kuppet hadde nå blitt til "the Anti-Fascist and Anti-Imperialist Revolution for National and Social Liberation". I utdraget av Ceaușescus tale er den sovjetiske krigsinnsatsen ikke nevnt i det hele tatt. Begivenheten ble nå presentert som verket til det rumenske folket, riktignok under kommunistpartiets ledelse (D. Giurescu 1981: 571). S. Brucan (1993: 18) hadde en vittig kommentar til at historien om den 23. august 1944 var blitt skrevet om flere ganger. Han pekte på at merkelappen "the national armed insurrection" ble forandret til "the revolution for social and national liberation". Brucan spurte hvilken sosial revolusjon dette var, som lot kong Mihai av huset Hohenzollern forbli på tronen, og hvor de to første regjeringene ble ledet av borgerlige generaler.

En annen omskriving av historien skjedde på 1980-tallet. Denne gangen gjaldt det rumenernes etniske opphav. På 1960-tallet i kampen for rumensk autonomi innen den sosialistiske blokken ble den latinske arven framhevet ut fra et ønske om å bedre forbindelsene med Vest-Europa. På 1980-tallet ble det mer vanlig å sette den dakiske arven opp mot den romerske. Et grelt eksempel på dette ble gjort av Ilie Ceaușescu (1988: 19). Han framstilte den romerske erobringen av Dakia som en blodig undertrykking som dakerne kjempet i mot. Videre skildret han ulike invasjon av Dakia etter at romerne hadde trukket seg ut. De invaderende folkeslagene var bærere av underlegne kulturer og sivilisasjoner. Hovedgrunnen til at dakerne kunne overleve alle invasjonene av barbariske folkeslag var deres overlegne sivilisasjon, "the blending of the two great civilizations of antiquity, Dacian and Roman".

Dette utsagnet innbyr til morsomme kommentarer, men i stedet skal dette utsagnet tolkes. I. Ceaușescu hevdet at dakerne, rumenernes forfedre, var i stand til å motstå og overleve tallrike invasjoner, ikke minst på grunn av sin høytstående sivilisasjon som skulle være en sammensmelting av elementer fra den dakiske og romerske sivilisasjonen. Dette var et historisk eksempel som kunne brukes i Romania på 1980-tallet. Landet var internasjonalt isolert og etter regimets oppfatning omgitt av ytre og indre fiender. I denne sammenheng ble fortiden skrevet om slik at den dakiske arven ble framhevet på bekostning av den romerske. Andre folkeslag i området hadde kommet som erobrere med kulturer og sivilisasjoner som var klart underlegne den dakiske. På samme vis som antikkens dakere slik hadde vært i stand til å overleve bølge på bølge av invasjoner, ville rumenerne, dakernes etterkommere, under N. Ceaușescus ledelse motstå alle angrep fra ytre og indre fiender.

I metodekapitlet ble det vist til måleproblemer i forbindelse med kvalitative variabler. I dette kapitlet er det brukt historiske eksempler som viste en kontinuerlig omskriving av historien i mer nasjonal retning. Slik kan det bli gitt et mål på nasjonalkommunismens utvikling i sjåvinistisk retning. På samme vis kan man også sette mål på denne

variabelen ved å gå motsatt vei gjennom å se på i hvilken grad minoritetenes bidrag til rumensk historie og kultur ble oversett eller utelatt.

Partiet og historien.

I Romania var kommunistpartiet monolittisk og innehaver av all makt i motsetning til andre land som Polen og Ungarn hvor de kommunistiske partiene etter hvert aksepterte en viss opposisjon og tilløp til frittstående organisasjoner. En viktig oppgave for RKP under nasjonalkommunismen var å sørge for produksjonen av nasjonal ideologi. Her var det viktig å sette RKP inn i en historisk kontekst som viste at partiet fra 1921 hadde vært en forkjemper for sosial rettferdighet og nasjonal uavhengighet. Dette var ingen lett oppgave, og helt fram til regimets fall var dette et problem for partiledelsen.

I flere kommunistiske stater har det vært fullt mulig å bruke historien til å vise at et kommunistisk parti hadde gått foran i en nasjonal og sosial revolusjon. Både Kina, Vietnam og Albania var eksempler på dette. I Romania var situasjonen en helt annen. Fram til 1944 var partiet tallmessig lite, politisk svakt og spilte liten eller ingen rolle i det rumenske samfunnet. I den grad partiet hadde oppslutning, kom den fra de nasjonale minoritetene. Dessuten ble partiet ansett som et redskap for Sovjetunionen og gikk ved flere anledninger inn for at Stor-Romania skulle deles opp. Perioden fra 1944 fram til 1960 gjorde det også vanskelig å plassere partiet inn i en nasjonal ramme. Partiet ville ikke ha kommet til makten uten sovjetisk hjelp og var i størsteparten av denne perioden Moskvas mest trofaste allierte i Øst-Europa.

Med denne bakgrunnen var det vanskelig å lage en partihistorie som passet til den nasjonalkommunistiske ideologien. I stedet ble enkelte deler av partiets virksomhet belyst, slik som arbeidet i fagforeninger, ungdomsorganisasjonen, den antifascistiske bevegelsen og personlige opptegnelser fra enkelte partimedlemmer. Det ble også utgitt dokumentsamlinger fra partiets historie, men dette var å begi seg ut på et minebelagt felt på grunn av partiets avhengighetsforhold til Sovjetunionen (R. R. King 1980: 4-5).

Parti og nasjon.

Under arbeidet med å utgi en partihistorie i tråd med den nasjonale ideologien, ble det gjort flere forsøk på å vise partiets innsats for den rumenske nasjonen. Det ble valgt ulike løsninger som på enkelte felter overlappet hverandre. Verst var den første løsningen som rett og slett var rein historieforfalskning. I følge denne hadde partiet fra stiftelsen i 1921 "as the fundamental target of its entire policy to defend and strenghten national independency". Sitatet er hentet fra I. Ceaușescu (D. Deletant 1992: 154).

En annen framstilling gikk ikke så langt som til å forfalske historien. I stedet ble deler av partiets politikk og manglende oppslutning forklart med forholdet til Komintern og Sovjetunionen. N. Ceaușescu brukte i 1966 denne tilnærmingen da han kritiserte Komintern for innblanding i indre rumenske anliggender. Han hintet her til den sovjetiske anneksjonen av Bessarabia og Nord-Bukovina i 1940 (R. R. King 1980: 143). Dessuten hindret Kominterns stadige innblanding i indre rumenske forhold RKP å danne en bred enhetsfront mot utenlandske framstøt for å dele opp landet i åra før den 2. verdenskrigen.

En variant av denne framstillingen tok utgangspunkt i motsetningene innen RKP både før og etter maktovertakelsen. Forhistorien til dette var at N. Ceaușescu selv ønsket å framheve sin egen rolle ved å påstå at han allerede før krigen var en rebell, ikke bare i

forhold til datidens rumenske makthavere, men også i forhold til Komintern og de rumenske eksilkommunistene (P. O. Ekström 1977: 200). Dette skillet mellom nasjonale hjemmekommunister og Moskva-tro eksilkommunister sto seinere sentralt i forklaringen om hvordan partiet slo inn på en nasjonalkommunistisk linje. Her ble oppgjøret med de Moskva-tro kommunistene, Ana Pauker og Vasile Luca, henholdsvis av jødisk og ungarsk opphav, framstilt som et oppgjør med stalinismen i landet (G. Ionescu 1964: 333; S. Fischer-Galați 1991: 166). Bak den rumenske autonomien innen den sosialistiske leiren lå det derfor en lang og seig kamp mot sovjetisk dominans. Særlig viktig for denne kampen var oppgjøret med de rumenske ”muskovittene”, som ofte kom fra landets nasjonale minoriteter.

Det fantes altså ulike tilnærmingsmåter for å plassere RKP inn i en nasjonal ramme. Et viktig fellestrekk var likevel at en gjennomgang av partiets historie fort ville avsløre partiets tvilsomme fortid i forhold til nasjonale spørsmål. Arbeidet med å utgi en ny partihistorie trakk derfor ut. N. Ceaușescu var selv misfornøyd med arbeidet som ble gjort. Midt på 1970-tallet foreslo han en ny tilnærmingstype. Nå skulle RKP's historie framstilles slik at partiets historie ble integrert i historien om Romania. Dette ville binde partiet tett sammen med nasjonen og folket. Dessuten ville en slik tilnærming gjøre det lettere å hoppe bukk over indre partistridigheter, ubehagelige vedtak og uttalelser som viste partiets underdanige forhold til Sovjetunionen (R. R. King 1980: 4).

Løsningen ble med andre ord å knytte partiet sammen med historien til den rumenske nasjonen. I mindre grad ble partiet framstilt som representant for arbeiderklassen og den internasjonale kommunistiske bevegelsen, men framsto i stedet som forsvarer av den rumenske nasjonen. Denne prosessen startet på 1960-tallet og vokste seg stadig sterkere. I etterordet til Oțeteas rumenske historie ble partiet nevnt som folkets leder og det redskap som skulle virkeliggjøre folkets drømmer og mål. Kampen som folket hadde ført gjennom hundrevis av år, var blitt ført til målet gjennom den sosialistiske omformingen av landet etter 1944: ”The Romanian people consider the Party as the safest guarantee of their centuries-old aspirations after justice and independence” (A. Oțetea, utgiver, 1970: 617). Bildet av partiet som vokter av nasjonale interesser ble forsterket av programmet som ble vedtatt på den 11. partikongressen i 1974. Innledningen startet ikke med Marx og Engels, men med en historisk framstilling av dakerne. Klassekampen ble nevnt, men mer vekt ble lagt på enhet i alle lag av befolkningen. Den nye epoken som startet i august 1944, betydde at historiske mål som det rumenske folket hadde kjempet for i to tusen år, nå var oppnådd. Det kommunistiske regimet var slik kulminasjonen av landets historie (R. R. King 1980: 121-122).

Partiprogrammet av 1984 førte denne utviklingen til sitt logiske endepunkt. Partiet ble nå ikke lenger framstilt som arbeiderklassens fortropp, og referansene til proletariatets diktatur var fjernet. På samme vis fjernet de nye partistatuttene referanser til marxismen-leninismen og uttrykk som kunne forbindes med Sovjetunionen. I stedet ble RKP framstilt som beskytter av landets uavhengighet og som garantist for folkets sosiale og økonomiske sikkerhet. Sammensmeltingen av parti og stat fikk et symbolsk uttrykk gjennom vedtaket om at det nasjonale flagget nå også var partiets flagg. Partiets nye rolle ble definert slik: ”the vital center of our entire nation, the guiding political force of the Socialist Republic of Romania, the organizer and catalyst of the creative energies of all the working people in our homeland, of the entire people” (T. Gilberg 1990: 95). Særlig i kraft av begivenhetene i 1968 kunne partiledelsen nå med overbevisning stå fram som forsvarer av landets suverenitet og nasjonale interesser.

På dette grunnlaget var det bare rettmessig at partiet skulle være sentrum i nasjonen og inneha en dominerende plass i historien. Viktige hendelser ble derfor framstilt slik at de pekte framover mot det kommunistiske regimet og dets høydepunkt, Ceaușescu-epoken. Historien ble slik til en forutbestemt prosess.

PERSONKULT.

Betegnende nok var det to massemøter på samme plass i București som representerte både høydepunktet og det endelige nederlaget for N. Ceaușescu. I august 1968 ble han fra balkongen på partiets hovedkvarter hyllet av store folkemengder etter at han i kraftige ordlag hadde tatt avstand fra den sovjetiske invasjonen av Tsjekkoslovakia. Dette var starten på en omfattende personkult. I desember 1989 ble han på samme balkong skjelt ut som morder etter å ha brukt væpnede styrker mot opprøret i Timișoara. I begge tilfeller forsøkte han å appellere til rumenernes nasjonale sinnelag, i 1968 ved å mane til motstand mot sovjetisk press, i 1989 ved å legge skylden for opprøret i Timișoara på ungarske irredentister.

I flere kommunistiske stater over hele verden har det funnet sted en omfattende personkult av den øverste lederen. Dyrkingen av Stalin i Sovjetunionen var det første eksemplet på dette. Etter krigen har en slik kult funnet sted i land som Kina, Nord-Korea, Nord-Vietnam, Albania og Kuba. Derimot har det vært langt mindre personkult i de fleste øst-europeiske land. Flere forfattere har vist til at personkulten av et lands leder bare fant sted i kommunistiske regimer med en viss grad av selvstendighet. Flere øst-europeiske stater hadde ikke den grad av autonomi som betinget en personkult. Unntaket fra dette var kulten av G. Dimitrov i Bulgaria i de første etterkrigsårene, men denne kulten ble sett på som en rein imitasjon av Stalin-kulten i Sovjetunionen (V. Georgescu 1991: 256-257; M. E. Fischer 1989: 164-165).

I følge denne tankegangen kunne personkulten først oppstå etter at Romania hadde oppnådd en viss autonomi innen den sosialistiske leiren. Dette stemte godt med utviklingen. Mens det hadde vært forholdsvis lite av personkult under Gheorghiu-Dej og i Ceaușescus første år, vokste personkulten kraftig på 1970-tallet. På 1980-tallet nådde den samme omfang som kulten av Stalin, Mao og Kim Il Sung. Personkulten fikk et kraftig oppsving etter Ceaușescus besøk i Kina og Nord-Korea i 1971. I begge land gikk persondyrkingen av Mao og Kim Il Sung sammen med en sterk nasjonalisme.

Personkulten av N. Ceaușescu kom etter hvert inn i et mønster. E. Behr (1991: 30) mente at det bare var tre fyrster fra rumensk historie som ble funnet verdige til å nevnes i samme åndedrag som Ceaușescu: Dette var dakerkongene Burebista og Decebal og den valakiske fyrsten Mihai Viteazul. En viktig del av kulten la vekt på Ceaușescus rolle som forsvarer av landets nasjonale interesser og som en framtrædende internasjonal statsmann. På 1980-tallet tok personhyllesten helt av. Her er noen av de uttrykk som ble brukt: "the Architect; the Builder; the Creed-shaper; a Danube of thought; an Epoch; Father; Genius of the Carpathians; our secular God; wise Helmsman; sweet Kissing of the Earth; Lawgiver; tallest Mast; Nimbus of Victory; Oak tree; Prince Charming; the embodiment of Romania, (hence 'When we say Ceaușescu, we say Romania'); Son of the Sun; Titan and Visionary" (M. Rady: 1992b: 49-50). Samme forfatter, M. Rady (1992b: 26 og 50), har pekt på at hyllesten av Ceaușescu hadde sterke likhetstrekk med hyllesten av marskalk Antonescu under krigen.

En kuriositet var regimets forsøk på å bruke Vlad Țepeș, bedre kjent som fyrst Dracula, som forløper til Ceaușescu. I Romania har for øvrig Dracula et langt bedre omdømme enn ellers i Europa. En mulig årsak til å framheve Dracula var at regimet i løpet av 1980-tallet framsto som mer undertrykkende, og tvang ble sentral som kontrollform. Ved å gjøre Dracula til en forløper for Ceaușescu ga man en begrunnelse for politisk hensynsløshet (M. Rady 1992b: 46).

Forholdet mellom personkulten av Ceaușescu og den nasjonalkommunistiske ideologien var i høyeste grad problematisk. Det kunne tenkes flere grunner til den omfattende personkulten. Den første grunnen var så enkel som at dette dreide seg om å gjøre diktatoren og regimet mer populært. Den andre grunnen var at deler av persondyrkingen fant sted i forbindelse med massemøter. Deltak på disse var tenkt å gi en følelse av å delta i viktige nasjonale begivenheter. Den siste grunnen kan være at gjennom personkulten hyllet man samtidig kollektive egenskaper i det rumenske folket.

Personkulten og det personlige diktaturet til Ceaușescu ble en integrert del av nasjonalkommunismen og satte sitt preg på denne ideologien. Muligens kunne denne nesegruse hyllesten av Ceaușescu være til å holde ut under perioder med økonomisk oppgang. Under den økonomiske krisa på 1980-tallet måtte personkulten bli en belastning selv for de mest nasjonale rumenere, og den virket slik mot sin hensikt.

Ødeleggelse av nasjonal arv.

Denne oppgaven startet opp med å behandle Ceaușescus rasering av et område i București for å skape et nytt bysentrum. For å sette i verk de store byggeplanene ble områdene rundt Piața Unirii planert. Rumenerne har selv opplyst at i alt 26 kirker, to synagoger, et kloster og flere eldre boligområder ble ødelagt av bulldosere. Noen kirker ble fraktet på skinner flere hundre meter for å gi plass til de nye kjempebygningene. I dag ligger mye av dette området brakk. På studieturer i Romania var det lett å se at det samme hadde skjedd med sentrum i flere andre byer. Disse var bl. a. Alba Iulia hvor Transilvania ble forent med Romania i 1918, Miercurea Ciuc, Csíkszereda på ungarsk, som er et senter for szeklerne, Târgoviște hvor flere rumenske fyrster holdt hoff, og Sighișoara, Schassburg på tysk, som var en av de opprinnelige 7 tyske byene i Siebenbürgen (Transilvania), og plassen hvor Vlad Țepeș ble født.

Noe av raseringen av landsbygda og bysentrum var nok rettet mot minoritetenes kultur. Det gjaldt både ungarske landsbyer i Transilvania og byer som var preget av tysk og ungarsk bosetting. Her dreide det seg ikke bare om rumenisering av minoritetene, men om en rumenisering av landsbygda og bysentrum. Mer vanskelig er det å forstå raseringene av sentrum i rumenske byer som București og Târgoviște.

Et sentralt trekk ved nasjonalkommunistisk ideologi var en full forsoning med landets historie. Ødeleggelsene av sentrum i București og en rekke andre byer rammet nettopp rumensk historie og kultur som regimet ga seg ut for å forsvare. Denne utviklingen sprengte nasjonalkommunismens rammer. En mulig forklaring kan være at regimet ønsket å skape en sterk nasjon, men for å nå dette målet var det nødvendig å ødelegge deler av fortiden. En annen tolkning av disse byraseringene kan være at på dette området viste det personlige diktaturet seg sterkere enn rumensk nasjonalisme. Ekteparet Ceaușescus ønske om å sette sitt personlige preg på sentrum av flere byer førte til at landets historie og kultur ble skadelidende. Det triste var at dette ikke skjedde i perioden da Romania ble styrt fra Moskva, men på 1980-tallet under et regime som

proklamerte at det representerte fullbyrdelsen av rumenernes tusenårige drømmer. Muligens ble derfor ødeleggelsene av sentrum i flere byer den logiske konsekvensen av Ceaușescus ”gylne epoke”. Nye praktbygg som skulle symbolisere det nye Romania, var mer viktig enn nasjonalkommunismens dyrking av nasjonal arv, historie og kultur.

NOEN LÅN.

Selv om nasjonalkommunismen hevdet å ha utviklet en genuin rumensk modell, var denne ideologien likevel preget av lån. I neste kapittel vil det bli drøftet hva og hvor mye av denne ideologien som var hentet fra eldre rumensk nasjonalisme. Her skal det bare nevnes noen lån fra andre kommunistiske stater.

Flere forfatter, bl. a. M. E. Fischer (1989: 180) og S. Brucan (1993: 114-115), har vist til østlig påvirkning. Denne påvirkningen startet i forbindelse med ekteparet Ceaușescus statsbesøk i Kina og Nord-Korea i 1971. Her fant de en ideologi som falt i smak: blandingen av marxisme og nasjonalisme, kombinert med streng disiplin og utstrakt mobilisering av folket. Begge disse regimene bygde på sterke kollektive trekk med lite vekt på det enkelte individ. Ethvert avvik fra det kollektive var i seg selv suspekt. I begge regimene inngikk dessuten personkult av lederen som et sentralt trekk. Konsekvensen av dette besøket i 1971 ble en innstramming på det ideologiske området.

Dette innebar en mer sentralisert kontroll med kultur, kunst, media og utdanning. Innholdet i kunst og kultur skulle endres. Juli-tesene ga beskjed om at man nå skulle legge mer vekt på nasjonale temaer (S. Brucan 1993: 115). En logisk konsekvens av denne rumenske kulturrevolusjonen var at den kulturelle åpningen mot Vest-Europa og USA som hadde preget Ceaușescu-regimets første år, nå ble snevret inn.

Av stor betydning var lån fra Sovjetunionen. I oppgaven er det vist til målet om en rask og allsidig industrialisering ved hjelp av egne krefter. I store trekk var dette et lån fra sovjetisk planøkonomi. Kjernen i denne modellen var å presse midler ut av jordbruket og ved hjelp av dette overskuddet reise en ny industri. I Sovjetunionen under perioden med femårsplaner ble det lagt mindre vekt på forbruksvarer enn på tungindustri. Opphavsmannen til denne modellen var den russiske bolsjeviken Preobrazhensky som ble henrettet på slutten av 1930-tallet. Hans økonomiske ideer ble drevet igjennom av J. Stalin (I. T. Berend 1998: 216-217). L. J. Ray (1996: 110) har satt opp en modell som viste skilnaden mellom den opprinnelige sovjetiske modellen og en nyere type markedssosialisme. Typiske trekk ved førstnevnte modell var bl. a. en høy grad av sentralisering, produksjon målt i volum, hurtig ekstensiv vekst, tvungen kollektivisering, importsutbytter, lite vekt på forbruksvarer, statlig eierskap og lønnslikhet. Rays modell ga en god beskrivelse av rumensk økonomi i regimets siste tiår. Denne økonomiske politikken som holdt fast ved det sentrale i den sovjetiske modellen, ble gjenopptatt på 1970-tallet etter en periode med noen forsøk på desentralisering og elementer av markedssosialisme.

I løpet av 1980-tallet gikk Romania inn i en periode hvor regimet i størst mulig grad forsøkte å bli selvforsynt. Den økonomiske krisa skapte en kultur hvor regimet framstilte Romania som å være i en slags beleiringstilstand. Landet utviklet ikke noe fullstendig økonomisk autarki og var heller ikke helt internasjonalt isolert, selv om anslagene var der. I den grad man kan snakke om lån her måtte disse komme fra Kina og Nord-Korea.

AVSLUTTENDE KOMMENTAR.

Med dette er det gitt en oversikt over rumensk nasjonalkommunisme og de mest sentrale trekkene ved denne ideologien. Det er også gjort forsøk på å sette disse trekkene inn i en rumensk og internasjonal sammenheng. Fokus er lagt på Ceaușescu-regimets målsetting om å skape en moderne nasjonalstat for etniske rumenere. Dette førte til et omfattende moderniseringprosjekt. Den nye rumenske staten skulle ha en sosialistisk økonomi med en utviklet industri som skulle gjøre Romania i stand til å motstå ytre press. For å nå fram til dette målet brukte regimet nasjonal ideologi som styringsverktøy, riktignok ikledd en marxistisk språkdrakt.

I Øst-Europa skilte Romania seg ut fra de fleste andre land i og med at nasjonalismen ble til en helhetlig ideologi. I andre øst-europeiske land førte det tette forholdet til Sovjetunionen til at nasjonalismen kun ytret seg på felter som kultur og forholdet til de nasjonale minoritetene. I Romania var derimot både utenrikspolitikk og industrialisering viktige deler av nasjonalkommunismen. Utenrikspolitikken førte til en rekke konflikter med Sovjetunionen, mens industrialiseringen fant sted i en setting hvor nasjonale interesser ble satt i høysetet. Dette sto i kontrast til andre Comecon-land som tilpasset seg sovjetiske krav om spesialisering og integrering på det økonomiske feltet og i liten grad hadde en selvstendig utenrikspolitikk.

Kontrollformer.

I dette kapitlet er det flere ganger nevnt at Ceaușescu-regimet foretrakk en symbolsk-ideologisk form for kontroll av befolkningen.

Dette betydde imidlertid ikke denne kontrollformen var enerådende hele tiden. Nasjonalkommunismen utviklet seg fra et regime som i høy grad var basert på tvang. Seinere fulgte en periode hvor belønning i noen grad ble benyttet som kontrollform, mens tvang igjen ble mer framtrædende i regimets siste år.

Likevel var i lange perioder en symbolsk-ideologisk form for kontroll den dominerende. Særlig ble dette framtrædende etter 1968 da regimet framsto som forsvarer av landets nasjonale interesser mot Sovjetunionen. Gjennom disse konfliktene erobret regimet historien og de nasjonale symbolene. Med stor suksess ble historiske paralleller brukt for å sette denne striden inn i en kontekst med sammenlikninger helt fra det dakiske kongedømmets kamp mot romerne til russiske/sovjetiske overgrep mot Romania. Dette gjorde både opposisjon og kritikk av regimet vanskelig. Etter 1968 var ledelsen rask til å stemple kritikk som jevngodt med landsforræderi. Dette ble styrket av at mange vanlige rumenere fryktet at intern strid og uro ville føre til en sovjetisk invasjon (D. Deletant 1995: 174; M. E. Fischer 1989: 145 og 266).

Dette ga regimet legitimitet, og derfra gikk veien til hegemoni. I Romania betydde dette at Ceaușescu-regimet i en årrekke kunne styre gjennom et intellektuelt og moralsk lederskap. Dette medførte igjen at grupper og enkeltpersoner som i utgangspunktet ikke var kommunistisk innstilt, støttet opp om Ceaușescu og hans lederskap. Dette kunne ha to årsaker: Den første var regimets bruk av en nasjonal ideologi som var populær blant etniske rumenere. Den andre årsaken var forsøket på å bryte ut av Romanias posisjon som en fattig stat i utkanten av Europa. Her fulgte regimet opp en tradisjon med dype historiske røtter.

I dette kapitlet er det lagt vekt på at rumensk nasjonalkommunisme framsto som en syntese av to ideologier: nasjonalisme og kommunisme. Disse variablene påvirket hverandre gjensidig. Den kommunistiske delen var viktig for økonomi og styresett. Det nasjonale elementet preget overbygningen der nasjonen fikk en sentral plass. I tillegg kom viktige felter som historie, kultur og lovverk. Selv om den nasjonalkommunistiske ideologien her er framstilt som en syntese, kunne skjæringspunktet mellom de to delene flytte på seg. Dette betydde at den nasjonale delen av ideologien stort sett styrket seg fram mot 1989. Dette gikk imidlertid aldri så langt at det førte til endringer i den marxistiske økonomien.

Nasjonalkommunismens styrke og svakhet kan kort oppsummeres slik: I en lang periode hadde regimet gode resultater både økonomisk og politisk. Regimets bruk av nasjonal ideologi ble godt mottatt av etniske rumenere. Dette ble styrket av at stemningen i landet var optimistisk med en sterk tro på en bedre morgendag. Svakheten ved regimet ble avslørt da den økonomiske modellen sviktet på 1980-tallet, og regimet ikke var villig til å forsøke seg på reformer. Dette førte også til at regimet mistet sitt ideologiske hegemoni, og det oppsto en opposisjon både i parti og befolkning.

Som et historisk fenomen kan rumensk nasjonalkommunisme betraktes fra ulike ståsteder. For det første kan den se på som en videreføring av mellomkrigstidens ekstreme nasjonalisme. Den kan også sees på som en rumensk reaksjon mot den sovjetiske dominansen i landet etter den 2. verdenskrigen. Begge disse problemstillingene vil bli drøftet i neste kapittel.

KAPITTEL 4. VIDEREFØRING ELLER BRUDD?

FORHOLDET MELLOM ELDRE OG NY RUMENSK NASJONALISME.

Etter den 2. verdenskrigen kom den fransk-rumenske forfatteren Eugen Ionesco med noen betraktninger over rumensk nasjonalisme: "Romania was and still is sick with nationalism. Nationalism has poisoned the whole culture and the Romanian soul. ---Due to nationalism ---- Romanian culture has been unable to attain the order of universal values and has remained a sick local culture" (V. Tismaneanu 1998: 32). Ionescos utfall var rettet mot den ekstreme nasjonalismen som var landets dominerende ideologi fra 1930-tallet og fram til 1944. Mange vil mene at den samme kritikken kunne rettes mot Ceaușescu-regimets nasjonalkommunisme, og dermed at Ionescos utsagn om et Romania som var sykt av nasjonalisme, fortsatt var gyldig.

Etter 1989 er det gjort mange forsøk på å vise likheten mellom den ekstreme nasjonalismen fra mellomkrigstiden og den kommunistiske nasjonalismen. Dette er tema for første del av kapittel 4.

UTFORDRINGENE.

I størsteparten av forrige århundre var nasjonalismen i ulike utgaver den dominerende ideologien i Romania. Imidlertid støtte den også på utfordringer fra flere hold. Noen av disse må nevnes her.

En permanent utfordring kom fra Vest-Europa i form av ideen om et samfunn med like rettigheter for alle innbyggerne, parlamentarisk demokrati og markedsøkonomi. Denne utfordringen ble styrket av Vest-Europas gode resultater på det økonomiske feltet. Før krigen ga denne påvirkningen seg utslag i at mange rumenere rett og slett ønsket å kopiere Vest-Europa for å oppnå samme framgang. Også under nasjonalkommunismen eksisterte denne utfordringen, men da kun i det skjulte på grunn av diktaturet.

En annen utfordring kom fra de nasjonale minoritetene som hadde sine egne diskurser. Av størst betydning var den ungarske diskursen (både i Ungarn og Romania) som forkastet kontinuitetsteorien og mente at da de ungarske stammene i 896 kom til Transilvania, var dette et nærmest ubebodd område. De få som bodde der, var av slavisk opprinnelse (G. Castellan 1989: 24). Rumenerne kom først til området flere hundre år seinere som kvegnomader. Den ungarske diskursen bar preg av at de i mange hundre år hadde vært den ledende folkegruppa i området, og at ungarsk hadde vært administrasjonsspråket fram til 1918. Bak dette lå drømmen om at Transilvania, eller i hvert fall deler av området, igjen en gang skulle bli ungarsk. I 1956 ble dette kravet reist på nytt under opprøret i Ungarn, samtidig som den ungarske minoriteten i Romania demonstrerte til støtte for opprøret (R. Vago 1989: 65).

Den sterkeste utfordringen kom imidlertid fra marxismen. Fram til 1944 hadde marxismen liten innflytelse i det rumenske samfunnet. Både den kommunistiske og sosialdemokratiske delen av arbeiderbevegelsen sto svakt i Romania som fortsatt var et agrarsamfunn. Etter krigen forandret dette seg, ikke minst på grunn av den sovjetiske okkupasjonen av landet fra 1944 til 1958. K. Verdery (1991: 11-12) hevdet at Romania i perioden 1947–1989 var preget av striden mellom to ideologier: marxismen og ideologien om den rumenske nasjonen. I perioden fra 1947 til 1960 dominerte marxismen, men etter 1960 overtok ideologien om nasjonen gradvis hegemoniet. Mens

marxismen sto for dynamikk og endring, sto nasjonen for det stabile og uforanderlige. Problemet med marxismen var at den aldri ble populær hos etniske rumenere. Til det var den for nært forbundet med en fiendtlig stormakt, Sovjetunionen, og brøyt på sentrale felter med viktige elementer i den nasjonale diskursen.

Under nasjonalkommunismen ble den nasjonale diskursen fortsatt utfordret av marxistisk ideologi. Selv med den nye kursen fra 1960 fortsatte flere partiveteraner å se på verden gjennom øyne som var preget av et nært forhold til Sovjetunionen og Komintern (M. Retegan 2000: 41). På 1980-tallet kom en ny utfordring fra reformkommunister som hentet inspirasjon fra de økonomiske reformene i Ungarn og M. Gorbatsjovs ideer om Glasnost og Perestroika. Opprøret i desember 1989 ble ledet av disse reformkommunistene (R. J. Crampton 1997: 400; M. Rady 1992b: 74-75).

Nasjonalismen i ulike utgaver møtte altså flere utfordringer, men det er likevel grunnlag for å gjenta at i det forrige århundret var ulike utgaver av denne ideologien dominerende blant etniske rumenere.

PROBLEMSTILLINGER.

Tidligere i denne oppgaven er det gitt et omriss av den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet og en mer omfattende drøfting av nasjonalkommunismen. Her er det to hypoteser som skal drøftes. Hovedhypotesen vil ta for seg nasjonalkommunismens bruk av elementer fra den ekstreme nasjonalismen som preget Romania fra 1930-tallet fram til 1944. En rekke forfattere har pekt på likheten mellom disse to ideologiene. Noen har påstått at de sentrale trekkene i den eldre nasjonalismen ble videreført under nasjonalkommunismen, mens andre har begrenset dette til å dreie seg om at enkelte deler ble videreført. Hovedhypotesen kan derfor framsettes slik:

Rumensk nasjonalkommunisme og særlig slik den framsto på 1980-tallet, var en direkte videreføring av den ekstreme nasjonalismen som var den herskende ideologien i landet fram til 1944.

Dette er kapitlets hovedhypotese. Imidlertid er det også nødvendig med en bihypotese som tar utgangspunkt i den sovjetiske dominansen i Romania etter krigen. Denne medførte ikke bare økonomisk utbytting, men også et angrep på landets nasjonale identitet, hvor verdier som var knyttet til nasjonen, ble erstattet av marxisme i sovjetisk utgave. Derfor settes det opp følgende bihypotese:

Rumensk nasjonalkommunisme vokste i hovedsak fram som en reaksjon mot den sovjetiske dominansen etter krigen.

Dermed er det satt opp to hypoteser til drøfting. Disse kan på enkelte felter overlappe hverandre. Det er fullt mulig å se på rumensk nasjonalkommunisme som en reaksjon mot sovjetisk dominans hvor regimet etter hvert som det ble politisk mulig, inkorporerte trekk av 1930-tallets nasjonalisme. Av praktiske grunner er likevel drøftingen foretatt i to separate bolker. Mens hovedhypotesen drøfter likheten mellom de to typene nasjonalisme, gir bihypotesen et historisk snitt over oppkomst og utvikling av nasjonalkommunismen fra starten på 1950-tallet og fram til 1970.

Avgrensing og presisering.

Før drøftingen av hypotesene er det nødvendig å komme med en avgrensing og presisering av tema. Det er her viktig nok en gang å understreke at drøftingen dreier seg om variabler som var i kontinuerlig utvikling. Eldre rumensk nasjonalisme utviklet seg i ekstrem retning på 1930-tallet under innflytelse fra Italia og Tyskland.

Nasjonalkommunismen gjennomgikk også en utvikling fra det som kan kalles nasjonal selvhevdelse på 1960-tallet, fram til 1980-tallets pompøse dyrking av landets fortid og den store lederen N. Ceaușescu. Også variabelen om sovjetisk dominans var under forandring. Denne dominansen var ikke konstant og ble merkbart svekket fra slutten av 1950-tallet selv om Sovjetunionen i mange år forsøkte å gripe inn i interne rumenske forhold.

Det neste blir å avgrense hva som skal sammenliknes med hva. Dette gjelder spesielt for den første hypotesen. Med den ekstreme nasjonalismen i mellomkrigstiden menes her ideologien til flere grupperinger:

Først må nevnes Jerngarden og dens politiske partier, deretter de antisemittiske kretsene rundt Goga og Cuza og Det nasjonal-kristelige partiet som en kort periode satt ved regjeringmakten, kongediktaturet hvor M. Manoilescu både var økonomisk arkitekt og utenriksminister, samt noen mindre fascistiske organisasjoner. I denne gruppa må også marskalk Ion Antonescu tas med selv om han først kom til makten i 1940. Heller ikke fantes det noe klart skille mellom disse grupperingene og antisemittiske kretser innen Det nasjonale bondepartiet. Selv om disse grupperingene hadde flere ideologiske fellestrekk, forhindret dette ikke at de lå i blodige strider innbyrdes. Dette gjør sammenlikningen med nasjonalkommunismen vanskelig, fordi nasjonalistene på 1930-tallet ofte var uenige på sentrale felter, bl. a. om jordbruk eller industri skulle være framtiden for landet. På dette feltet skilte denne nasjonalismen seg ut fra nasjonalkommunismen som under Ceaușescu-regimet ble til en helhetlig ideologi.

Med nasjonalkommunismen menes det her særlig den nasjonale ideologien som regimet brukte på 1980-tallet selv om denne ideologien oppsto rundt 1960. Men selv innen det knappe tidsrommet på 1980-tallet var nasjonalkommunismen som ideologi under utvikling. Dette gjaldt blant annet forholdet til de nasjonale minoritetene, økonomisk autarki og motsetningen mellom dakisk og romersk arv.

DRØFTING AV DE TO HYPOTESENE.

Første ledd her blir å se på de intellektuelles rolle som produsenter av nasjonal ideologi både i mellomkrigstiden og under nasjonalkommunismen. De intellektuelle kunne produsere nasjonal ideologi av grunner som gikk fra ideologisk overbevisning til rein egeninteresse. Viktig her var de ulike regimenets rammer for denne produksjonen.

Etter rikssamlingen i 1918 sto nasjonale intellektuelle i Romania overfor flere store oppgaver. De to viktigste var følgende:

- å finne fram til en felles nasjonal identitet for etniske rumenere
- å skape økonomisk framgang som kom de samme rumenere til gode.

Det første punktet hang sammen med opprettingen av Stor-Romania i 1918. Av områder som før hadde vært under ungarsk, russisk, østerriks og bulgarsk styre, skulle man nå skape en nasjonalstat for etniske rumenere. Et viktig mål for denne nasjonsbyggingen

var å finne fram til en nasjonal fellesnevner for det å være rumensk i motsetning til å være av ungarsk, tysk, jødisk eller slavisk opprinnelse. På det økonomiske feltet ville man skape betingelser som gjorde Romania i stand til å bryte ut av sin rolle som et fattig jordbruksland i periferien av Europa. I mellomkrigstidens Romania hadde de nasjonale minoritetene en sterk stilling innen økonomien, og mye av den økonomiske framgangen kom derfor disse minoritetene til gode. Antisemittiske krefter viste ofte til jødenes sterke posisjon innen utdanning og økonomi (E. Weber 1965: 529-530). Derfor var det et mål at økonomisk framgang måtte komme etniske rumenere til gode.

Samtidig som nasjonalismen utviklet seg i ekstrem retning på 1930-tallet, eksisterte det fortsatt vide rammer for de intellektuelles diskusjoner om essensen i det å være rumensk. Selv om både ortodoks kristendom og bonden sto sentralt i den nasjonale diskursen, fantes det også intellektuelle nasjonalister som mente at ortodoks kristendom var en obskur østlig religion, og at landets framtid ikke lå i den tradisjonelle bondestanden, men i en moderne bonde som pløyde jorda med maskiner og samtidig jobbet i den lokale industrien (K. Verdery 1995: 116-117).

Den nasjonale diskursen på 1930-tallet tok utgangspunkt i problemet med å bygge en nasjonalstat for etniske rumenere og minoritetenes sterke stilling innen utdanning og økonomi. På dette grunnlaget følte mange intellektuelle seg tiltrukket av fascismen selv om Jerngardens ledelse viste liten interesse for disse teoriene (K. Hitchins 1994: 404-405). En påfallende mangel ved den nasjonale diskursen var et sosialt program for byggingen av det nye Stor-Romania.

Under landets stalinistiske epoke ble Romania styrt direkte fra Moskva, og marxismen etter sovjetisk lest dominerte ideologisk. Denne ideologien var påtvunget landet utenfra. På denne tiden kunne de intellektuelle av åpenbare grunner ikke produsere nasjonal ideologi. Men dette skulle endre seg raskt. Allerede på slutten av 1950-tallet hadde ledelsen kommet med signaler om at man ønsket en egen rumensk vei til sosialismen (S. Fischer-Galați 1991: 155-157). Noen år seinere slo man inn på en kurs som førte landet ut i flere alvorlige konflikter både med Sovjetunionen og de mer økonomisk utviklede landene innen Comecon. I løpet av få år ble nasjonal ideologi igjen ledende i landet på bekostning av den sovjetpregede marxismen som inntil da hadde dominert i Øst-Europa.

For intellektuelle hadde den nye situasjonen både likhetstrekk med og forskjeller fra situasjonen i mellomkrigstiden. Et par av målene var temmelig like: nasjonsbygging, rumenisering og modernisering. På andre felter var det store skilnader. Nasjonalkommunismen hadde i motsetning til den eldre nasjonalismen et sosialt program og gikk inn for en omfattende sosial og nasjonal utjevning av befolkningens levekår.

En viktig oppgave for de intellektuelle både i og utenfor partiet ble nå å produsere en nasjonal ideologi som kunne begrunne den nye kursen. Dette gjaldt både innen kunst og kultur, men spesielt historie som det rumenske lederskapet nærmest var besatt av. Følgelig måtte historien skrives om, og på nytt ble det lagt vekt på rumenernes etniske opphav og språkets latinske røtter. En annen oppgave ble å framstille RKP som forsvarer av den rumenske nasjonen, noe som var vanskelig ut fra partiets historie fra 1921 til 1960.

Rammer og egeninteresser.

Imidlertid var rammene for intellektuelle langt trangere under Ceaușescu-regimet enn på 1930-tallet. De sto overfor en sentralstyrt stat med både større vilje og flere muligheter til styring enn tilfellet var med den rumenske staten på 1930-tallet. Blant annet foretok denne staten på 1980-tallet framstøt i retning av en vidtgående nasjonal og sosial homogenisering. Med statens sterke kontroll var det umulig å stille spørsmål ved Ceaușescus ledelse, partiets maktmonopol eller om den storstilte industrialiseringen virkelig skapte betingelser for økonomisk framgang. Likevel kunne mange intellektuelle i en lang periode avfinne seg tålelig bra med denne situasjonen. Den nasjonale ideologien som regimet brukte, fant gjenklang hos vanlige rumenere. Dessuten gjorde landet økonomiske framskritt. I en periode fra 1968 og utover var dessuten Ceaușescu svært populær på grunn av sin motstand mot den sovjetiske invasjonen av Tsjekkoslovakia.

Produksjonen av nasjonal ideologi hadde også et sterkt element av egeninteresse i seg. Ofte var det en hard kamp om knappe goder. Dette dreide seg blant annet om bevilgninger til film og teater, hvilke bøker som skulle utgis, og hvem som skulle få de stipendiene som ble utdelt. Poenget var å utdefinere eventuelle konkurrenter i kampen om de knappe godene som tilfalt kunst og kultur. En måte å gjøre dette på var gjennom nasjonal argumentasjon. Dette var tilfelle både for indigenistene i mellomkrigstiden og for protokronistene på 1980-tallet. Indigenistene la vekt på rumenernes dakiske avstamming. De tok videre til orde for en bondestat fri for industri og forkastet vestlige verdier. Innen litteraturen mente denne gruppa at den nasjonale essensen måtte søkes i bondesjelens reinhet (K. Verdery 1995: 116). Protokronistene var særlig aktive på slutten av den nasjonalkommunistiske epoken. Etter deres syn hadde rumensk kultur og særlig litteratur på mange felter antasipert den kulturelle utviklingen ellers i Europa.

Innholdet av det disse gruppene sto for, måtte nødvendigvis bety mer ressurser til nasjonal kunst og kultur og mindre til utveksling av kunst og kultur med andre land. Dette tjente igjen egeninteressene til de som arbeidet med nasjonal kunst og kultur. Protokronistenes syn på den rumenske kulturen passet også godt til regimets politikk på 1980-tallet med internasjonal isolasjon og forsøk på økonomisk autarki (K. Verdery 1991: 206). Både mellomkrigstidens indigenister og nasjonalkommunismens protokronister gjorde sitt til at den nasjonale ideologien i disse periodene ble mer ekstrem.

HYPOTHESEN OM DIREKTE VIDEREFØRING.

I oppgaven er det flere ganger pekt på at nasjonalkommunismen brukte deler av den ekstreme nasjonale ideologien fra mellomkrigstiden. Dette ga et forklaringsproblem. Allerede på 1960-tallet kunne S. Fischer-Galați (1994: 394) peke på dette i forbindelse med den framvoksende rumenske nasjonalkommunismen: "Chauvinism, anti-Semitism, anti-Russian and anti-Hungarian attitudes and excessive patriotism were integral parts of the new nationalism; perhaps as important as socio-economic reform".

Det skal nå gis et lite utsnitt av noen forfatteres syn på forholdet mellom gammel og ny rumensk nasjonalisme. To av disse tok ikke for seg Romania spesielt, men viste til hele Øst-Europa. I. T. Berend (1996: 134-135) skrev at kommunistisk nasjonalisme i Sentral- og Øst-Europa ikke bare var en politisk manøver, men bygde på en kontinuitet fra den tidligere ekstreme nasjonalismen i dette området. Den finske forfatteren T. Hellén (1996: 36) forsøkte å finne kontinuiteten mellom høyrebevegelsene fra før

krigen og dagens ytre høyre i Øst-Europa med den underliggende hypotese at denne arven var blitt formidlet gjennom systemet med den reelt eksisterende sosialismen.

Andre forfattere har mer spesifikt tatt for seg Romania. Tom Gallagher (1995: 60) viste til Ceașescu-regimets likhet med fascisme. Han trakk i denne forbindelse fram teorien til M. Manoilescu om behovet for en sterk stat som tvang gjennom en hurtig industrialisering og den type industrialisering som fant sted under Ceașescu, hvor staten spilte en avgjørende rolle. P. Hockenos (1993: 15 og 171) mente at med visse unntak tok Ceașescu opp de samme temaene som hadde dominert i Romania før 1944. V. Georgescu (1991: 273) pekte på at den nye eliten var besatt av historie. Denne eliten fostret opp en neonasjonalisme som liknet på den nasjonalismen som ble brukt av rumensk høyrefløy på 1930-tallet. Dette innebar blant annet at man etter hvert la større vekt på dakisk enn romersk opphav. G. Schöpflin og H. Poulton (1990:19) tok for seg behandlingen av de nasjonale minoritetene. I forbindelsen med den store omveltningen i Øst-Europa i 1989 ga de følgende beskrivelse: "Romania remained the last bastion of unreformed communism – if such a term could be used to describe the highly personalized Ceașescu-regime with its ideology in practise reminiscent in many ways of fascism – in Comecon Eastern Europe". Det fantes også forfattere som la vekt på likheten av enkelte trekk. M. Rady (1992b: 50) har pekt på at hyllesten av Ceașescu hadde sterke likhetstrekk med hyllesten av Antonescu under krigen.

Denne lille gjennomgangen viste at flere forfattere har pekt på likheten mellom den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet og nasjonalkommunismen under Ceașescu-regimets siste år. Det skulle slik være mulig å trekke en direkte linje mellom de to typene nasjonalisme. Dette reiser igjen nye spørsmål som skal drøftes:

- Hvordan kunne en videreføring av den ekstreme nasjonalismen finne sted?
- Hvilken nytte kunne et kommunistisk regime ha av å bruke denne ideologien?
- Hva ble videreført av den ekstreme nasjonalismen?

Videreføring gjennom partiet og dets medlemmer.

Forutsetningen for denne drøftingen er at deler av 1930-tallets nasjonale ideologi faktisk ble videreført og brukt av nasjonalkommunismen. Derimot er det i første omgang ikke tatt stilling til hvor mye som ble videreført.

Det kan virke selvmotstridende at en nasjonalisme som bar preg av lokal rumensk fascisme, kunne videreføres av medlemmene i et kommunistisk parti. Bakgrunnen for dette må søkes i RKP's svake stilling i august 1944. I beste fall var partiet ukjent for vanlige rumenere, mens mange så på partiet som en lokal representant for de sovjetiske okkupasjonsstyrkene. Det var lite trolig at partiet på egen hånd ville ha klart å erobre makten.

Selv om partiet i stor grad støttet seg på de sovjetiske okkupasjonsstyrkene og i mindre grad trengte å ta hensyn til landets befolkning, gikk man likevel inn for å styrke partiet gjennom å rekruttere så mange medlemmer som mulig. Fra om lag 1000 medlemmer i august 1944 steg medlemstallet til 256834 i oktober 1945 og til 675000 i november 1946 (M. E. Fischer 1989: 45). Den raske veksten indikerte at det ikke ble stilt krav til de nye medlemmene. Grunnene til å melde seg inn kunne være mange. Blant annet kunne ungarere og jøder slutte seg til RKP fordi de så et kommunistisk styre som et vern mot rumensk sjåvinisme og antisemittisme. Andre meldte seg inn av

karrieremessige grunner, mens en tredje gruppe meldte seg inn fordi de hadde begått mindre krigsforbrytelser, og et partimedlemskap var en garanti mot straffeforfølgning.

RKP strakk seg langt og lenger enn langt for å skaffe seg nye medlemmer. I all stillhet inngikk partiet med T. Georgescu på vegne av A. Pauker en avtale med Jerngardens generalsekretær N. Petrescu om at tidligere gardister skulle få amnesti og være velkomne i partiet med unntak av dem som hadde begått grove krigsforbrytelser (G. Ionescu 1964: 98; R. R. King 1980: 66-67; R. Levy 2000: 75). Dette var en svært kontroversiell avtale som viste hvor langt RKP var villig til å gå for å skaffe seg medlemmer blant etniske rumenere, der partiet tradisjonelt hadde stått svært svakt. Seinere ble denne avtalen med Jerngarden brukt mot A. Pauker og T. Georgescu i forbindelse med at disse ble utrensket i 1952 (D. Deletant 1999a: 236).

Denne avtalen betydde ikke at det var gamle jerngardister som etter hvert dominerte i partiet. Den storstilte vervingen av nye medlemmer indikerte heller at rekrutteringen skjedde uten at det ble krevd kjennskap til kommunistisk ideologi. Det var heller ikke noe som tydet på at partiet i disse årene la særlig vekt på politisk skoling av de nye medlemmene. Gheorghiu-Dej skaffet seg en sikker base blant denne gruppa som var lite skolert i marxistisk teori (T. Gallagher 1995: 54). Partiet forsøkte riktignok å fjerne tvilsomme elementer fra medlemslistene. Dette gjaldt både passive medlemmer og medlemmer med en tvilsom fortid. Som følge av denne utrenskningen falt medlemstallet fra 1060000 i 1948 til 720000 i 1950 (M. E. Fischer 1989: 45).

Likevel er det grunn til å anta at mange partimedlemmer fortsatt hadde sympati for tradisjonell rumensk nasjonalisme selv om de ikke åpent kunne gi uttrykk for dette. I ettertid har flere intellektuelle – både i og utenfor partiet – fortalt om hvordan de sleit med å lure nasjonale temaer inn i historie, kunst og kultur på 1950- og 1960-tallet (K. Verdery 1991: 125). Fra 1944 foregikk det en kamp mellom to ideologier: marxismen og nasjonalismen. Fram til 1960 var marxismen den sterkeste. Grunnen til dette var ikke støtte hos befolkningen, men utenrikspolitiske realiteter i form av sovjetisk okkupasjon og et styre som i all hovedsak var basert på tvang.

Fra 1960 endret dette seg. Striden med Sovjetunionen dreide seg først om økonomi, men ble raskt utvidet til andre felter. I 1964 informerte RKP partimedlemmer, fagforeninger og andre grupper om denne striden. På store møter ble striden satt inn i en historisk sammenheng som viste eldre russiske og nyere sovjetiske overgrep mot Romania (M. Retegan 2000: 42-44). Nettopp i disse årene steg partiets medlemstall fra 919873 i april 1962 til hele 1377874 i desember 1964 (M. E. Fischer 1989: 45). Mange av de nye medlemmene meldte seg inn i partiet på grunn av konflikten med Sovjetunionen (K. Jowitt 1971: 216). Et stykke ut på 1960-tallet var derfor store deler av medlemsmassen i RKP positiv til en nasjonal ideologi. Denne ideologien som tidligere kunne føre til forfølgelse og fengsel, ble nå offisiell politikk.

Man kan ut fra dette tenke seg følgende grunner for at partiet på 1960-tallet så raskt slo inn på en helt ny kurs:

- Den politiske skoleringen av partimedlemmene var mangelfull. Derfor kunne deler av gammel nasjonalisme i all stillhet overleve innen partiet.
- På 1960-tallet meldte mange seg inn i partiet på grunn av striden med Sovjetunionen som på nytt framsto som den historiske fienden.

I følge denne forklaringen gikk påvirkningen fra det rumenske folket til partiet. Den nasjonale ideologien som etniske rumenere hadde kjennskap til, fikk innpass i partiet og ble etter hvert til offisiell politikk. En annen forklaring, som ikke sto i motsetning til den første, var at Gheorghiu-Dej og kretsen rundt ham hele tiden ønsket en egen rumensk vei til sosialismen og slo inn på denne veien så fort det var politisk mulig (V. Georgescu 1991: 248; J. F. Harrington og B. Courtney 1991: 145). I hvert fall gjorde striden med Sovjetunionen og Comecon sitt til at nasjonal ideologi igjen ble stuerein.

En velkjent ideologi.

Det neste spørsmålet blir hvilken nytte partiets ledelse kunne ha av å bruke deler av en ideologi som var en motpol til alt RKP hadde stått for fra 1921 til 1960.

Under striden med Sovjetunionen tidlig på 1960-tallet forsøkte partiledelsen å ri på to hester samtidig. I striden brukte de ofte en marxistisk argumentasjon samtidig som man tillot og oppmuntret framveksten av en nasjonal ideologi. I Uavhengighetserklæringen fra 1964 argumenterte partiet med at under epoken med sosialisme hadde hvert kommunistisk parti rett til å følge sin egen vei til sosialismen. Noe internasjonalt sentrum for den kommunistiske verdensbevegelsen trengtes ikke lenger. Et annet eksempel var bruken av Marx' kritiske notater til den russiske annekasjonen av Bessarabia i 1812. Dette var et svært brennbart tema å ta opp, sett ut fra den sovjetiske annekasjonen av samme område i 1940.

Likevel hadde det en begrenset effekt å bruke marxistisk ideologi i striden mot Sovjetunionen. Trass i nesten 20 år med kommunistisk styre var marxismen fortsatt en fremmed ideologi for det store flertallet av rumenere. Denne ideologien ble dessuten forbundet med Sovjetunionen og nasjonal fornedring etter krigen. Etter hvert som striden hardnet til på 1960-tallet, trengte regimet større folkelig oppslutning. For å oppnå dette måtte de ta i bruk en ideologi som var kjent blant folket. I Romania fantes det en slik ideologi. Det var nasjonalismen som hadde vært den dominerende ideologien fram til 1944. Resultatet var at det rumenske lederskapet oppmuntret til bruk av nasjonale temaer. Dette skjedde først nølende og skrittvis under Gheorghiu-Dej for så å bli utformet til en fasttømret ideologi under Ceaușescu. Bruken av nasjonal ideologi førte til at rumensk historie på nytt ble skrevet om. Klassekampenes rolle i historien ble tonet ned, og de moderne rumenere nedstammet igjen fra den dakiske urbefolkningen og romerske kolonister. De populære middelalderfyrstene gikk fra å være føydale undertrykkere til å bli nasjonalhelter. Sovjetunionen og Ungarn inntok på nytt fienderollene, og striden med Sovjetunionen på 1960-tallet ble plassert inn i en historisk kjede av eldre russiske og nyere sovjetiske overgrep mot Romania.

Fra tidlig på 1960-tallet brukte den rumenske ledelsen en nasjonal ideologi som ga regimet økt støtte blant etniske rumenere. Fram til 1989 var det et sikkert triumfkort å komme med angrep på Sovjetunionen og Ungarn. Bruk av denne ideologien førte imidlertid ikke bare fordeler med seg. Gjennom å ta opp deler av eldre nasjonalisme beveget partiet seg inn på et farlig område. Dette gjaldt både partiets fortid, avhengighetsforholdet til Sovjetunionen i etterkrigstiden og ikke minst de nasjonale minoritetene.

Til slutt må det nevnes at det rumenske lederskapet også vurderte andre muligheter for å skaffe seg større oppslutning. På 1960-tallet forsøkte man seg halvhjertet på noen forsøk med en slags sosialistisk markedsøkonomi. Gjennom økt kjøpekraft og bedre varetilbud

håpet man på å kunne sikre seg større oppslutning fra folket. Det var denne kontrollformen som K. Verdery (1991: 85-87) kalte for "remuneration" eller belønning. Selv om dette også var en form for kontroll, ville en sosialistisk markedsøkonomi automatisk bety en desentralisering av økonomisk og politisk makt. Dette passet dårlig til den sentralstyrte staten som Ceaușescu ønsket å beholde. Derfor ble disse reformforsøkene etter hvert oppgitt og forsvant på 1970-tallet. D. Deletant (1995: 168) mente for øvrig at Ceaușescu oppga ideen om en sosialistisk markedsøkonomi allerede i 1967.

Partiet og den nasjonale diskursen.

Fra 1960 og fram til 1989 brukte RKP deler av mellomkrigstidens nasjonalisme. Dette skapte flere problemer for partiet.

Bakgrunnen for dette var at RKP fra stiftelsen i 1921 hadde framstått som en motpol til den rådende nasjonale diskursen i Romania. I særlig grad ble partiet forbundet med de nasjonale minoritetene, og en oversikt for 1930-tallet viste at bare 23 % av partimedlemmene var etniske rumenere mot 72 % av befolkningen (D. Deletant 1999b: 14). Dessuten framsto partiet som medløper for en fiendtlig stormakt, Sovjetunionen. Partiet ble forbudt i 1924 fordi det gikk inn for en oppdeling av Stor-Romania og hilste i 1940 Sovjetunionens anneksjon av Bessarabia og Nord-Bukovina velkommen.

Bedre skulle det ikke bli etter krigen. Partiet kom til makten med sovjetisk hjelp, og Romania ble styrt som en sovjetisk koloni fram til 1960. I stor grad støttet partiet seg på de sovjetiske okkupasjonsstyrkene og trengte derfor ikke å særlig hensyn til befolkningens ønsker. Mange av lederne kom dessuten fra de nasjonale minoritetene. Både fra sovjetisk og rumensk hold ble det gitt uttrykk for at regimet ikke ville klare å beholde makten uten sovjetisk hjelp (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 80 og 90).

På det ideologiske feltet forkastet det nye kommunistiske regimet den nasjonale diskursen som hadde vært rådende. Dette gjaldt områder som etnisk opphav, språk og historie. I stedet fikk man en marxisme etter sovjetisk oppskrift der det ble lagt stor vekt på Romanias nære forhold til de slaviske nabolandene både med historie og språk.

Med en slik forhistorie var det vanskelig for partiet å bruke nasjonal ideologi i striden mot Sovjetunionen på 1960-tallet. For å belyse dette skal det derfor kort gis en innføring i historien til to andre nasjonalkommunistiske regimer: Kina og Vietnam.

I begge disse to landene kom de kommunistiske partiene til makten godt hjulpet av sterke nasjonale strømninger. En sosial og nasjonal revolusjon fant sted samtidig. I striden mot fremmede okkupanter brukte begge partier en blanding av nasjonal og kommunistisk ideologi. I løpet av disse revolusjonene skaffet partiledelsen i begge land seg omfattende styringserfaring gjennom å ha herredømme over befridde områder. For å gjennomføre og seire i disse revolusjonene var kommunistene i Kina og Vietnam avhengig av støtte fra befolkningen i disse to landene.

Dette ga de to regimene først legitimitet og seinere hegemoni. Som en følge av seiren i revolusjonene fikk regimene i Kina og Vietnam kontroll over historien. De to kommunistiske partiene kunne slik framstå som siste ledd i en lang rekke av sosiale opprørere og nasjonalhelter som hadde kjempet for sosial rettferdighet og mot fremmede inntrengere. I Vietnam ble dette historiesynet brukt i konflikten med Kina på

slutten av 1970-tallet da denne konflikten raskt ble satt inn i en tusenårig vietnamesisk kamp mot kinesisk overherredømme.

Kontrasten til Romania var enorm. Under krigen satt ledelsen i RKP enten i fengsel eller var i eksil i Sovjetunionen. Partiet kom til makten ved sovjetisk støtte og baserte seg på de sovjetiske okkupasjonsstyrkene. Under slike forhold var det umulig å framstille RKP som et nasjonalt parti og som etterfølger til dakerkongene og de populære middelalderfyrstene som alle hadde kjempet mot fremmede inntrengere. Å bruke historien kunne også være farlig. Hvis RKP på 1960-tallet – riktignok forsiktig og indirekte – kritiserte den sovjetiske anneksjonen av rumensk land i 1940, ville mange rumenere fortsatt huske at RKP faktisk hadde støttet denne anneksjonen.

Denne forhistorien ga regimet store problemer da man fra 1960 ønsket å ta opp deler av den nasjonale diskursen fra 1930-tallet. Dette betinget at regimet måtte ha streng kontroll med produksjon og bruk av nasjonal ideologi. Først på slutten av 1960-tallet kunne regimet med overbevisning stå fram som forsvarer av nasjonen mot de gamle fiendene Sovjetunionen og Ungarn.

HVA BLE VIDEREFØRT?

På side 73-74 i oppgaven er det nevnt flere forfattere som mente at store deler av den ekstreme nasjonalismen ble videreført under nasjonalkommunismen, mens andre forfattere nøyde seg med å hevde at enkelte deler ble videreført. Framgangsmåten i drøftingen må først bli å se på de enkelte komponentene i den ekstreme nasjonalismen, for deretter å se om disse ble videreført under nasjonalkommunismen. I et par tilfeller er det også nødvendig med motsatt framgangsmåte. Da er det sett på sentrale trekk av nasjonalkommunismen, for deretter å se om disse fantes innen den eldre nasjonalismen. Først etter at dette er gjort, vil det være mulig å danne seg et bilde av hvor mye av den ekstreme nasjonalismen som ble videreført.

Nasjonsbygging og nasjonalstat.

I forordet til sin bok om Romanias historie i perioden 1866–1947 skrev K. Hitchins (1994: V11) at det meste av energien til landets politiske og kulturelle elite i disse årene gikk til nasjonsbygging. Denne gikk for det første ut på å skape en sterk stat som omfattet alle rumenere, mens det andre målet var å skaffe moderne politiske institusjoner til denne staten med økonomi og sosial struktur mer basert på industri og by enn jordbruk og landsbygd. Kontakten med Vest-Europa ga eliten en modell til etterfølgelse eller til å bli unngått, men også en modell som aldri kunne ignoreres.

Hitchins utsagn om den førkommunistiske eliten og nasjonsbygging trenger en kommentar. På 1930-tallet ble rumensk nasjonsbygging både i form og innhold mer ekstrem og rasistisk, noe som særlig rammet den jødiske minoriteten. Eliten hadde fortsatt Vest-Europa som forbilde, men her foregikk det et skifte av modell. Før hadde eliten vært opptatt av land som England, Frankrike og Belgia, mens man på 1930-tallet i større grad hentet inspirasjon fra Hitlers Tyskland og særlig Italia under Mussolini. Heller ikke var Hitchins utsagn om at eliten gikk inn for en rumensk stat med økonomi og sosial struktur mer basert på industri og by enn jordbruk og landsbygd, ukontroversielt. På 1930-tallet var landets elite splittet i synet på hva som ville være den beste utviklingen for Romania. Striden sto her mellom en utvikling basert på bondestanden, og en utvikling som var basert på industri og urbanisering.

Fra krigens slutt fram til 1960 skjedde det lite av nasjonsbygging i Romania. Den nye kommunistiske eliten var da opptatt med å gjennomføre en sosial og politisk revolusjon etter sovjetisk forbilde. Denne revolusjonen innebar også et kraftig angrep på den rumenske nasjonen og verdier som var knyttet til denne. Fram til 1960 var det et mål for regimet å etterlikne den sovjetiske modellen på flest mulig områder.

Fra 1960 og framover forsøkte den nye kommunistiske eliten i Romania å utvikle sin egen modell. Dette innebar at man igjen begynte en prosess med nasjonsbygging samtidig som det ble utviklet et etnisk-kulturelt nasjonsbegrep. Også den kommunistiske eliten arbeidet for å skape en stat med det de mente var moderne politiske institusjoner, og en økonomi mer basert på industri enn jordbruk. Skilnaden i forhold til den førkommunistiske eliten gikk på valg av modell. I motsetning til den gamle eliten forkastet den kommunistiske eliten Vest-Europa som forbilde og forsøkte å skape sin egen modell. Industrialisering ble nå trylleformelen som skulle bringe landet fram til velstand. Forsøket med kommunistisk nasjonsbygging i Romania hindret muligheten til både å skape moderne politiske institusjoner og til å følge med den teknologiske utviklingen inn i dataalderen.

Mens eldre rumensk nasjonsbygging gikk inn i en ekstrem fase på 1930-tallet, skjedde det samme med kommunistisk nasjonsbygging på 1980-tallet. Dette ga seg utslag i større fremmedfrykt og internasjonal isolasjon. På området med nasjonsbygging fantes det altså sterke likhetstrekk mellom gammel og ny rumensk nasjonalisme, og nasjonsbyggingen må slik sies å ha blitt videreført.

En stat for etniske rumenere.

Et sentralt mål for rumenske nasjonsbyggere etter den 1. verdenskrigen var å skape en nasjonalstat for etniske rumenere selv om nesten 30 % av landets befolkning tilhørte de nasjonale minoritetene. Grunnloven av 1923 slo da også fast at landet var en enhetsstat, trass i den store minoritetsbefolkningen.

På 1930-tallet utviklet den rumenske nasjonalismen seg i ekstrem retning. Denne typen nasjonalisme tok avstand fra demokrati og pluralisme og la i stedet vekt på verdier som blod, jord og tro. Et eksempel på denne ekstreme nasjonalismen kom fram i en artikkel fra 1938, skrevet av Nichifor Crainic. I en kort periode var han undervisningsminister, men han var minst like kjent som redaktør av tidsskriftet Gândirea – eller Tanke på norsk. Opprinnelig var Crainic opptatt av sammenhengen mellom ortodoks kristendom og det å være rumensk, men på 1930-tallet ble han mer opptatt av Mussolini og korporative ideer. Et utdrag fra Crainics artikkel sier mye om innhold og språkbruk i den ekstreme nasjonalismen rett før den andre verdenskrigen.

”The ethocratic state is the will for power and the increase of the Romanian people. Its principal factors are: soil, blood, soul and faith.

The soil of the Romanian people has today inhabitants of other races and faiths, as well. They came here through invasion (like the Hungarians), colonization (like the Germans), through crafty infiltration (like the Jews). Every one of them, fonder of its own people than ours, presents no guarantees of security for the official organism of the state.

The Jews are a permanent danger for every national state” (J. P. Niessen 1995: 275).

Crainics forslag var en korporativ og etnokratisk stat med kongen som leder (J. P. Niessen 1995: 276). Crainic sto ikke alene om å ønske en etnokratisk stat i Romania. Ideen om dette sto sterkt i nasjonal tenkning fra 1930-tallet og fram til 1944. Den ble delt av de fleste nasjonale ledere fra Codreanu til Antonescu.

Spørsmålet må derfor bli om nasjonalkommunismen videreførte ideen om en etnokratisk stat i Romania.

På 1960-tallet seiret den nasjonale diskursen over den sovjetpregede marxismen som hadde vært dominerende i perioden fra krigens slutt. I Grunnloven av 1965 ble det igjen slått fast at Romania var en enhetsstat selv om 10–15 % av landets befolkning hørte til minoritetene. Et par år seinere mistet det autonome området til de ungarsktalende szeklerne sin spesielle status. Som følge av den nye nasjonalismen ble forholdet mellom etniske rumenere og de nasjonale minoritetene verre. Særlig ille ble dette på 1980-tallet da regimet framstilte forholdet slik at Romania var truet av indre og ytre fiender.

I Ceaușescu-epokens siste år satte regimet i verk en omfattende nasjonsbygging med målsetting om å gjøre Romania mer rumensk. Et virkemiddel var en nasjonal og sosial homogenisering som blant annet skulle bryte ned etniske skillelinjer (D. Deletant 1995: 108 og 210; P. Hockenos 1993: 171-172 og 175). Imidlertid beholdt minoritetene i følge grunnloven utstrakte rettigheter fram til 1989, og de mange framstøtene for å skape en rein rumensk stat ble gjort på mer subtilt vis enn tilfelle var fram til 1944. Rasistiske utspill som de N. Crainic hadde kommet med i 1938, fantes det lite av. Likevel var konsekvensen av forsøket på å skape en stat for etniske rumenere mer omfattende enn ulike forsøk på det samme før 1944. Under Ceaușescu-regimet hadde staten langt flere virkemidler til sin rådighet enn den rumenske staten hadde fram til 1944.

På dette grunnlaget må det kunne slås fast at nasjonalkommunismen på sentrale felter videreførte deler av denne politikken med å skape en nasjonalstat for etniske rumenere, selv om virkemidlene kunne være forskjellige. Mer spesifikke forhold som er knyttet til behandlingen av de nasjonale minoritetene, vil bli drøftet i et seinere avsnitt.

Kontinuitetsteorien og historisk opphav.

I kapittel 1 og 3 er det skrevet om betydningen av kontinuitetsteorien, fordi den ga Romania en historisk rett til Transilvania. Dette området hadde i mange hundre år tilhørt den ungarske kronen og faktisk i en periode vært en selvstendig stat. Det rumenske synet gikk ut på at deres forfedre hadde bodd der fra oldtiden av og hele tiden vært i flertall av innbyggerne i området. Derfor var det bare rett og riktig at Transilvania ble rumensk i 1918.

Under landets stalinistiske epoke ble kontinuitetsteorien enten oversett eller avfeid, men fra 1960-tallet ble denne teorien igjen offisiell politikk. Imidlertid virket teorien ekskluderende på landet store ungarske minoritet. På 1980-tallet førte den til en historikerstrid mellom Romania og Ungarn i forbindelse med et ungarsk verk om Transilvania hvor kontinuitetsteorien ble forkastet. Dette førte til voldsomme motangrep fra rumensk side. Denne historikerstriden er behandlet i kapittel 3.

Denne delen av den eldre nasjonalismen ble i sin helhet videreført under nasjonalkommunismen. Nå ble det ble jevngodt med nasjonalt forræderi å stille spørsmål om kontinuerlig rumensk bosetting i Transilvania. Imidlertid kunne både

gammel og ny nasjonalisme svinge litt i forhold til å vektlegge dakisk eller romersk arv. Det dakiske ble ofte forbundet med det ekte, rumenske, primitive og varige, mens romersk arv ble knyttet til omverdenen, det kunstige og forgjengelige (K. Verdery 1991: 38). Dette kunne få politiske konsekvenser, for mens vektlegging av romersk opphav betydde kontakt utad, betydde vektlegging av dakisk opphav som regel isolasjon.

Bonde eller industriarbeider.

Mellomkrigstidens nasjonale diskurs dreide seg ofte om å finne fram til det sentrale i identiteten til etniske rumenere. Før krigen ble bonden ofte trukket fram som et bilde på det opprinnelige rumenske, gjerne sammen med ortodoks kristendom. Lengst i å dyrke bonden gikk de såkalte indigenistene som forkastet vestlig livsstil, urbant liv og moderne industri (K. Verdery 1995: 116). Likevel var det innen den nasjonale diskursen uenighet om hvor stor vekt man skulle legge på bonden som et nasjonalt symbol. Under påvirkning fra italiensk fascisme og tysk nazisme ønsket mange nasjonale rumenere en rask industrialisering ved hjelp av en sterk stat. Dermed ville det bli mindre plass til bonden som et nasjonalt symbol. Likevel hadde bonden og jordbruket en sterk posisjon innen nasjonal tenkning. Dette gjaldt både for Jerngarden og den mer konservative marskalk Antonescu. Dette hang sammen med at trass i rask industrialisering, var Romania fortsatt i hovedsak et agrarsamfunn.

Med den kommunistiske maktovertakelsen etter krigen ble dette endret. Det nye regimet gikk inn for en rask industrialisering, og fokus skiftet derfor brått fra bonde til industriarbeider. De nye industriarbeiderne ble et symbol på modernitet og dermed på det nye Romania. I tillegg forsvant de fleste selveiende bøndene som følge av kollektiviseringen av landbruket. Under nasjonalkommunismen fikk riktignok den nasjonale kulturen en bred plass, men samtidig ble landbruk og bøndene forsømt. Den eldre nasjonalismens framheving av bonden som et symbol på nasjonal identitet ble derfor ikke videreført av nasjonalkommunismen.

Industripolitikk.

Før krigen var rumenske nasjonalister ofte skeptiske til en rask industrialisering som gjerne ble forbundet med internasjonal storkapital. Dette ble styrket av at de nasjonale minoritetene var ledende på det økonomiske feltet. Denne skepsisen gjaldt særlig større industriforetak og ikke småindustri i landsbyene.

Men dette synet var slett ikke enerådende innenfor nasjonal tenkning. Under påvirkning fra Italia og Tyskland mente mange at man måtte gå inn for en rask industrialisering ved hjelp av en sterk stat og egne krefter. Dette betydde en aktiv stat og høye tollmurer for å beskytte den nye industrien. På slutten av 1920-tallet, før nasjonalismen utviklet seg i fascistisk retning, fant det sted en debatt mellom to økonomer om fordeler og ulemper med en slik lukket økonomi. Zeletin som tilhørte Det nasjonal-liberale partiet, forsvarte statlig hjelp og høye tollmurer for å utvikle den svake rumenske industrien. I første omgang ville en slik politikk komme borgerskapet til gode. Zeletin mente at dette var en fase i den økonomiske utviklingen som Romania måtte gå gjennom. Den sosialdemokratiske økonomen Voinea angrep dette synet og mente at det ikke fantes slike faser for økonomisk utvikling. Han pekte på at høye tollmurer og stor statlig hjelp ville føre til en industri som var lite konkurransedyktig og følgelig måtte stagnere (D. Chirot 1978: 31-41). Ut fra den økonomiske utviklingen under nasjonalkommunismen er det fortsatt interessant å lese argumentene til disse to økonomene 80 år seinere.

Tankene fra Zeletin om tollmurer og statlig hjelp ble for øvrig videreført av M. Manoilescu under kongediktaturet 1938–1940.

Likheten mellom denne industripolitikken med proteksjonisme og statlig drahjelp og Ceaușescus industripolitikk er påpekt fra flere hold. Den tidligere presidentkandidaten C. V. Tudor trakk nettopp fram likheten mellom industripolitikken til Det nasjonal-liberale partiet på 1920-tallet og industripolitikken under Ceaușescu som han roste for økonomisk nasjonalisme (T. Gallagher 1995: 209-210). Andre har igjen pekt på at det gikk en direkte linje fra de økonomiske teoriene til M. Manoilescu fram til Ceaușescu-regimets industripolitikk (T. Gallagher 1995: 60).

Uten tvil hentet Ceaușescu-regimet, som var svært opptatt av historiske paralleller, inspirasjon fra denne politikken som på rumensk ble kalt ”Prîn noi insine” eller ”Gjennom oss selv”. I tillegg lånte også regimet mye fra sovjetisk planøkonomi. Selv om Ceaușescu i det store og hele var kritisk til Sovjetunionen, roste han ved flere anledninger Stalin for industripolitikken som hadde gjort den store seiren i den andre verdenskrigen mulig (D. Deletant 1999b: 124).

Både mellomkrigstidens nasjonalisme og nasjonalkommunismen gikk derfor inn for en industripolitikk som var basert på økonomisk nasjonalisme. Her fantes det uten tvil en viss likhet. Likevel dreide dette seg ikke om noen full videreføring. For det første var eiendomsforholdene helt ulike, dessuten hadde industripolitikken under nasjonalkommunismen også en målsetting om sosial utjevning, i motsetning til den eldre nasjonalismen som i liten grad beskjeftiget seg med sosiale spørsmål.

Isolasjon og økonomisk autarki.

Flere nasjonalkommunistiske regimer har i perioder ført en politikk som har vært preget av internasjonal isolasjon og økonomisk autarki. På 1980-tallet var dette også tilfelle med Romania. Importen ble redusert til et minimum for raskest mulig å betale ned den store utenlandsgjelda. Målet var i størst mulig grad å være selvforsynt, og dette gikk sammen med at kontrollen av landets befolkning ble kraftig skjerpet.

Neste spørsmål blir derfor om økonomisk og politisk isolasjon også var et mål for de nasjonale regimene fram til 1944.

I første omgang skal det gis noen tall i forbindelse med rumensk økonomi. Med 1916 som utgangspunkt, det året da Romania gikk med i den 1.verdenskrigen, svarte utenlandsk kapital for 80 % av landets industriproduksjon. I mellomkrigstiden sank utenlandsk andel av rumensk industriproduksjon til 37 %. Det skjedde også en utvikling med import av industrivarer. Import av råmaterialer økte fra 9,6 % i 1930 til 33,8 % i 1939, mens derimot import av ferdigproduserte varer sank fra 65 % i 1930 til 33 % i 1939. Disse tallene er hentet fra *A History of Romania* (1997: 409-410, utgiver, K. W. Treptow). Til sammen ga dette uttrykk for en nasjonal industripolitikk hvor rumenske eiere styrket styrket seg på bekostning av internasjonale selskaper. I første omgang kom denne politikken en velstående elite til gode. I hvilken grad denne eliten besto av etniske rumenere eller nasjonale minoriteter ga tallene ikke noe svar på, men et ankepunkt for rumensk høyreside i mellomkrigstiden var at økonomisk framgang i hovedsak kom de nasjonale minoritetene til gode.

Svaret på spørsmålet om nasjonale regimer før 1944 gikk inn for økonomisk og politisk isolasjon, må likevel bli et klart nei. Riktignok ble det gjort forsøk på å bygge opp industrien under beskyttelse av høye tollmurer, og i nasjonal tenkning fantes det klare trekk av fremmedfiendtlighet – spesielt i form av antisemittisme. Noe ønske om økonomisk og politisk isolasjon var det imidlertid vanskelig å spore opp. Utenlandske selskaper var hele tiden aktive i rumensk næringsliv, og politisk ønsket de nasjonale regimene fra slutten av 1930-tallet et nært forhold til Tyskland og Italia på grunn av et ideologisk fellesskap. Fra 1940 ble dette styrket ut fra et ønske om å vinne tilbake de tapte landområdene i øst. Romania ble derfor fra juni 1941 til august 1944 en viktig partner i Tysklands krig mot Sovjetunionen.

Bakgrunnen for Ceaușescu-regimets økonomiske og politiske isolasjon på 1980-tallet kan ha to årsaker. Noe kan skyldes den nasjonalkommunistiske ideologien som utviklet seg i isolasjonistisk retning, men den viktigste årsaken må nok søkes i den vanskelige økonomiske situasjonen landet kom opp i på 1980-tallet.

Ortodoks kristendom.

I mellomkrigstiden ble det ofte satt likhetstegn mellom det å være rumensk og ortodoks kristendom. Dette gikk gjerne sammen med dyrkingen av den rumenske bonden. Likevel var ikke all nasjonal tenkning like begeistret for å sette likhetstegn mellom ortodoks kristendom og det å være rumensk. Flere deltakere i denne debatten så på ortodoks kristendom som en orientalsk religion. I stedet mente man at det burde legges større vekt på landets latinske arv. Likevel var de fleste nasjonalistiske ledere opptatt av den ortodokse kristendommen. Det gjaldt både Codreanu og marskalk Ion Antonescu slik at det eksisterte sterke bånd mellom eldre nasjonalisme og ortodoks kristendom.

Under nasjonalkommunismen ble dette forholdet endret. Første skritt for å få kontroll med trossamfunnene ble gjort allerede i 1948. Da ble den unerte eller gresk-katolske kirken i Transilvania slått sammen med den ortodokse kirken (R. R. King 1980: 55; T. Gallagher 1995: 52). Dette ble gjort etter sovjetisk mønster hvor den unerte kirken i Vest-Ukraina, som i mellomkrigstiden hadde tilhørt Polen, ble slått sammen med den ortodokse kirken. I Romania har dette skapt problemer etter 1989 da den nye unerte kirken har krevd tilbake eiendom som før tilhørte dette kirkesamfunnet.

I forhold til de mindre trossamfunnene sto imidlertid sto regimet overfor et problem fordi her tilhørte som regel et stort flertall de nasjonale minoritetene. Ved en hardhendt politikk mot disse trossamfunnene kunne de etniske motsetningene i Romania bli skjerpet. Imidlertid var den rumenske staten under kommunismen offisielt ateistisk. Den sterke sentralstyringen tillot dessuten liten grad av indre selvstyre for ulike kirkesamfunn. I den grad regimet foretrakk et trossamfunn, måtte dette nok likevel bli den ortodokse kirken som det store flertallet av etniske rumenere tilhørte. Dessuten var den ortodokse kirken sentralstyrt og således enkel å kontrollere. Konklusjonen må likevel bli at ortodoks kristendom som symbol på det å være rumensk, ikke ble videreført under nasjonalkommunismen.

Fiendebildene.

Rumensk nasjonalisme i mellomkrigstiden var preget av sterke fiendebilder. Dette gjaldt både ytre og indre fiender. I dette fiendebildet inngikk både Sovjetunionen og Ungarn. Russland hadde en langvarig konflikt med Romania om Bessarabia som ble annektert i 1812, og etter 1918 inntok Sovjetunionen Russlands plass i dette

fiendebildet. Dette ble styrket både på grunn av den kommunistiske ideologien og fordi Sovjetunionen nektet å godta de nye grensene hvor Bessarabia for første gang på flere hundre år igjen kom under rumensk styre. Sovjetunionen opprettet også en autonom moldovisk republikk øst for Dnestr. I tillegg fantes det store slaviske minoriteter i Bessarabia som Sovjetunionen forsøkte å bruke mot rumenske styresmakter. Dette gamle fiendebildet av Russland/Sovjetunionen ble ytterligere styrket av anneksjonen av Bessarabia og Nord-Bukovina i 1940. Bedre ble forholdet ikke av krigen og den sovjetiske okkupasjonen av Romania fram til 1958.

Også Ungarn hadde historiske konflikter med Romania. Landet hadde etter den 1. verdenskrigen riktignok underskrevet Trianon-avtalen som ga Transilvania til Romania, men sterke krefter innen Ungarn ønsket en revisjon av de nye grensene. Dessuten hadde mange innen den ungarske minoriteten vansker med å akseptere at de nå var under rumensk herredømme. Fiendebildet av Ungarn ble videre styrket på grunn av den brutale ungarske okkupasjonen av Nord-Transilvania fra 1940 til 1944. Denne okkupasjonen rammet særlig jøder, men også etniske rumenere i dette området.

Et siste fiendebilde var den omfattende antisemittismen. Rumenske nasjonalister framstilte jødene både nasjonalt og internasjonalt som en trussel mot den rumenske nasjonen. Under krigen ble det gjort et forsøk på å løse jødeproblemet gjennom drap, deportasjon eller frivillig utvandring.

Neste skritt blir å se på om nasjonalkommunismen videreførte disse historiske fiendebildene.

Ved framveksten av nasjonalkommunismen tidlig på 1960-tallet ble det gamle fiendebildet av Russland/Sovjetunionen raskt vekket til live igjen. Ved å spille på tradisjonelle antirussiske og antisovjetiske stemninger i befolkningen kunne regimet regne med større folkelig oppslutning. Snart ble den nye konflikten med Sovjetunionen satt inn i en historisk sammenheng som gikk fra tsar-tiden fram til anneksjonen av rumensk land i 1940. Noe av det samme var tilfellet med Ungarn. Under J. Kádárs ledelse forsøkte man fra ungarsk hold – riktignok med forsiktighet – å ta opp forhold som berørte den store ungarske minoriteten i Romania (D. Deletant 1995: 118; R. Vago 1989: 73). I striden mellom Romania og Sovjetunionen støttet Ungarn Sovjetunionen og gikk slik på nytt inn i det gamle fiendebildet. Under Ceaușescu-regimets siste år ble fiendebildet også utvidet til å omfatte en internasjonal sammensvergelse hvor supermaktene Sovjetunionen og USA på nytt forsøkte å dele Europa mellom seg (D. Deletant 1999b: 157-158).

På dette grunnlaget må konklusjonen bli at nasjonalkommunismen tok opp og videreførte de gamle fiendebildene av Russland/Sovjetunionen og Ungarn. Dette fiendebildet ble styrket av de nye konfliktene med disse to landene. Spørsmålet om nasjonalkommunismen og antisemittismen vil bli drøftet i et eget avsnitt.

FORHOLDET TIL DE NASJONALE MINORITETENE.

Fram til 1944 var det et mål for rumenske nasjonsbyggere å skape en stat for etniske rumenere. Et slikt mål måtte nødvendigvis forsure forholdet til landets nasjonale minoriteter. Neste del av drøftingen vil derfor konsentrere seg om tre sentrale punkter i forholdet mellom det rumenske flertallet og de nasjonale minoritetene:

- retten til utdanning på morsmålet
- bruk av tvang/vold mot minoritetene
- økonomisk makt.

Retten til utdanning på morsmålet.

En forutsetning for at en nasjonal minoritet skal kunne opprettholde sin egenart, er retten til utdanning på morsmålet. Derfor skal det gis et innblikk i forholdene før 1944. Etter rikssamlingen i 1918 ble skolepolitikk viktig for rumenske nasjonsbyggere. Nye skolelover i 1924, 1925 og 1928 skapte et sentralt system for grunntutdanningen. Disse lovene tillot skoler for minoritetsspråklige elever selv om de hadde tvungen opplæring i rumensk språk. I skoleåret 1934–35 var det i grunnskolen 80 % rumenere, 5 % ungarere og 2 % tyskere. For de to sistnevnte gruppene var prosentandelen klart lavere enn andelen av landets befolkning, men dette kan forklares med at det i Transilvania fantes 1126 religiøse skoler med 120000 elever. Disse skolene var avhengige av gaver fra menighetene, men mottok også sentral økonomisk støtte (G. Castellan 1989: 179-181). D. C. Giurescu (1981: 499) oppga at det i 1939 fantes 1054 ungarske grunnskoler med 78255 elever og 700 tyske skoler med 65000 elever, det vil si 143255 ungarske og tyske elever, et tall som var en del høyere enn det G. Castellan oppga. Disse tallene ga en indikasjon på at det før krigen var vanlig at ungarske og tyske elever i grunnskolen fikk opplæring på morsmålet.

Langt mer betenkelig var situasjonen for høyere utdanning. D. C. Giurescu (1981: 499) skrev at det i samme tidsrom fantes 45 videregående skoler for ungarere med 6999 elever og 38 tyske videregående skoler med 6333 elever.

Det var først på universitetsplan at tallene for de nasjonale minoriteter ble dårlige. Med unntak av jødene var andelen av nasjonale minoriteter langt lavere ved universitetene enn andel av befolkningen skulle tilsi. For studieåret 1926–1927 fantes det i alt 27903 studenter ved rumenske universiteter. Av disse var 4390 jøder, men bare 509 ungarere og 465 tyskere (V. Georgescu 1991: 204) Med utgangspunkt i folketellingen i 1930 kan det settes opp følgende tabell:

Nasjonalitet	Befolkningsandel i %	Studentandel i %
Ungarere	7,9 %	1,8 %
Tyskere	4,1 %	1,7 %
Jøder	4,0 %	15,7 %

Mens jødiske studenter var kraftig overrepresentert i forhold til befolkningsandelen, var forholdet for ungarske og tyske studenter det stikk motsatte. Det lave antallet studenter av ungarsk og tyske opphav ble forklart med at ofte studerte disse ved universitetene i Berlin, Leipzig og Budapest (G. Castellan 1989: 180). Heller ikke fantes det noe statsuniversitet for minoritetene, og de måtte vente til N. Iorga ble minister for utdanning på 1930-tallet før det ble gitt undervisning på tysk eller ungarsk på de statlige rumenske universitetene.

K. W. Treptow, utgiver, (1997: 444) framla med utgangspunkt i studenttallet for 1936 nye tall. Her utgjorde rumenske studenter 83,5 %, jødiske 6,3 % og ungarske 2,7 %. Tall for tyske studenter forelå ikke. Ut fra disse tallene hadde prosentandelen av jødiske studenter sunket drastisk fra 15,7 % i 1926–27 til 6,3 % i 1936. Dette var året før de antisemittiske lovene til Goga-Cuza-regjeringen trådte i kraft.

I de områdene som hadde blitt rumenske i 1918, fulgte myndighetene en politikk med rumenisering av høyere utdanning. Universitet i Cluj i Transilvania var offisielt grunnlagt i 1872, men hadde eksistert som høyere læreanstalt fra 1600-tallet. Dette var en rein ungarsk institusjon med bare en post for rumensk språk og litteratur. I 1920 ble universitetet gjenåpnet som et rumensk universitet. I de første årene ble det kun undervist på rumensk, og alle ansatte måtte gå gjennom en språktest (I. Livezeanu 1995: 224-226). Noe av det samme skjedde med universitetet i Cernăuți i Bukovina. Her hadde undervisningen før foregått på tysk fordi Bukovina hadde tilhørt Østerrike. I løpet av noe få etter foreningen med Romania var de fleste stillingene besatt av rumenere. Bare 4 av de opprinnelige professorene var igjen (I. Livezeanu 1995: 231).

En kort oppsummering av forholdene før 1944 må bli at det fant sted en rumenisering av utdanning, og særlig høyere utdanning. Derimot førte en form for lokalt selvstyre til at ungarske og tyske barn Transilvania kunne få undervisning på morsmålet i grunnskolen. Dette ble organisert av lokale menigheter. Den rumenske staten tillot og ga økonomisk støtte til disse skolene.

Bruk av tvang/vold mot minoritetene.

I Romania fram til 1944 dreide dette seg i all hovedsak om bruk av tvang og vold mot den jødiske befolkningsgruppa. Dette punktet er dekket ellers i oppgaven og skal derfor kun kort repeteres her. Fram til 1940 var jødene innen de rumenske grensene bare til en viss grad utsatt for vold. Den vold som fant sted, var gjerne utført av Jerngarden og andre antisemittiske grupperinger. Under krigen fant det sted et Holocaust mot rumenske jøder. Dette kan deles inn i tre deler. Innenfor de rumenske grensene av september 1940 overlevde stort sett den jødiske minoriteten. De verste myrderiene skjedde øst på i de områder som den rumenske hæren hadde erobret i krigens startfase. Man regnet med at om lag halvparten av de jøder som bodde innenfor de rumenske grensene i 1941–1944 ble drept. Det foregikk også stygge pogromer i Iași rett før krigsutbruddet. Den tredje delen foregikk i Nord-Transilvania hvor de fleste jødene ble drept av ungarske og tyske styrker. I siste del av krigen ble det dessuten brukt vold mot den tyske befolkningen som var mistenkt for nazisympatier.

Økonomisk makt.

I mellomkrigstiden dominerte etniske rumenere det politiske livet, mens de nasjonale minoritetene dominerte innen industri og handel. Transilvania som hadde en stor minoritetsbefolkning av ungare, tyskere og jøder, var dessuten langt mer industrielt utviklet enn Regatet. Derfor kom økonomisk framgang ofte de nasjonale minoritetene til gode. Et mål for rumenske nasjonalister fram til 1944 var følgelig å bryte ned den økonomiske dominansen til minoritetene. I 1937 innførte Goga-Cuza-regjeringen etniske kvoter for utdanning og spesielle jobber (G. Castellan 1989: 173). Dette ble fulgt opp av et sett nye antisemittiske lover i 1940. Under krigen ble jødisk eiendom ekspropriert av staten. Trass i flere diskriminerende lover hadde minoritetene helt fram til krigen en langt sterkere økonomisk posisjon enn det andel av befolkningen tilsa.

Etterkrigstiden fra 1944 fram til 1960.

For bedre å forstå utviklingen på disse tre områdene under nasjonalkommunismen, er det nødvendig å se på perioden fra 1944 og fram til 1960. Under krigen ble den tyske og jødiske befolkningen sterkt redusert. Denne utviklingen fortsatte etter krigen gjennom utvandring til Israel og Vest-Tyskland. Størsteparten av de slaviske minoritetene bodde i områder som ble avstått til Sovjetunionen og Bulgaria. Samlet medførte dette at

andelen av nasjonale minoriteter sank fra nesten 30 % i mellomkrigstiden til 10–15 % etter krigen. G. Castellán (1989: 248) anslo at i 1948 tilhørte 13 % av landets befolkning de nasjonale minoritetene. Ganske sikkert sank dette prosenttallet fram mot 1989 på grunn av utvandring til Vest-Tyskland og Israel.

Nasjonalkommunismen og utdanning på morsmålet.

Første punkt i gjennomgangen av disse forholdene er utdanning hvor hovedvekten er lagt vekt på den store ungarske minoriteten.

Selv om 1950-tallet var en vanskelig tid i Romania, fantes det gode muligheter til å ta utdanning på morsmålet for de nasjonale minoritetene. Dette gjaldt selv deler av Moldova hvor det fantes lommer av ungarsk befolkning. Mens dette området i 1958 hadde 72 grunnskoler med ungarsk som undervisningsspråk, fantes det ingen igjen midt på 1970-tallet. Etter 1956 begynte de rumenske myndighetene å slå sammen ungarske og rumenske skoler slik at det ble vanskelig å få undervisning på ungarsk. Svært bekymringsfull var utviklingen i grunnskolen. Her falt andelen ungarske elever som fikk undervisning på morsmålet, fra 63 % i 1976 til bare 23 % i 1986 (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 17).

Dessuten ble muligheten til å ta høyere utdanning på ungarsk redusert. Særlig viktig her var sammenslåingen av det ungarske Bolyai- med det rumenske Babeş-universitetet i Cluj i 1959. Dette førte til at den siste rektoren ved Bolyai-universitetet begikk selvmord (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 12-13). I 1971 kom en lov som begrenset områder hvor det ble gitt undervisning på ungarsk på universitetene. Mens ungarske studenter i studieåret 1957–58 utgjorde 10,75 % av studentene, var denne andelen i 1974–75 sunket til 5,7 %. Tallmessig hadde det blitt flere ungarske studenter, men prosentandelen hadde sunket på grunn av den store økningen av etniske rumenere som tok høyere utdanning. Uansett hvilken beregningsmåte man la til grunn, var tallet på 5,7 % lavere enn andelen av ungare i landet (G. Schöpflin og H. Poulton 1990: 13-14).

Denne gjennomgangen viste at nasjonalkommunismen både videreførte og forsterket den eldre nasjonalismens framstøt på å rumenisere utdanningen. Særlig rammet dette den ungarske minoriteten. Nasjonalkommunismen tillot ikke religiøse grunnskoler slik den eldre nasjonalismen tross alt hadde gjort. På 1980-tallet var situasjonen prekær i og med at grunnutdanning på ungarsk var i ferd med å forsvinne. Rumenisering av utdanningen gikk også videre enn at all undervisning skulle foregå på rumensk. Det ble samtidig gjort framstøt for å usynliggjøre minoritetenes historie og kultur. Særlig rammet dette ungare og tyskere i Transilvania hvor disse to folkegruppene i mange hundre år hadde vært de ledende.

Nasjonalkommunismen og tvang/vold mot minoritetene.

Under nasjonalkommunismen foretrakk regimet å styre gjennom en symbolsk-ideologisk kontroll. Vold og tvang mot de nasjonale minoritetene ble derfor i liten grad benyttet. Regimet var også liberalt i forhold til utvandring av jøder og tyskere, riktignok under forutsetning at Israel og Vest-Tyskland kom med motytelser i form av hard valuta. Dette sto i sterk kontrast til voldsbruken mot minoritetene fram til 1944.

Det er likevel nødvendig å problematisere bruken av vold mot minoritetene noe. Volden mot den jødiske befolkningsgruppa fram til 1944 er allerede nevnt. Etter krigen ble det også anvendt både tvang og vold mot den tyske og serbiske minoriteten i Romania. Den

tyske minoriteten var utsatt fordi den ble mistenkt for å ha hatt nazisympatier. Mange rumenske tyskere ble fra 1944 og utover deportert til Sovjetunionen på tvangsarbeid. Deler av den serbiske minoriteten i Banat ble tvangsflyttet østover tidlig på 1950-tallet på grunn av sovjetblokkens konflikt med Jugoslavia (D. Deletant 1999b: 76-77). I desember 1989 var Ceaușescu innstilt på å bruke vold mot den opprørske ungarske minoriteten, men dette skjedde i liten grad både på grunn av motstand innen hæren og fordi folkeopprøret like etterpå fjernet diktaturet.

Økonomisk makt.

På grunn av krigen og den sosiale revolusjonen som fulgte, mistet minoritetene den privilegerte posisjonen de hadde hatt i rumensk næringsliv. Dette skyldtes bl. a. utvandring, ekspropriasjon og kollektivisering av privat eiendom. Dessuten medførte industrialiseringen stor tilflytting av rumenere til områder hvor det før stort sett hadde bodd minoriteter. Nasjonal og sosial homogenisering, utdanningspolitikk, utvandring og urbanisering tok med seg de siste restene av de nasjonale minoritetenes privilegerte stilling innen økonomien.

Konklusjon.

Spørsmålet om nasjonalkommunismen videreførte den eldre nasjonalismens politikk mot de nasjonale minoritetene kan derfor besvares med et betinget ja. Imidlertid var forholdene fram til 1944 og perioden med nasjonalkommunisme så ulike at det blir vanskelig å foreta en sammenlikning.

Det viktigste målet var imidlertid likt og gikk ut på en omfattende rumenisering av de andre folkegruppene i landet.

De mest brukte framgangsmåtene var å la enkelte folkegrupper som tyskere og jøder utvandre, forsøk på å rumenisere den store ungarske folkegruppa, overflytting av etniske rumenere til områder hvor de nasjonale minoritetene hadde utgjort en kompakt majoritet og en usynliggjøring av de nasjonale minoritetenes kultur og historie. Konklusjonen må bli at nasjonalkommunismen medførte et angrep på de nasjonale minoritetene på flere områder enn tilfellet var med den eldre nasjonalismen.

Rumensk antisemittisme.

Før 1944 var Romania gjennomsyret av en antisemittisme som var en fast del av eldre nasjonalisme. Denne ytret seg på en rekke felter fra diskriminerende lovverk, ekspropriasjon av jødisk eiendom og pogromer fram til forsøket med å ”løse” det rumenske jødeproblemet for godt under krigen.

På 1930-tallet vokste antisemittismen i intensivitet i takt med at rumenske nasjonalister mottok sterke impulser fra italiensk fascisme og tysk nazisme. Et problem for jødene var at de samtidig ble forbundet både med kapitalisme og kommunisme. Før krigen hadde Romania en jødisk minoritet på over 700.000 mennesker. Som nasjonal minoritet var jødene den mest urbaniserte gruppa, og de sto sterkt både innen næringsliv og utdanning.

Innenfor kommunistpartiet hadde også jødene en sterk posisjon. Den mest kjente kommunisten av jødisk opprinnelse var Ana Pauker, født Rabinovici. Pauker hadde en omfattende karriere innen Komintern. Etter å ha sittet en periode i rumensk fengsel kom hun gjennom en fangeutveksling til Sovjetunionen hvor hun tilbrakte krigsårene. I noen

år etter krigen var hun verdens første kvinnelige utenriksminister og muligens den reelle lederen av RKP. Tidlig på 1950-tallet tapte hun den interne maktkampen med Gheorghiu-Dej. Pauker ble fjernet fra sine verv i 1952 og døde i 1960. Under nasjonalkommunismen ble Pauker gjerne framstilt som et symbol på absolutt lydighet overfor Moskva. Etter 1989 ble det vanlig for krefter på ytre høyre fløy å hevde at det var jødene som hadde brakt kommunismen til Romania (T. Gallagher 1995: 204).

Hvordan stilte så nasjonalkommunismen seg til antisemittismen som tidligere hadde vært en sentral del av rumensk nasjonalisme?

Et kort svar på dette spørsmålet må bli at nasjonalkommunismen ikke videreførte denne antisemittismen. Verken åpent eller i det skjulte, slik det ofte var i Øst-Europa etter 1945, ble antisemittismen brukt av regimet og ble derfor aldri en sentral del av nasjonalkommunismen. Fra 1950-tallet og utover ble riktignok partiet rumenisert, og de fleste partiledere av ikke-rumensk opprinnelse fjernet, men dette rammet ikke bare jødiske, men også ungarske partitopper. I Midtøstenkonflikten inntok Ceaușescu en aktiv meglerrolle, og som det eneste landet innen Warszawa-pakten opprettholdt Romania de diplomatiske forbindelsene med Israel etter Seksdagerskrigen i 1967. Utvandringen av jøder til Israel fikk fortsette fram til 1989.

Selv om svaret på spørsmålet om antisemittisme må bli negativt, kan det tilføyes at det fantes antisemittiske strømninger både innen parti og folk, men at disse i liten grad kom åpent til uttrykk. Imidlertid var situasjonen for jødene kritisk i perioden før Stalins død i 1953. Over hele Øst-Europa svirret det da rykter om planer for internering av den jødiske befolkningen (R. Levy 2001: 210-212 og 219). Bakgrunnen for disse ryktene må imidlertid søkes i sovjetiske og ikke rumenske forhold. Disse planene ble ikke gjennomført, muligens på grunn av Stalins død.

DEN INTERNASJONALE ARENAEN.

Før oppdelingen av Romania i 1940 gikk landets utenrikspolitikk ut på å bevare status quo, det vil si å holde på de landområdene som hadde blitt rumenske i 1918. I București fryktet man med rette at hvis den politiske situasjonen i Europa forandret seg, ville flere nabostater reise territoriale krav på rumensk område. For å bevare grensene av 1918 orienterte landet seg først mot vestmaktene og fra slutten av 1930-tallet mot Tyskland og Italia. I de siste årene før den 2. verdenskrigen følte mange nasjonalister et sterkt fellesskap med Mussolinis Italia og Hitlers Tyskland. Codreanu uttalte ved en anledning at hvis Jerngarden kom til makten, ville man i løpet av 24 timer inngå en nær allianse med Italia og Tyskland (N. M. Nagy-Talavera 1970: 293). Denne alliansen ble en realitet under krigen og varte helt fram til august 1944.

Under krigen satte Antonescu opp nye utenrikspolitiske mål. Gjennom deltagelse på tysk side under krigen ønsket han i første omgang å gjenerobre tapte landområder i øst, men etter hvert som tyskerne rykket fram mot Volga, så han muligheten til å sikre Romania et langt større område østover ved Svartehavet. Dessuten kunne Antonescu ved et omfattende rumensk bidrag til en tysk seier østpå også håpe på en grenserevisjon etter krigen i forhold til Ungarn. Antonescus utenrikspolitiske mål var ikke spesielt storslåtte. Han ønsket at Romania skulle framstå som en respektert regional makt som fungerte innenfor et europeisk statssystem (K. Hitchins 1994: 452).

Nasjonalkommunismen hadde en langt mer omfattende målsetting. Innenrikspolitikken med rask og allsidig industrialisering gikk ut på å gjøre Romania mindre utsatt for sovjetisk press. Men siktemålet for den nye utenrikspolitikken var langt mer omfattende enn dette. Allerede fra tidlig på 1960-tallet forsøkte Romania systematisk å bygge seg opp med sikte på å spille en internasjonal rolle som en tredje kraft innen den sosialistiske blokken. Dette ga seg utslag i at landet i 1963 tilbød seg å megle mellom de to kommunistiske supermaktene, Sovjetunionen og Kina. Deretter engasjerte landet seg på forbløffende mange områder. Mest kjent i så måte er motstanden mot invasjonen av Tsjekkoslovakia i 1968. Romania engasjerte seg også på felter som Midtøsten, Vietnamkrigen, Helsinki-avtalen og nord-sydkonflikten. Landet hadde hele tiden som mål å fjerne NATO og Warszawa-pakten. Målsettingen var å markere Romania internasjonalt på et vis som gikk langt utover det som landets folketall og økonomi tilsa.

På det internasjonale området var det altså en avgjørende skilnad mellom den eldre nasjonalismen og nasjonalkommunismen. Mens den eldre nasjonalismen hadde beskjedne internasjonale mål, var nasjonalkommunismens mål, allerede før Ceaușescu ble partileder, å markere Romania internasjonalt. Gjennom en særdeles aktiv utenrikspolitikk kunne regimet høste en rekke triumfer på 1960- og 1970-tallet.

Et moderniserende diktatur.

På 1930-tallet sto ideen om et moderniserende diktatur sentralt blant nasjonale rumenere. Inspirasjonen til dette kom fra Italia og Tyskland. Tanken var at et pluralistisk demokrati ikke ville være i stand til å føre landet framover. Hvis Romania skulle dra igjen Vest-Europa på det økonomiske området, måtte man stå samlet om denne oppgaven. Regimet måtte derfor være så sterkt at det kunne stå i mot protester fra befolkningen fordi veien til økonomisk framgang nødvendigvis måtte gå gjennom økonomiske trengsler. Den fascistiske økonomen M. Manoilescu begrunnet dette i sine skrifter. Han mente at en omfattende industrialisering av landet ikke kunne finne sted innenfor rammen av liberale, demokratiske institusjoner. Under kongediktaturet forsøkte Manoilescu å iverksette sin hjemlige utgave av fascismen (P. C. Schmitter 1978: 131-132; A. C. Janos 1978: 104-105). Dette regimet framsto som et moderniserende diktatur. Kongediktaturet hadde stor økonomisk framgang, men regimet var korrupt og brøyt sammen på grunn av landavståelsene i 1940.

Jerngarden hadde som mål å innføre en legionærstat, men Codreanu kom aldri i maktposisjon og ble myrdet etter ordre fra kongen i 1938. Codreanu selv viste liten interesse for korporative ideer, men la i stedet stor vekt på ortodoks kristendom og bondestanden. Etter Codreanus død satt Jerngarden i 1940–41 i regjeringsposisjon, men tapte maktkampen med Antonescu vinteren 1941. Det må her stilles et spørsmål om Jerngarden i en maktposisjon kunne være drivkraften i et moderniserende diktatur etter italiensk og tysk forbilde. Flere forfattere har uttrykt sin tvil om dette, ikke minst ut fra at Jerngarden forkastet hele det 20. århundret (N. M. Nagy-Talavera 1970: 368).

Neste spørsmål går på Antonescu og hans forhold til modernisering i form av et diktatur. Antonescu var ingen overbevist fascist, men mer en konservativ militær som var opptatt av jordbruk og ortodoks religion. Krigen fra 1941 til 1944 gjør at Antonescus forhold til et moderniserende diktatur ikke kan besvares.

På 1960-tallet tok det nasjonalkommunistiske regimet opp ideen om et moderniserende diktatur på et nasjonalt grunnlag. Helt fra 1960 til 1989 var målet en allsidig og rask industriell utvikling. Til langt ut på 1970-tallet var resultatene gode. Med et

moderniserende diktatur kunne regimet følge opp en lang revolusjonær tradisjon fra jakobinerne til bolsjevikene. I begge tilfeller lyktes en sammensveiset ledelse med harde virkemidler på kort tid med å omforme det franske og russiske samfunnet.

Spørsmålet om nasjonalkommunismen tok opp ideen fra mellomkrigstiden om et moderniserende diktatur, må derfor besvares med et betinget ja. Bakgrunnen for dette må søkes i de oppgavene som lå foran de ulike nasjonale regimene. Disse var temmelig like. Både i mellomkrigstiden og på 1960-tallet var Romania en fattig stat i Europas utkant. Hvis landet skulle hente igjen det økonomiske forspranget til de rike landene i Europa, mente begge utgavene av rumensk nasjonalisme at dette ikke kunne skje innenfor demokratiske rammer. Imidlertid kom inspirasjonen fra helt ulike hold. For den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet kom inspirasjonen fra Italia og Tyskland, mens i perioden 1960–1989 kom inspirasjonen fra så ulike hold som Sovjetunionen under Stalin, Kina og Nord-Korea i tillegg til nasjonale forsøk med et moderniserende diktatur fram til 1944.

En viktig grunn til at rumensk nasjonalkommunisme ikke lyktes med sitt store moderniseringsprosjekt var den økonomiske modellen som ble valgt. Mens Jerngarden forkastet hele det 20. århundret, nøyde Ceaușescu-regimet seg med å forkaste den nye industrielle revolusjonen som fant sted i og med innføring av datateknologi. Derfor var de nye industrianleggene gammeldagse allerede da de ble bygd.

Stalinismen og det moderniserende diktaturet.

Fram til 1960 ble Romania styrt etter en modell som her er kalt stalinistisk. Dette innebar at Romania utenfra ble påtvunget en sosialistisk revolusjon, hvor industrien ble sosialisert og landbruket kollektivisert. Dette var uten tvil et moderniserende diktatur hvor formålet var en rask industrialisering. Samme utvikling fant med visse skilnader sted i samtlige land innen den sovjetiske blokken i Øst-Europa.

Denne formen for et moderniserende diktatur hadde imidlertid et annet innhold og ideologisk fundament enn nasjonalkommunismen selv om noen av målene kunne være like. I Øst-Europa etter krigen var ideologien internasjonal i form av en marxisme etter sovjetisk oppskrift. Befolkningens støtte til de nye kommunistiske regimene i Øst-Europa kunne variere stort fra land til land. I Romania hadde det nye kommunistiske regimet liten støtte i folket og baserte seg fra starten på terror og tvang som styringssett. Den hurtige industrialiseringen i det enkelte land skjedde ikke ut fra nasjonale ønsker og interesser, men ble i stor grad styrt fra Moskva.

I. T. Berend (1996: 67) har skrevet at det rumenske opprøret mot sovjetisk dominans betydde at landet bevarte sin egen variant av stalinismen som nå ble nasjonal. I siste del av dette kapitlet vil dette bli mer inngående drøftet. Første del av striden mellom Romania og Sovjetunionen dreide seg om at bygging av et stort stålverk ved Galați. Tross i sovjetisk motstand bygde Romania dette stålverket. Dette var starten på en langvarig konflikt med Sovjetunionen.

Kontrollformer.

I dette avsnittet skal vi se nærmere på former for styre eller kontroll som ble benyttet av ulike regimer i Romania fra 1930-tallet fram til 1989.

I metodekapitlet er det redegjort for Gramscis syn på styresett. Han mente at en klasse eller sosial gruppe kunne styre på to ulike vis, enten gjennom konsensus eller tvang. Av forfattere som er brukt i denne oppgaven, er det særlig K. Verdery som har tatt opp denne tråden fra Gramsci. I stedet for styre brukte Verdery (1991: 85-87) begrepet kontrollformer, som hun mente det var 3 av: kontroll gjennom tvang, symbolsk-ideologisk kontroll og kontroll gjennom bruk av belønning. Kontroll kan være et passende begrep fordi man i Øst-Europa fram til 1989 i liten grad utviklet noe medborgersamfunn og dessuten brukte store ressurser på å kontrollere befolkningen. I Romania var denne kontrollen mer omfattende enn i de fleste andre land i Øst-Europa.

Spørsmålet blir derfor å se på hvilke kontrollformer som ble benyttet i Romania, først fram til 1944 og deretter under nasjonalkommunismen.

Fra midten av 1930-tallet fram til 1941 sto Jerngarden sterkt i Romania. Både i opposisjon og en kort periode i maktposisjon var denne bevegelsen preget av voldsbruk, men dette hindret ikke at bevegelsens ideer hadde stor støtte blant etniske rumenere. Voldsbruken ble særlig tydelig i den korte perioden fra høsten 1940 fram til vinteren 1941 da Jerngarden styrte landet sammen med Antonescu. Gardistene brukte vold både mot politiske motstandere og spesielt mot den jødiske minoriteten. Også ved kongediktaturet var tvang og vold dominerende som kontrollform. Selv om kongediktaturet hentet mye av sin ideologi fra Jerngarden, stoppet dette ikke kong Karol i å ta et blodig oppgjør med denne bevegelsen. Dette førte til at Codreanu ble drept etter ordre fra kongen, mens andre ledende gardister flyktet til Tyskland og Italia.

Antonescus regime var også preget av tvang med utstrakt bruk av vold. Vinteren 1941 tok marskalken et blodig oppgjør med Jerngarden som han på dette tidspunkt satt sammen med i regjering. Seinere brukte Antonescu-regimet vold på et etnisk grunnlag. Ved krigsutbruddet i 1941 fant det sted en stor pogrom i Iași som kostet flere tusen jøder livet (G. Castellani 1989: 210). Under krigen gikk det hardt ut over den jødiske befolkningen i øst; dette gjaldt de områdene som den rumenske hæren erobret sammen med tyskerne. Rumenske styrker var her delaktig i drap på flere hundre tusen jøder. Ved krigens slutt var mer enn 270000 jøder døde. 2/3 av disse var ikke drept av tyskere, men av rumenere. Målet var å fjerne den jødiske minoriteten i landet gjennom tiltak som mord, deportasjon eller frivillig utvandring. Under Ceaușescu-regimet ble rumenske drap på jøder under krigen enten fortiet eller bagatellisert (M. Berenbaum 1997: XV; R. L. Brahm 1997: 48).

Ut fra dette må konklusjonen bli at tvang i form av utstrakt voldsbruk var en fast bestanddel av politikken til nasjonale grupperinger fram til 1944. "The Culture of Violence" har M. Rady (1992b: 14-27) brukt som overskrift for et kapittel om rumensk historie i perioden 1918–1944. Spesielt var perioden 1930–1944 preget av mye vold. Både i og utenfor maktposisjon ble vold hyppig brukt av de ulike nasjonalistiske grupperingene. Den jødiske minoriteten ble svært hardt rammet, men volden rammet også nasjonale grupperinger som lå i innbyrdes strid.

Neste spørsmål må derfor bli om nasjonalkommunismen videreførte tvang med utstrakt bruk av vold som kontrollform i perioden 1960–1989.

I perioden med sovjetisk dominans fra 1944 fram til 1960 inngikk tvang som en sentral del av regimets politikk. Særlig gikk dette ut over landets tidligere elite. Politikere,

vitenskapsmenn og kjente kunstnere ble ofte fengslet for kortere eller lengre tid. Mange døde under fengselsoppholdet. Regimet støttet seg på den sovjetiske okkupasjonsstyrken og var derfor i liten grad avhengig av støtte fra befolkningen i prosessen med å omforme Romania til et kommunistisk samfunn.

Symbolsk-ideologisk kontroll.

Under nasjonalkommunismen forandret dette seg. Striden med Sovjetunionen gjorde at regimet i større grad måtte skaffe seg støtte fra befolkningen. Da Gheorghiu-Dej døde i 1965 og Ceaușescu overtok, ble endringen tydelig. Den nye nasjonale ideologien og konflikten med Sovjetunionen førte til at Ceaușescu-regimet i mange år kunne styre gjennom en symbolsk-ideologisk form for kontroll. Etter 1968 styrte også regimet ved hjelp av et intellektuelt og moralsk lederskap. Det fantes etter hvert få politiske fanger i landet, og den nasjonale ideologien ble godt mottatt av vanlige rumenere. Tvang som kontrollform ble kun brukt i beskjeden grad sammenliknet med perioden fram til 1960.

Kontrollen gjennom ideologi og symboler gjorde det vanskelig å komme med kritikk av landets ledelse. Allerede fra slutten av 1960-tallet ble Ceaușescu framstilt som den siste i en rekke av framtrepende rumenere. Fra tidlig i sin karriere som landets leder la han vekt på at kritikk av partiledelsen var å betrakte som forræderi mot den rumenske nasjonen (M. E. Fischer 1989: 108). Ved flere anledninger ble dette temaet utdypet. På partiets kongress i 1984 uttalte Ceaușescu at kritikk av behandlingen av den ungarske minoriteten var jevn godt med å støtte imperialismen (J. P. Niessen 1995: 299).

Bruk av tvang som kontrollform ble imidlertid mer aktuelt i regimets siste år. Levestandarden falt kraftig, og de nasjonale slagordene mistet sin appell. Høsten 1989 falt det ene regimet etter hverandre i Øst-Europa. I desember 1989 ønsket Ceaușescu å bruke hæren for å slå ned folkeopprøret. Det gikk ikke lenger an å styre Romania ved hjelp av ideologi og symboler.

Avslutningsvis må konklusjonen likevel bli at de nasjonale regimene før 1944 brukte tvang i form av vold langt mer hyppig enn Ceaușescus regime. Dette regimet foretrakk en symbolsk-ideologisk form for kontroll av det rumenske samfunnet, og i lange perioder brukte regimet denne kontrollformen.

NASJONALISME OG RESULTATER.

Rett etter Ceaușescus død i 1989 kom T. Gilberg (1990: 179) i ei bok om kommunisme og nasjonalisme i Romania med følgende betraktning: "All nationalism must sooner or later produce socio-economic results; otherwise, slogans, banners and symbolic rewards lose their meaning". I dette utsagnet lå det en erkjennelse av at eksistensen til alle nasjonale partier og grupperinger var avhengig av at de oppnådde sosiale og økonomiske resultater. Dette avsnittet vil derfor drøfte de resultater som ble oppnådd av ulike nasjonale regimer i Romania fram til 1989.

Første oppgave blir å se på rumensk nasjonalisme fram til 1944 i forhold til de mål som ble satt opp, og om disse ble innfridd i form av resultater.

Et tilbakeblikk til tiden før den 1. verdenskrigen viste at datidens nasjonalister i Regatet var lite opptatt av sosiale problemstillinger. Derimot ble det i tiden rett før 1914 satt opp som mål å samle alle etniske rumenere i en stat. Ved hjelp av lykkelige omstendigheter som skyldtes sammenbruddet av to store keiserdømmer, Russland og Østerrike-Ungarn,

lyktes man med å samle størstedelen av de områder hvor det bodde rumenere: Transilvania, Bukovina og Bessarabia ble slått sammen med Regatet. Dobrudja hadde blitt rumensk etter Balkan-krigen i 1913. Problemet var at det slett ikke bare bodde rumenere i disse områdene, men også store minoritetsgrupper av ungarere, jøder, tyskere og slaviske folkegrupper.

Etter 1918 var den sentrale oppgaven for rumenske nasjonsbyggere følgende: Først å beholde de nye landområder som landet hadde fått i 1918, og av disse skape en stat for etniske rumenere. En annen viktig oppgave var å skape økonomisk framgang i landet slik at denne kom etniske rumenere til gode. Noe sosialt program ble ikke formulert.

Imidlertid hadde de nasjonale regimene fram til 1944 få resultater å vise til. På slutten av 1930-tallet var grensene fortsatt usikre, og flere nabostater gjorde krav på rumenske områder. Heller ikke kunne man vise til særlige resultater på det økonomiske feltet. Her var det fortsatt de nasjonale minoritetene som dominerte. Selv om industrialiseringen skjøt fart, forble Romania et fattig land i Europas utkant.

Bedre skulle det ikke bli. I 1940 måtte Romania gi fra seg store landområder til Ungarn, Bulgaria og Sovjetunionen. Riktignok erobret Romania tilbake områdene de hadde avgitt til Sovjetunionen i 1941, men i 1944 var det klart at krigen var tapt, og sovjetiske tropper sto inne på rumensk område like ved Iași i Moldova.

Politisk sett gikk det også dårlig. Jerngarden kom aldri til makten aleine, og Codreanu ble myrdet etter ordre fra kongen. I 1940 brøt kongediktaturet sammen på grunn av de store landavståelsene. I striden med Antonescu vinteren 1941 led Jerngarden et nederlag, mens Antonescu selv ble fjernet ved et kupp i august 1944 på grunn av at krigen mot Sovjetunionen var tapt.

Her må det skytes inn at marskalk Antonescu faktisk i en periode kunne vise til gode resultater. Som før nevnt slo han ned et opprør fra Jerngarden og styrte etter parolen om lov og orden. Fram til vinteren 1942–43 gikk også krigen østpå fint. Rumenske styrker erobret tilbake de landområder som var avstått til Sovjetunionen sommeren 1940, og besatte sammen med tyske styrker et stort område som gikk til øst for Odessa ved Svartehavet. Ved en tysk seier kunne Antonescu regne med å få store landområder i øst slik at det kunne bli ny jord til rumenske bønder. Gjennom bidrag til de tyske felttogene, kunne han også håpe på en revisjon av grensene i Transilvania som takk for innsatsen. Krigsnederlaget ødela dette håpet og førte til Antonescus fall i august 1944.

Samlet må det de nasjonale regimene oppnådde fram til 1944, karakteriseres som en serie med nederlag. De ulike nasjonale grupperingene i landet kunne framvise få eller ingen resultater verken når det gjaldt å bevare grensene av 1918 eller på det sosioøkonomiske feltet.

Nasjonalkommunismen.

På 1960-tallet satte de nye kommunistiske nasjonsbyggere opp følgende tre hovedmål:

- 1 skape en nasjonalstat for etniske rumenere
- 2 skape økonomisk framgang og sosial utjevning
- 3 sikre Romania en internasjonal posisjon som et tredje senter innen den kommunistiske leiren.

I perioden 1960–1980 kunne det rumenske regimet vise til gode resultater på en rekke områder. Først og fremst gjaldt dette for industripolitikken. I likhet med andre kommunistiske partier i Øst-Europa gikk RKP inn for en rask og allsidig industrialisering. Gjennom dette ble det skapt nye arbeidsplasser. Denne utviklingen medførte at det ble skapt nye sosiale grupper som var nært knyttet til regimet. Dette var blant annet fagarbeidere, teknikere, ingeniører og andre med bakgrunn i enkle kår. I tillegg kom en stor gruppe funksjonærer i parti og stat. Dette var en utvikling som fant sted over hele Øst-Europa. G. Ionescu (1964: 325-326) anslo tidlig på 1960-tallet at denne gruppa utgjorde om lag 700 000 mennesker, og gruppa fortsatte å vokse i takt med den videre industrialiseringen. Dette ga regimet en sosial basis.

Industrialiseringen skapte også et behov for mer utdanning. Dette ga muligheter til utdanning for nye sosiale grupper. Resultatet ble stor sosial mobilitet. S. Brucan (1993:126) har pekt på dette som en slags uskreven kontrakt mellom regimet og arbeiderklassen. I korte trekk gikk denne ut på at arbeiderklassen ikke skulle blande seg opp i regimets avgjørelser. Til gjengjeld skulle regimet sørge for at arbeiderklassen hadde sikre arbeidsplasser, og at klassens levekår gradvis ble bedre. Ceaușescu-regimet klarte å holde sin del av denne avtalen fram til 1980. Da falt levestandarden kraftig, og resultatet ble et folkeopprør som førte til regimets fall.

Også på andre felter kunne regimet vise til gode resultater. Utenrikspolitikken er allerede nevnt. Krigen og den påfølgende kommunistiske revolusjonen hadde knekt de nasjonale minoritetenes ledende rolle innen økonomien. Den økonomiske framgangen kom nå etniske rumenere til gode. Plasseringen av den nye industrien gjorde også at skillet mellom landsbygd, provinsbyer og București ble mindre. Denne framgangen ble knyttet til en nasjonal ideologi som ble godt mottatt av etniske rumenere.

De gode resultatene ga regimet folkelig oppslutning og muligheten til å styre landet gjennom bruk av symboler og ideologi. Dette sto i sterk kontrast til mellomkrigstidens nasjonalisme som hadde få eller ingen resultater å vise til.

I løpet av 1980-tallet gikk den rumenske nasjonalkommunismen på en smell. Regimets politikk ga dårlige resultater både økonomisk og politisk. Befolkningens forventninger til en bedre framtid forsvant. De økonomiske problemene svekket også regimets sosiale basis. Dermed hadde det skjedd som T. Gilberg (1990: 179) skrev: Slagord, bannere og belønning i form av symboler hadde mistet sin mening.

Oppsummering.

Temaet for hovedhypotesen i dette kapitlet var påstanden om at rumensk nasjonalkommunisme var en direkte videreføring av mellomkrigstidens ekstreme nasjonalisme. Denne hypotesen er behandlet slik at det er sett på om de enkelte delene i den eldre utgaven av nasjonalismen ble videreført under nasjonalkommunismen. Et par steder er det også brukt motsatt framgangsmåte. Da er det sett på om sentrale trekk i nasjonalkommunismen kunne gjenfinnes i den eldre nasjonalismen.

Sammenlikningen av de enkelte komponentene i de to utgavene av rumensk nasjonalisme viser at det ikke er holdbart å påstå at den eldre nasjonalismen i sin helhet ble videreført under nasjonalkommunismen. Sentrale trekk ved den eldre nasjonalismen som ortodoks kristendom, dyrking av bonden og antisemittismen ble definitivt ikke ført videre. Andre viktige trekk som historisk opphav, nasjonsbygging, rumenisering av

minoritetene, fiendebilder og troen på et moderniserende diktatur ble derimot tatt opp igjen. Disse delene av den ekstreme nasjonalismen ble brukt i et nytt Romania som ble styrt av et kommunistisk parti med en nasjonal ideologi. Denne ideologien hadde lenge et ubestridt hegemoni og gjorde det vanskelig å komme med kritikk av regimet. Etter 1968 kunne et samlet lederskap med en helhetlig ideologi kontrollere befolkningen ved hjelp av symboler og ideologi. Dette sto i skarp motsetning til den eldre nasjonalismen som fram til 1944 var splittet i flere grupperinger, som lå i innbyrdes strid.

I oppgaven er det lagt vekt på at nasjonalkommunismen videreførte flere elementer fra eldre nasjonalisme. Imidlertid hindret dette ikke regimet i å låne viktige trekk fra andre kommunistiske stater. Den økonomiske modellen som landet beholdt helt fram til 1989, var et lån fra Sovjetunionen på 1930-tallet. Andre trekk som massemobilisering, streng disiplin og troen på at det gikk an å skape økonomisk framgang uten bruk av materielle insentiver, ble dels hentet fra den klassiske sovjetmodellen, dels fra Kina og Nord-Korea. Dermed ble nasjonalkommunismen en sammensmelting av nasjonalismen fra mellomkrigstiden og kommunistisk ideologi.

En viktig grunn til likhetstrekk mellom de to typene nasjonalisme må søkes i de oppgavene som de nasjonale regimene sto overfor. Selv om det skilte mange år, var oppgavene temmelig like. Både før krigen og i perioden 1960–1989 var Romania en fattig stat i periferien av Europa. Dette kan forklare den sterke troen på et moderniserende diktatur med nasjonal ideologi som skulle tvinge fram økonomisk vekst, og etter hvert en bedre levestandard for befolkningen.

En sentral kritikk mot hypotesen om direkte videreføring må bli at denne hypotesen rett og slett er for bekvem. Bakgrunnen for dette er at denne hypotesen slår sammen en rekke komponenter som de færreste vil like: Rumensk fascisme i form av Jerngarden, en voldelig antisemittisme, deltagelse på tysk side under krigen, et autoritært kommunistisk regime, dyrking av en kommunistisk diktator, gigantiske byggeprosjekter og en befolkning uten mat.

Det er fullt mulig å påstå at det ene diktaturet er likt det andre, men i dette tilfellet vil det å sette likhetstegn mellom de to typene nasjonalisme hindre en dypere forståelse av hva rumensk nasjonalkommunisme sto for. Neste ledd i drøftingen blir derfor å se på bihypotesen om bakgrunnen for framveksten av nasjonalkommunismen på 1960-tallet.

EN REAKSJON MOT SOVJETISK DOMINANS.

Fra først av var det meningen å belyse framveksten av rumensk nasjonalkommunisme sett i lys av det system som Stalin innførte i Øst-Europa etter seieren i den 2. verdenskrigen. Trekk ved de stalinistiske regimene var en internasjonal ideologi, streng politisk kontroll, hurtig industrialisering og ubetinget lojalitet til Moskva. For Romanias del medførte dette at landet fra 1944 fram til langt ut på 1950-tallet ble styrt som en sovjetisk provins.

Imidlertid ble denne innfallsvinkelen for snever. Den sovjetiske dominansen og forsøk på enten å opprettholde eller gjenopprette denne varte over flere tiår med forskjellige sovjetiske ledere.

I motsetning til de fleste andre land i Øst-Europa gjennomgikk Romania ikke noen avstalinisering. S. Brucan (1993: 61) skrev at i Romania ble det gjennomført ”a Stalinist

desatellization”. I. T. Berend (1996: 95) var inne på det samme da han skrev at Albania og Romania motsatte seg sovjetiske forsøk på en avstalinisering og bevarte sin nasjonale utgave av stalinismen. Da denne nasjonale stalinismen ble den dominerende ideologien rundt 1960, varte det ikke lenge før spliden mellom Romania og Sovjetunionen ble internasjonalt kjent. Særlig spent ble forholdet i 1968 da den rumenske ledelsen fordømte invasjonen av Tsjekkoslovakia. En ny spent situasjon oppsto i 1971 i forbindelse med Ceaușescus besøk i Kina. Først et godt stykke ut på 1970-tallet ble forholdet mellom Romania og Sovjetunionen normalisert. Deretter gikk striden på følgende: Fra rumensk hold forsøkte man å utvide det autonome området, mens man fra sovjetisk side forsøkte å snevre det samme området inn.

Denne lange striden mellom Sovjetunionen og Romania avgjorde valget av hypotese som skal drøftes:

Rumensk nasjonalkommunisme vokste i hovedsak fram som en reaksjon mot den sovjetiske dominansen etter krigen.

Drøfting av denne bihypotesen må nødvendigvis bli noe forskjellig fra drøftingen av hovedhypotesen. I sammenlikningen mellom gammel og ny rumensk nasjonalisme ble det særlig lagt vekt på nasjonalkommunismen slik den framsto i fullt ferdig utgave på 1980-tallet. I bihypotesen er det lagt mer vekt på utviklingen av forholdet mellom Sovjetunionen og Romania fra 1944 fram til 1970, og hvordan dette påvirket framveksten av nasjonalkommunismen både som ideologi og som praktisk politikk.

Deler av nasjonalkommunismen under Ceaușescu har fått mye omtale. Både begivenhetene i 1968 og regimets fall har blitt grundig belyst. Mindre omtalt er nasjonalkommunismens utvikling i form av en lang og seig kamp mot sovjetisk dominans, en kamp som startet på 1950-tallet og først var sluttført rundt 1970. Et par ledere i kretsen rundt Gheorgiu-Dej, har imidlertid lagt stor vekt på denne kampen. De framstilte det slik at innen RKP gikk striden mellom det som her for enkelhets skyld kan kalles nasjonale kommunister, og kommunister som gikk Moskvas ærend. De sistnevnte var ofte av ungarsk eller jødisk opprinnelse. Et eksempel på denne tolkningen ble gitt av G. Apostol som var en nær medarbeider av Gheorghiu-Dej. I et intervju fra 1994 hevdet han at det rumenske kommunistpartiet hadde ført en lang og seig kamp for landets uavhengighet helt fra 1952 til 1964 (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 253). De to årstallene var viktige. 1952 var året da fraksjonen rundt A. Pauker og V. Luca ble kastet ut av partiets ledelse. 1964 er nevnt av den grunn at dette året vedtok RKP Uavhengighetserklæringen som fastslo at hvert kommunistisk parti hadde rett til å følge sin egen vei til sosialismen.

Silviu Brucan (1993: 54-55) har gitt et positivt bilde av Gheorghiu-Dej og framstilt ham som en rumensk patriot. Etter invasjonen av Ungarn i 1956 startet Gheorghiu-Dej i det stille arbeidet for å løsrive landet fra den sovjetiske dominansen. Både Apostol og Brucan la stor vekt på at uavhengighetspolitikken vokste fram som resultat av en lang kamp. I dette kunne det ligge en viss egeninteresse. Både Apostol og Brucan ønsket sikkert å sette kampen for rumensk autonomi på 1950- og 1960-tallet opp mot utskeielsene under Ceaușescu-regimets siste år. Slik kunne de også framstille seg selv i et mer positivt lys. Begge to underskrev noen måneder før regimets fall ”The Letter of Six”. Disse 6 var partiveteraner som i dette brevet kom med en skarp kritikk av overgrep under Ceaușescu-regimet (S. Brucan 1993: 153-155).

Historiske motsetninger.

Historisk sett har forholdet mellom de to fyrstedømmene, Valakia og Moldova, og den russiske stormakten vært preget av konflikter. Disse gikk fra den russiske anneksjonen av Bessarabia i 1812 fram til den 2.verdenskrigen. Sommeren 1940 annekterte Sovjetunionen Bessarabia og Nord-Bukovina. I en periode under krigen fra 1941 til 1944 var områdene igjen rumenske, men i 1944 ble de gjenerobret av sovjetiske styrker. Fra sovjetisk hold forsøkte man å rettferdiggjøre anneksjonen av disse områdene. Nord-Bukovina hadde tilhørt Østerrike fram til 1918 og aldri vært en del av det russiske riket. Denne anneksjonen ble forklart med at flertallet av befolkningen der var rutenere av slavisk opprinnelse. Anneksjonen av Bessarabia ble begrunnet ut fra historiske forhold. For det første gikk begrunnelsen på at det bodde mange slaver i området, for det andre at moldoverne som utgjorde flertallet av befolkningen, hadde sin egen nasjonale identitet og slik skilte seg ut fra rumenerne i vest. I konflikten mellom Sovjetunionen og Romania ble denne tolkningen i 1974 framlagt av en sovjetisk forfatter med navnet Lazarev (D. Deletant 1995: 158-159).

Etter noen hentydninger på 1960-tallet var man fra rumensk hold forsiktige med åpent å reise krav på disse områdene. Først på partikongressen i 1989 krevde Ceaușescu at den hemmelige tysk-sovjetiske avtalen fra 1939 skulle oppheves (M. Almond 1992: 210; N. Ramesh 1991: 114). Konsekvensen av dette måtte bli at Bessarabia igjen ble rumensk. Utviklingen i republikken Moldova etter 1989 har vist at befolkningen der nå faktisk har en egen nasjonal identitet, og i dag er det ikke på tale å gjenforenes med Romania.

ROMANIA UNDER SOVJETISK STYRE.

Med dette regnes perioden fra 1944 fram til 1958–60. Den sovjetiske dominansen ga seg uttrykk på viktige felter som en påtvungen sosial og politisk revolusjon, en fremmed ideologi, økonomisk utbytting og et angrep på den nasjonale identiteten. I 1958 forlot de sovjetiske okkupasjonsstroppene Romania, og rundt 1960 ble konflikten mellom Sovjetunionen og Kina kjent. Dette ga det rumenske lederskapet muligheter til å føre en mer selvstendig politikk. Men fram til 1958–1960 var den sovjetiske dominansen knugende. Perioden ble av mange rumenere sett på som en sammenhengende nasjonal fornedring.

Makt overtakelsen.

Selv om Romania i august 1944 hadde tapt krigen mot Sovjetunionen, var både statsapparatet og hæren intakt. Likevel klarte RKP i løpet av en treårs periode fra 1944 til 1947 å tilrive seg all makt i landet. Dette skjedde verken gjennom revolusjon eller politiske valg, men ved at partiet fikk makten av de av sovjetiske okkupasjonsstyrkene.

Ved flere anledninger er det pekt på hvor svakt RKP sto i august 1944 med bare rundt 1000 medlemmer. For mange rumenere var partiet med dets marxistiske ideologi i beste fall ukjent, for andre kun et redskap for sovjetiske interesser. Det sovjetiske styret var direkte, og både i parti og statsapparatet vrimlet det av sovjetiske rådgivere. Til å lede RKP utpekte Stalin Gheorghiu-Dej, en jernbanemann, som hadde sittet i rumensk fengsel fram til august 1944. Ana Pauker ble bedømt som uskikket til denne oppgaven fordi hun var kvinne, jøde, intellektuell og hadde tilbrakt lang tid i Sovjetunionen (S. Brucan 1993: 42). Likevel var maktforholdene i partiet lenge uklare. Flere mente at det var fraksjonen rundt Pauker som reelt sett hadde makten. Gheorghiu-Dej ga ved flere anledninger uttrykk for et slikt syn. Selv om han formelt var partileder, lå den reelle makten hos partiets ”muskovitiske” fraksjon som bl. a. besto av Pauker, Luca,

Bodnăraș, Chișinevschi og Răutu (V. Georgescu 1991: 226-227; R. Levy 2001: 74-77). De fleste innen denne fraksjonen var ikke etniske rumenere; dette gjaldt samtlige av dem som her er nevnt. Om blant andre Pauker og Luca verserte det rykter om at disse var sovjetiske statsborgere (D. Deletant 1999b: 41; C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 69). Ut fra at disse hadde bodd i Sovjetunionen en årrekke, var nok dette ikke utenkelig.

Som følge av den kommunistiske maktovertakelsen ble landet påtvunget et nytt sosialt system utenfra. Fra 1947/1948 hadde Romania et sosialistisk system basert på den sovjetiske modellen. Dette innebar en rask industrialisering, mens landbruket etter hvert ble kollektivisert. Uten tvil hadde industrialisering og kollektivisering flere positive sider. Nye arbeidsplasser ble skapt, boliger ble bygd til de nye industriarbeiderne, og nye sosiale sjikt fikk mulighet til å ta høyere utdanning. Ulempen var at denne industrialiseringen ble styrt fra Moskva og derfor i mindre grad tok hensyn til rumenske ønsker om en nasjonal industripolitikk. Dette ga seg utslag i at da den sovjetiske ledelsen på slutten av 1940-tallet fryktet en væpnet konflikt med vestmaktene, ble industriproduksjonen i Øst-Europa omstilt til krigsbehov, noe som lå langt unna det befolkningen i disse landene ønsket (R. Levy 2001: 197-198).

Politisk undertrykking.

En annen side av stalinismen var en hardhendt politisk undertrykking av alle åpne og potensielle fiender. I Romania rammet dette svært mange av den tidligere eliten som hadde valget mellom enten å rømme landet eller bli utsatt for politisk forfølgelse. Marskalk Antonescu ble henrettet i 1946, mens mange tidligere politiske ledere innen Det nasjonal-liberale partiet og Det nasjonale bondepartiet ble fengslet. Flere døde under soning, dette gjaldt både J. Maniu fra Det nasjonale bondepartiet og den fascistiske økonomen M. Manoilescu. Sammen med politisk undertrykking fikk også landet påtvunget en fremmed ideologi: marxismen. Den var utformet etter sovjetisk forbilde og var svært reduksjonistisk i innhold. Dette innebar at alle handlinger ble vurdert ut fra et klasseperspektiv. I denne ideologien var det liten plass til begrep som nasjon og etnisk opphav. Det viktigste nå var å ha det rette klassestandpunktet, og dette var ensbetydende med absolutt lydighet overfor de signaler som kom fra Moskva. Selv om marxismen som ideologi var dominerende i Romania fram til 1960, dreide dette seg om en ideologi som var fremmed for de fleste rumenere. Dessuten tok denne ideologien avstand fra alle viktige deler av den tidligere nasjonale diskursen.

Økonomisk utbytting.

Den sovjetiske dominansen var økonomisk sett svært kostbar for landet. For det første måtte Romania betale store krigserstatninger til Sovjetunionen som følge av krigsdeltakelse på tysk side. Selv innen RKP vakte kravet om de store krigserstatningene motvilje, og en mer nasjonal fløy innen partiet motsatte seg de sovjetiske kravene. Sentral i denne motstanden var Lucrețiu Pătrășcanu som ble henrettet i 1954 (D. Deletant 1999b: 160; S. Fischer-Galați 1991: 117). Den sovjetiske okkupasjonen ble også kostbar fordi Romania måtte betale for oppholdet til okkupasjonsstyrkene. En annen form for økonomisk utbytting fant sted gjennom de såkalte "sovroms" som var felles sovjetisk-rumenske industrikombinater. Fra slutten av 1940-tallet var rumensk økonomi fullstendig integrert i den sovjetiske blokken. K. Hitchins (1994: 544) hevdet at ved slutten av 1947 gikk 70 % av landets import og 90 % av eksporten til Sovjetunionen og andre kommunistiske land i Øst-Europa. M. E. Fischer (1989: 50) mente at i 1954 var den rumenske økonomien mer tett knyttet til Sovjetunionen enn tilfelle var med noe annet land i Øst-Europa.

Et angrep på nasjonal identitet.

Sovjetisk okkupasjon, økonomisk utbytting, politisk diktatur og en ukjent ideologi var elementer som det rumenske folket måtte forholde seg til etter krigen. Til sammen var dette et angrep på den rumenske nasjonen og verdier som sto sentralt hos etniske rumenere. Bedre ble det ikke at mange av de som ledet an i dette angrepet, tilhørte de nasjonale minoritetene. Sentralt i angrepet var at historien ble skrevet om helt fra oldtiden fram til 1944. Svært viktig for den nasjonale bevisstheten var ideen om at de moderne rumenere nedstammet fra den dakiske urbefolkningen og romerske kolonister, samt at språket hadde sitt opphav i latin. I etterkrigstidens marxistiske historieskriving ble den latinske arven enten utelatt eller tonet sterkt ned. Det samme skjedde med teorien om kontinuerlig rumensk bosetting i Transilvania. Også middelalderens historie ble skrevet om. Middelalderfyrstene Stefan den store og Mihai Viteazul ble ikke lenger framstilt som nasjonalhelter, men som føydale undertrykkere. I stedet ble det nå lagt vekt på det rumenske folkets nære forhold til de slaviske naboene både med historie og språk. Derfor måtte rumensk språkhistorie studeres i forhold til de slaviske språk (D. Deletant 1992: 136 og 138). Det må her innskytes at moderne rumensk faktisk har mange slaviske lånord selv om det rumenske språket bærer sterkt preg av sitt latinske opphav. I tråd med det nye språksynet ble det rumenske alfabetet endret slik at det passet bedre til slaviske språk. Med den nye skrivemåten ble România for noen år til Romînia. Dette gikk sammen med en utdanningspolitikk som var vanlig i Øst-Europa på 1940- og 50-tallet. Regimet innførte tvungen opplæring i russisk sammen med obligatoriske kurs i marxismen-leninismen i skoleverket. I tillegg ble byer, plasser og gater omdøpt og fikk navn etter sovjetiske ledere. Et eksempel på dette var at byen Braşov ble omdøpt til Oraşul Stalin i 1950.

Omskrivingen av historien kan belyses ved et historieverk som første gang ble gitt ut i 1948, for så å komme i flere utgaver på 1950-tallet. For de fleste rumenere var den viktigste begivenheten i nyere historie rikssamlingen i 1918. Det nye historieverket la liten vekt på dette. I stedet ble klassekampen og entusiasme for den russiske revolusjonen framhevet. I avsnittet om Romania under og etter den 1. verdenskrigen hadde kapitlene følgende overskrifter: "The period of neutrality", "Romania's participation in the Imperialist War", "The Workers Movement 1914–1917", "Romania and the Revolution", "The Class Struggle between 1917–1920", "The General Strike of October 1920", "The Founding of the Communist Party in Romania" og "The Second Congress of the Communist Party in Romania". Rikssamlingen i 1918 ble riktignok nevnt, men ikke ansett som så viktig at den fikk sitt eget hoved- eller underkapittel (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 95-96).

Et annet angrep på den nasjonale identiteten kom gjennom en ny grunnlov. Grunnloven av 1923 hadde slått fast at Romania var en enhetsstat selv om nesten 30 % av landets innbyggere tilhørte de nasjonale minoritetene. Nå ble dette endret uten noen særlig forutgående diskusjon. Den nye grunnloven av 1952 var på de fleste felter en kopi av den sovjetiske. Her var avsnittet om Romania som enhetsstat fjernet, og i stedet fikk landet gjennom grunnloven en autonom region for de ungarske szeklerne.

Denne regionen omfattet bare en tredjedel av landets ungarere og lå dessuten midt inne i landet. Det har framkommet flere spekulasjoner om hvorfor denne autonome regionen ble opprettet. En teori gikk ut på at Sovjetunionen ønsket en slik autonom region for å kunne spille på etniske konflikter i en eventuell framtidig konflikt med Romania (W. Connor 1984: 237). En annen teori gikk ut på at opprettingen fant sted etter sovjetisk

press. Det skulle da være den kommunistiske lederen i Ungarn, M. Rakosi, som brukte sine gode forbindelser i Moskva for å oppnå dette målet (R. Vago 1989: 48).

RKPs nære forhold til den sovjetiske okkupasjonsmakten førte til at partiet etter krigen hadde liten oppslutning i det rumenske folket. Derfor var tiltroen til regimet liten, selv blant sovjetiske og rumenske ledere. På slutten av 1940-tallet uttalte A. Pauker at uten sovjetiske tropper i Romania, ville ikke det nye kommunistiske regimet kunne holde på makten (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 80). Den sovjetiske statsministeren, V. Molotov, var enda krassere. Til rumenske ledere sa han at hvis Den røde arme trakk seg ut av Romania, ville det sosialistiske systemet bryte sammen i løpet av tre dager (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 91). Det kommunistiske regimet baserte seg i en årrekke på den sovjetiske okkupasjonsstyrken og trengte derfor ikke å bry seg om støtte fra folket.

Med dette er det gitt noen hovedtrekk av den sovjetiske dominansen i Romania fram til om lag 1960. Det nye kommunistiske styret sto lenge svakt hos befolkningen og støttet seg på Sovjetunionen. Den viktigste kontrollformen var tvang sammen med utstrakt bruk av terror. Utviklingen i Romania på 1960-tallet kom derfor svært overraskende.

NYE MULIGHETER.

I løpet av 1950-tallet skjedde det en nyorientering innen det rumenske lederskapet. Bak fasaden hadde det mellom 1953 og 1958 foregått en endring. Kretsen rundt Gheorghiu-Dej samlet seg om en rumensk vei til sosialismen (S. Fischer-Galați 1991: 133; M. Retegan 2000: 21). En slik politikk måtte i større grad legge vekt på landets nasjonale interesser. I dette lå det et ønske om å oppnå større uavhengighet i forhold til Sovjetunionen. Dette må ikke tolkes som et mål om total uavhengighet, men mer om å oppnå en utstrakt form for autonomi innen den sosialistiske leiren.

Rundt 1960 var mulighetene til å føre en slik politikk de beste siden krigen, noe som skyldtes både indre og ytre forhold. Samtidig fantes det også grenser som man ikke måtte trække over. Her følger noen av de viktigste forutsetningene for at regimet kunne slå inn på en egen rumensk vei til sosialismen.

Internt hadde det rumenske regimet konsolidert seg, og Gheorghiu-Dej framsto som den klare lederen. I løpet av 1950-tallet var de potensielle rivalene fjernet fra partiledelsen. Fra før var RKP kjent som et parti for de nasjonale minoritetene. I utrenskningene på 1950-tallet ble flere ledere av jødisk og ungarsk opphav fjernet. Dette betydde at fra slutten av 1950-tallet besto partiledelsen i hovedsak av etniske rumenere. Dessuten var de rumenske utrenskningene spesielle. Ivan T. Berend (1996: 67) pekte på at Romania var det eneste landet i Øst-Europa hvor utrenskningene ikke tjente sovjetiske interesser. Noe avgjørende oppgjør med stalinismen fant ikke sted. I slutten av 1961, på et møte i RKPs sentralkomite, kunne Gheorghiu-Dej påstå at partiet hadde foretatt en avstalinisering allerede i 1952, altså mens Stalin fortsatt levde, og sluttført denne i 1957. Med dette mente han at gjennom å fjerne A. Pauker og V. Luca i 1952 og deres følgesvenner M. Constantinescu og I. Chișinevschi i 1957, hadde partiet kvittet seg med de ledere som hadde de sterkeste båndene til Moskva. Slik ble stalinismen identifisert med sovjetisk dominans og innblanding i Romanias indre affærer (G. Ionescu 1964: 333; S. Fischer-Galați 1991: 166).

En annen forutsetning var av økonomisk art. I 1960 var Romania inne i en periode med omfattende industrialisering. Fra før var landet godt forsynt med jordbruksprodukter. I

tillegg ble det produsert nok olje til å dekke landets egne behov. En CIA-rapport fra juli 1963 viste både til økningen i industriproduksjon fra 1960 og produksjonen innen jordbruket. Dette gjorde Romania i stand til å motstå økonomiske sanksjoner fra Sovjetunionen (J. F. Harrington og B. J. Courtney 1991: 222). Også blant befolkningen hadde regimet skaffet seg bredere støtte. Innen landet hadde det som følge av industrialisering og kollektivisering vokst fram et nytt sjikt som var nært knyttet til regimet. Dette sjiktet besto blant annet av grupper som arbeidsledere, ingeniører og fagarbeidere som skyldte regimet både jobb og posisjon.

Den siste forutsetningen for større rumensk autonomi var at fra 1960 ble konflikten mellom Sovjetunionen og Kina kjent. Dette ga București muligheten til å framstå som et tredje senter blant kommunistiske land. Samlet ga dette den rumenske ledelsen økt handlefrihet. Fra 1960 og framover viste denne ledelsen at de var dyktige til å utnytte de mulighetene som den nye situasjonen ga.

Nye signaler fra Moskva.

Men det fantes også andre gunstige forhold for større autonomi. Stalin døde i 1953 og etter hvert gikk N. Khrustsjov seirende ut av striden om arvefølgen. Khrustjovs ledelse innebar en ny fase i forholdet mellom Sovjetunionen og dets allierte i Øst-Europa. For Romanias del ble det nå etter hvert slutt på den direkte sovjetiske innblanding i indre affærer og større muligheter til å føre en egen politikk.

Imidlertid kom det rundt 1960 signaler fra den sovjetiske ledelsen om en ny økonomisk politikk. Denne politikken gikk ut på å styrke det økonomiske samarbeidet i Comecon gjennom integrering og spesialisering innen økonomien. Det enkelte land skulle ikke lenger bygge hvert sitt gigantiske stålverk, men i stedet spesialisere seg på områder som man hadde forutsetninger for. Den rumenske ledelsen var ikke villig til å gå med på dette. I București fryktet man at dette i praksis ville medføre at Romania måtte spesialisere seg på landbruksprodukter. I stedet holdt man fast på politikken med rask og allsidig industrialisering. Dette skulle bli oppstarten på den langvarige sovjetisk-rumenske konflikten som i første omgang dreide seg om økonomi.

I denne konflikten fantes det imidlertid grenser som den rumenske ledelsen ikke måtte trække over. Dette ble klart for Gheorghiu-Dej etter invasjonen av Ungarn i 1956, og han tilrådte derfor forsiktighet i arbeidet med å oppnå større autonomi (S. Brucan 1993: 54-55). Et annet problem var at regimet manglet støtte i folket. Helt fra maktovertakelsen hadde regimet basert seg på sovjetisk støtte og trengte derfor i liten grad å ta hensyn til hva befolkningen ønsket (G. Ionescu 1964: 140). R. R. King (1980: 56) tok opp dette problemet i ei bok om det rumenske kommunistpartiet. Han satte Romania opp mot land som Jugoslavia, Kina og Vietnam hvor regimene faktisk måtte ta hensyn til befolkningens ønsker. Selv om regimet gjennom industrialiseringen hadde skaffet seg en ny sosial basis, utgjorde denne bare et mindretall av befolkningen.

Rumensk motstand mot sovjetisk dominans.

I dette avsnittet skal det gis en kort gjennomgang av noen sentrale elementer i rumensk motstand mot den sovjetiske dominansen fra 1950-tallet fram til 1968.

Det første sammenstøtet gikk på den sovjetiske okkupasjonen av landet. Fra 1955 forsuret dette for en periode forholdet mellom rumenske og sovjetiske ledere, selv om dette ble holdt skjult for offentligheten (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 171-191).

Bakgrunnen var at da stormaktene i 1955 ble enige om å avslutte okkupasjonen av Østerrike, følte den rumenske ledelsen seg sterk nok til å ta opp med Sovjetunionen et forslag om at okkupasjonsstyrkene skulle trekkes ut. Sovjetunionen avsto dette, og resultatet ble et kjølig forhold mellom ledelsen i de to landene. Etter en periode foreslo den sovjetiske ledelsen på eget initiativ å trekke troppene ut. Dette ble først gjort i 1958. Men forhandlingene om tilbaketrekningen viste at forholdet mellom de to lands ledelse fortsatt var kjølig. De sovjetiske kravene i forbindelse med dette var harde og ble dårlig mottatt på rumensk side. Likevel strakk man seg svært langt for å få de sovjetiske troppene ut. Under forhandlingene ga Gheorghiu-Dej følgende ordre til de rumenske offiserene som forhandlet om den militære tilbaketrekningen: "Give them whatever they want so that I can see them gone once and for all" (C. Hlihor og I. Scurtu 2000: 139).

Det første åpne sammenstøtet mellom de to landene kom i forbindelse med byggingen av et stort stålverk ved Galați. Sovjetunionen var mot byggingen av dette stålverket. For det første mente man at dette ville bli for dyrt, for det andre gikk dette mot det sovjetiske forslaget om økonomisk spesialisering. I denne konflikten holdt den rumenske ledelsen fast på sitt mål om en fortsatt allsidig industrialisering. Romania bygde dette stålverket som seinere framsto som et symbol på nasjonalkommunismen.

Striden om industripolitikken førte også til en endring i utenrikshandelen. Importen fra Vest-Tyskland, Frankrike og England ble tredoblet fra 1959 til 1961, og det ble rapportert om en liknende økning i eksporten til Italia, Frankrike og Sveits (S. Fischer-Galați 1991: 164). I perioden fra 1958 til 1964 sank dessuten importen fra Sovjetunionen fra 53 % til 38 %, mens eksporten fra Romania til Sovjetunionen sank fra 50 % til 40 % (V. Georgescu 1991: 245). Økt handel med Vest-Europa ville både styrke rumensk autonomi samtidig som dette minsket muligheten for sovjetisk press.

Selv om den første striden dreide seg om økonomi, forplantet striden seg raskt over til det politiske feltet. Under Kuba-krisa i 1962 var det rumenske lederskapet svært kritisk til den sovjetiske ledelsens framferd. Utenriksministeren I. Maurer gjorde Gheorghiu-Dej klar over at hvis det i denne tvisten kom til en kjernefysisk konflikt mellom de to supermaktene, ville Romania automatisk bli trukket inn på grunn av alliansen med Sovjetunionen. Gheorghiu-Dej reagerte kraftig på dette. Etter S. Brucan (1993: 68) kom han med følgende karakteristikk av N. Khrustsjov: "The man is stark mad. He might blow up the world". Den rumenske ledelsens misnøye med den sovjetiske behandlingen av Kuba-krisa ble fulgt opp av et overraskende diplomatisk initiativ. I 1963 kom Romania med en henvendelse til USA hvor man framholdt at i Kuba-krisa var Romania ikke en part fordi landet ikke var spurt til råds av Sovjetunionen. Videre sa man seg villig til å slippe amerikanske våpeninstruktører inn i landet slik at disse kunne overbevise seg om at det ikke fantes atomvåpen på rumensk område (M. Retegan 2000: 35).

MARXISME ELLER NASJONALISME.

Tidlig på 1960-tallet ønsket det rumenske lederskapet å bygge opp Romania som et tredje senter i den sosialistiske blokken mellom de supermaktene, Sovjetunionen og Kina. En slik posisjon krevde at landet trengte en utstrakt autonom status. Derfor gjaldt det å finne fram til en ideologi som både passet til den nye uavhengighetspolitikken, og som samtidig kunne samle det rumenske folket bak lederskapet i konflikten med Sovjetunionen og de mer utviklede landene innen Comecon.

I 1964 kom partiledelsen med det som er kalt Uavhengighetserklæringen. Innholdet i denne gikk i korte trekk ut på at hvert kommunistisk parti hadde rett til å følge sin egen vei til sosialismen uten kontroll fra et internasjonalt sentrum. I kommunismens tidligste epoke fra 1917 og framover hadde det vært nødvendig med et slikt sentrum fordi Sovjetunionen da sto alene mot den kapitalistiske verdenen, men på 1960-tallet hadde kommunismen utviklet seg til et verdensomfattende system. Derfor var det ikke lenger nødvendig med et slikt sentrum for kommunistiske partier.

Dette ble fulgt opp med en omfattende møtevirksomhet hvor regimet informerte om den nye kursen samtidig som de gamle konfliktene mellom Romania og Sovjetunionen ble dratt fram. Dette gjaldt både sovjetisk anneksjon av rumensk land i 1940 og økonomisk utbytting etter krigen (M. Retegan 2000: 42-47).

Som ideologi til den nye rumenske uavhengighetspolitikken dugde ikke marxismen etter sovjetisk oppskrift. For de fleste rumenere var dette en fremmed ideologi som man forbandt med Sovjetunionen og nasjonal fornedring etter krigen. Av politiske grunner kunne imidlertid ikke marxismen forkastes, og ved flere anledninger ble den brukt på dyktig vis for å støtte opp om regimets nye nasjonale politikk.

Dette medførte at marxismen ble rumenisert. Et eksempel på dette var forholdet til nasjonalstaten. I følge et tradisjonelt marxistisk analyseskjema var det liten eller ingen plass til en slik stat, og på et visst utviklingstrinn vil den forsvinne i takt med framveksten av det kommunistiske samfunnet. Ideologene i RKP kunne selvsagt ikke forkaste Marx og Lenin på dette feltet, men utviklet i stedet sin egen variant. Allerede midt på 1960-tallet kunne rumenske ledere hevde at staten ville fortsette å eksistere i lang tid. Den beste måten å bygge det framtidige kommunistiske samfunnet gikk nettopp gjennom nasjonalstaten (K. Jowitt 1971: 274; K. Verdery 1991: 117).

Et annet eksempel på bruk av Marx er allerede gitt. I 1964 utga sentralkomiteen i RKP Marx' skrift "Notes on the Romanians" hvor Marx tok avstand fra den russiske tsarens anneksjon av Bessarabia i 1812. J. F. Harrington og B. J. Courtney (1991: 258) mente at denne publiseringen av Marx' skrift vekket opp igjen tradisjonelle antirussiske stemninger i det rumenske folket. S. Fischer-Galați (1991: 179) hevdet at med dette åpnet det rumenske lederskapet faktisk for nye krav på Bessarabia.

Et mulig alternativ til marxismen var vestlige ideer om demokrati og pluralisme. Her skremte sporene fra Ungarn i 1956. Et uavhengig Romania som ønsket å nærme seg vestmaktene, måtte regne med en kraftig reaksjon fra Sovjetunionen og Warszawa-pakten, muligens en ny invasjon. I det materialet som her er brukt, fantes det intet som tydet på at Gheorghiu-Dej og kretsen rundt ham var tiltrukket av en slik politikk.

Rundt 1960 fantes det derimot en ideologi var kjent i Romania, og det var mellomkrigstidens nasjonalisme. For lederskapet kunne det samtidig være både gunstig og risikabelt å bruke deler av den eldre nasjonalismen som samlingspunkt for motstanden mot sovjetisk dominans. Dette var gunstig fordi denne ideologien var kjent blant etniske rumenere. I tillegg var det en autoritær ideologi som ikke var preget av demokratiske ideer. Imidlertid var det også en risikabel vei å gi seg inn på. Kommunistpartiet hadde fra stiftelsen i 1921 stått for en internasjonal ideologi som på alle felter var en motpol til rumensk nasjonalisme. I tillegg var sjansen stor for at en ny nasjonal bølge i Romania ville føre til etnisk splittelse, noe som kunne bli utnyttet av

Sovjetunionen og Ungarn. Trass i disse faremomentene valgte det rumenske lederskapet å ta opp igjen deler av rumensk nasjonalisme fra 1930-tallet.

Valget av ideologi medførte at fokus i løpet av noen få år ble flyttet fra klasse til nasjon. Grunnloven av 1965 fastslo at Romania igjen var en enhetsstat. I løpet av 1960-tallet sørget regimet for at historien på nytt ble skrevet om. Som følge av dette nedstammet igjen moderne rumenere fra den dakiske urbefolkningen og romerske kolonister, og de populære middelalderfyrstene gikk fra å være føydale undertrykkere til å gjenvinne sin plass som nasjonalhelter. Den nye historieskrivingen satte striden mellom Romania og Sovjetunionen inn i en historisk kontekst, og særlig Kominterns innblanding i rumenske forhold før krigen ble utsatt for hard kritikk.

Den nasjonale ideologien var imidlertid ikke til hinder for at regimet fritt kunne låne fra andre kommunistiske stater. Sovjetisk planøkonomi med utgangspunkt i 1930-tallets femårsplaner er allerede nevnt. Massemobilisering for å nå økonomiske mål var et virkemiddel som både ble brukt i Sovjetunionen under Stalin, og seinere i Kina og Nord-Korea. De to sistnevnte landene mente også at det var fullt ut mulig å forene nasjonalisme, streng disiplin, lederkult og marxist-leninistisk ideologi. Dette gjorde inntrykk på Ceaușescu da han besøkte Kina og Nord-Korea i 1971 og ble seinere en fast del av rumensk nasjonalkommunisme (S. Brucan 1993: 114-115).

I løpet av kort tid framsto derfor det rumenske regimet, som i mange år hadde fulgt Sovjetunionen i tykt og tynt, som nasjonalistisk med krav om en spesiell autonom posisjon innenfor den sosialistiske blokken i Øst-Europa.

Andre muligheter.

Selv om det rumenske lederskapet valgte en modell med sterk vekt på autonomi, nasjonal ideologi, allsidig industrialisering og sentralstyring, betydde dette ikke at andre muligheter ikke fantes. Disse skal her belyses med utgangspunkt i tre land i Øst-Europa som valgte hver sin vei mot kommunismen: Bulgaria, Albania og Ungarn.

Den bulgarske modellen gikk ut på å tilpasse seg Sovjetunionen både politisk og økonomisk. Dette forhindret ikke at regimet under T. Zhivkov behandlet landets muslimske mindretall, både av slavisk og tyrkisk opprinnelse, langt hardere enn tilfelle var med den ungarske minoriteten i Romania. Fra et rumensk ståsted ville det være direkte selvmotstridende å følge samme kurs som Bulgaria. Dette landet sto jo selv i øst-europeisk sammenheng for total lojalitet til Sovjetunionen og var dessuten et av de fattigste innen Comecon.

En annen modell var den albanske. Her kom det nasjonalkommunistiske lederskapet under E. Hoxha rundt 1960 opp i en konflikt med Sovjetunionen om industrialisering. Albania ønsket å fortsette den allsidige industrialiseringen, mens man fra sovjetisk hold ønsket at landet skulle legge mindre vekt på industrialisering og oljeindustri og heller spesialisere seg på fruktdyrking (M. Vickers 1995: 184). Albania ga ikke etter for det sovjetiske presset, og i løpet av 1960-tallet gikk landet ut av både Comecon og Warszawa-pakten og allierte seg med Kina. Likevel kunne den albanske modellen ikke bli noe eksempel til etterfølgelse. Landet var det fattigste i Europa og i stor grad avhengig av kinesisk hjelp. Dessuten kunne Romania dra økonomiske fordeler av et fortsatt medlemskap i Comecon, blant annet gjennom salg av varer med så slett kvalitet at de ikke kunne selges i Vest-Europa.

Det siste landet her var Ungarn. Rundt 1960 var Ungarn neppe aktuell som modell, men i løpet av 1960-tallet forsøkte ledelsen under J. Kádár seg med en økonomisk liberalisering. En periode var den rumenske ledelsen ikke helt fremmed for en slik modell. Regimet prøvde ut elementer av en sosialistisk markedsøkonomi med større råderett for industritiltak og med ulike former for lønnsinsentiver. Denne formen for kontroll kalte K. Verdery (1991: 85-87) "remuneration" eller belønning på norsk.

I løpet av 1960-tallet hadde det rumenske lederskapet muligheten til følge det ungarske eksemplet med moderate markedsreformer uten at det ville ha ført til noen krise i forholdet til Sovjetunionen og Comecon. Likevel valgte man ikke denne modellen. En sosialistisk markedsøkonomi ville bety en desentralisering av politisk og økonomisk makt. Et sentralstyrt samfunn med kontroll av både politikk og økonomi passet langt bedre til Ceaușescus ideologi og lederstil. Romania ga derfor etter hvert opp forsøkene på økonomiske reformer; definitivt ble dette klart etter at I. G. Maurer gikk av som statsminister i 1974 (S. Brucan 1993: 113; S. Fischer-Galați 1991: 185). Fra tidlig på 1970-tallet var derfor hovedelementene i den rumenske modellen klar: nasjonal ideologi, autonomi, allsidig industrialisering og sentralstyring av politikk og økonomi.

Et merkelig valg?

Sett i lys av sammenbruddet i Øst-Europa i 1989 kan dette valget av modell og ideologi virke merkelig. Det rumenske lederskapet gikk faktisk tilbake i tid og holdt fast ved en modell som var utviklet i Sovjetunionen på 1930-tallet. I tillegg kom ideologiske lån fra land som Kina og Nord-Korea. Økonomisk lå disse to landene langt etter landene i Comecon. Enda mer merkelig kunne dette valget fortone seg ut fra at flere land i Øst-Europa fra 1960-tallet og framover faktisk gjorde forsøk med elementer av en sosialistisk markedsøkonomi. I Ungarn førte dette til at landet i løpet av få år fikk et langt bedre varetilbud enn land med en mer sentralstyrt økonomi. Likevel lå det flere rasjonelle argumenter bak det rumenske valget. Uansett konflikten med Sovjetunionen var det rumenske lederskapet preget av erfaringer fra tiden med Komintern og den 2. verdenskrigen. Sett i en slik sammenheng framsto Sovjetunionen som et lysende eksempel på hvordan et land gjennom en omfattende mobilisering av befolkningen, hardhendt industrialisering og sentral planlegging i løpet av få tiår kunne utvikle seg fra et fattig bondesamfunn til en kommunistisk supermakt med både atomvåpen og romfartøy. Selv om Ceaușescu det meste av sitt liv var sterkt kritisk til Sovjetunionen, viste han stadig til Stalins suksess med industripolitikken som hadde gjort den store seieren i den 2. verdenskrigen mulig (M. Almond 1992: 67).

Valget av økonomisk modell og ideologi betydde at regimet forkastet de forsøk på økonomiske reformer som tross alt ble gjort i Øst-Europa fram til 1989. Denne kursen som regimet holdt fast ved, gjorde regimets siste år til en økonomisk trengselstid for vanlige rumenere.

I 1968 framsto Romania som et av reformlandene i Øst-Europa, gjerne nevnt i samme åndedrag som Tsjekkoslovakia. Dette året trosset Romania Sovjetunionen og kom med en sterk fordømmelse av invasjonen av Tsjekkoslovakia. Et trist etterspill til 1968 fulgte i 1989. Sommeren dette året kom Romania med et initiativ til Warszawa-pakten om en invasjon av Polen i forbindelse med Solidaritets triumf ved valgene der (M. Almond 1992: 205; I. T. Berend 1996: 279). Heldigvis kom det ikke noe ut av dette initiativet.

TO SPØRSMÅL.

I forbindelse med framveksten av rumensk nasjonalkommunisme er det to spørsmål som ofte har blitt reist. Begge dreide seg om Romanias forhold til Sovjetunionen. Disse kan settes opp slik:

- I hvilket år startet den rumenske uavhengighetspolitikken som var en forutsetning for den seinere nasjonalkommunismen?
- Hvorfor invaderte ikke Sovjetunionen Romania i 1968 eller 1971, i motsetning til Ungarn i 1956 og Tsjekkoslovakia i 1968?

Det skal her refereres noen synspunkter på disse to spørsmålene. I forbindelse med uavhengighetspolitikken som forutsetning for nasjonalkommunismen, reiser dette et nytt spørsmål: Oppsto denne nye kursen som en følge av rumensk uenighet om den økonomiske politikken innen Comecon i 1961–1962, eller kom den som et resultat av en langvarig utvikling?

Her finnes det to ulike syn. Det første gikk ut på at den rumenske partiledelsen tidlig ønsket en slik politikk og førte en bevisst kamp som etter hvert ble til nasjonalkommunisme. Det andre gikk ut på nyorienteringen fant sted på grunn av uenighet med Sovjetunionen om den økonomiske politikken, hvor den rumenske ledelsen etter hvert ble tvunget til å ta et oppgjør med deler av den sovjetiske politikken.

To av Gheorghiu-Dejs nære medarbeidere har gitt støtte til det første synet. G. Apostol er tidligere referert. Han viste til en politisk kamp som foregikk innen partiet fra 1952 til 1964. S. Brucan (1993: 54-55) mente at Gheorghiu-Dej tok opp arbeidet for større spillerom i forholdet til Sovjetunionen etter opprøret i Ungarn i 1956. Flere forfattere utenfor Romania har gitt støtte til denne tolkningen. I. T. Berend (1996: 129) mente at Gheorghiu-Dej begynte på sin rumenske vei til sosialismen i 1957, mens S. Fischer-Galați (1991: 133) la vekt på utviklingen i Romania fra 1953 til 1958 hvor det bak fasaden fant sted dyptgående endringer som førte til sosialisme på rumensk vis. D. Deletant (1995: 52) la også vekt på opprøret i Ungarn. På dette tidspunktet begynte Gheorghiu-Dej å skille mellom sovjetmodellen og Sovjetunionen. Som følge av dette startet han arbeidet for rumensk autonomi innenfor den sovjetiske blokken. Landet skulle ikke lenger være en brødkurv for mer industrialiserte stater som D. D. R. og Tsjekkoslovakia.

Men det fantes også forfattere som mente at arbeidet med uavhengighetspolitikken tok til på et langt seinere tidspunkt. K. Jowitt (1971: 182 og 198) mente at det ikke fantes noen rumensk uavhengighetspolitikk før 1961 og at den nye uavhengighetskursen først startet i 1962. I sin bok om det rumenske kommunistpartiet mente R. R. King (1980: 57) at Jowitt var den mest overbevisende. Han viste her til en debatt om årstall for uavhengighetspolitikken mellom Jowitt og Fischer-Galați. Sistnevnte mente som før nevnt at den nye kursen med en rumensk vei til sosialismen ble utformet mellom 1953 og 1958.

Etter det materialet som er brukt i denne oppgaven, kan det se ut til at den første tolkningen er den mest holdbare. I løpet av 1950-tallet fant det sted en utvikling innen det rumenske lederskapet. Som følge av utrenskninger og politisk kamp samlet partiets ledelse seg om en politikk som gikk inn for større autonomi i forhold til Sovjetunionen. Dette var en forutsetning for framveksten av nasjonalkommunismen på 1960-tallet.

Det siste spørsmål gikk på hvorfor Sovjetunionen ikke invaderte Romania i motsetning til Ungarn i 1956 og Tsjekkoslovakia i 1968. I 1968 kom Ceaușescu med en kraftig utfordring til Sovjetunionen da han i skarpe ordlag tok avstand fra invasjonen av Tsjekkoslovakia. I 1971 kom han med en ny utfordring i og med at han besøkte Kina. Forholdet mellom Kina og Sovjetunionen var på dette tidspunktet svært anstrengt.

På dette spørsmålet er det gitt flere svar, men disse har stort sett vært like. Den viktigste grunnen til at Sovjetunionen ikke invaderte Romania, var den konservative rumenske modellen, både i 1968 og seinere. Landet beholdt sin rigide økonomiske modell og tillot få økonomiske eksperimenter i form av markedssosialisme. Selv etter øst-europeisk målestokk var levestandarden lav. I tillegg beholdt partiet sitt maktmonopol i motsetning til det som hadde skjedd i Ungarn i 1956, og som holdt på å skje i Tsjekkoslovakia i 1968. Landet var også helt fram til 1989 medlem av både Comecon og Warszawa-pakten. På de fleste felter representerte derfor ikke den rumenske uavhengighetspolitikken noen trussel mot Sovjetunionen. Utfordringen kom bare på begrensede felter innen utenrikspolitikken. Selv om den rumenske utfordringen tidvis kunne være plagsom for den sovjetiske ledelsen, var den ikke alvorlig nok til at Kreml mente at en invasjon var den eneste muligheten (R. R. King 1980: 137; V. Georgescu 1991: 254)

En reaksjon mot sovjetiske dominans?

Utgangspunktet for bihypotesen var spørsmålet om rumensk nasjonalkommunisme vokste fram som en reaksjon mot sovjetisk dominans. I dette kapitlet er det gitt et lite riss av nasjonalkommunismens framvekst fra spede forsøk på å formulere en egen rumensk vei til sosialismen på 1950-tallet fram til rundt 1970. Da hadde Romania oppnådd en utstrakt grad av autonomi innenfor den sovjetiske blokken.

Striden mellom Sovjetunionen og Romania fant sted på en rekke felter. Derfor er det her satt opp noen av de mest sentrale stridsspørsmålene:

Sovjetisk standpunkt:	Rumensk svar:
Moskva som sentrum for verdenskommunismen	en egen rumensk vei til sosialismen
politisk, økonomisk og militær integrering	stor vekt på nasjonalstaten
industriell spesialisering innen enkelte greiner	allsidig og rask industrialisering
rumensk nærhet til slavisk historie og språk	dakisk-romersk opphav og latinsk språk
sovjetisk hjelp til frigjøring av Romania	historisk undertrykking av landet
en separat moldovisk identitet	Moldova som historisk rumensk land.

Disse punktene viste at det var en sterk sammenheng mellom framveksten av rumensk nasjonalkommunisme og striden med Sovjetunionen både for ideologi og praktisk politikk. Maktforholdet mellom de to landene framgår også av oppstillingen. De fleste rumenske synspunktene kom som svar på den sovjetiske dominansen.

Den rumenske reaksjonen mot den sovjetiske dominansen førte ikke bare med seg et skifte av ideologi, men også av kontrollform. Fra slutten av krigen fram til 1960 var

marxismen etter sovjetisk forbilde den dominerende i Romania. Styreformen var basert på tvang og utenlandsk støtte. Da nasjonalkommunismen fikk et ideologisk hegemoni, førte dette til et skifte av kontrollform. Selv om tvangsaspektet ikke forsvant fullstendig, ble det nå i langt større grad mulig for regimet å styre gjennom en symbolsk-ideologisk kontroll. Dette ble styrket i og med at landet hadde økonomisk framgang, og nye sosiale sjikt som oppsto i kjølvannet av industrialiseringen, følte seg knyttet til regimet. Fra 1968 og utover er det derfor berettiget å si at Ceaușescus regime hadde et hegemoni i Romania. De mål som regimet satte opp, ble stort sett akseptert som mål av de fleste rumenere. Den nasjonale ideologien førte også til at grupper som i utgangspunktet ikke var kommunistisk innstilt, støttet opp om regimet og den nye uavhengighetspolitikken. Dermed ble muligheten for en bred opposisjon mot Ceaușescus regime vesentlig innsnevret.

På 1960-tallet var det altså en klar forbindelse mellom den rumensk-sovjetiske konflikten og den nye nasjonalkommunistiske ideologien. Bihypotesen om at rumensk nasjonalkommunisme vokste fram som en reaksjon mot sovjetisk dominans kan derfor godtas. Slik gir hypotesen et godt svar på nasjonalkommunistisk ideologi på 1960-tallet. Derimot gir denne hypotesen intet svar på om hvor mye av den høyreorienterte nasjonalismen fra 1930-tallet som ble videreført under nasjonalkommunismen. Heller ikke kan denne hypotesen gi noe svar på utviklingen av nasjonalkommunisme under regimets siste tiår. På disse to feltene vil det være av begrenset nytte å vise til rumensk motstand mot sovjetisk dominans på 1950- og 60-tallet.

KAPITTEL 5. ETTER 1989.

Nesten 100 kilometer nordvest for București ligger Târgoviște. Denne byen har spilt en viktig rolle i rumensk historie. I perioden 1415–1689 var den hovedstad i Valakia, og her holdt flere valakiske fyrster hoff slik som Mircea den gamle, rikssamleren Mihai Viteazul og Vlad Țepeș, bedre kjent som Dracula. Ruinene av det gamle fyrstehoffet er

et populært turistmål. Et nytt turistmål er noen militærbarakker et par kilometer fra sentrum av byen. Her ble Elena og Nicolae Ceaușescu henrettet den 25. desember 1989.

Det rumenske opprøret i 1989 skjedde hurtig. Den første store demonstrasjonen fant sted så seint som den 17. desember i Timișoara. Allerede den 22. desember måtte ekteparet Ceaușescu flykte fra taket på partiets hovedkvarter med helikopter. De ble seinere tatt til fange og overført til Târgoviște. Rettssaken som sluttet med henrettelsen av ekteparet, fant sted i stort hastverk. Dette ble begrunnet med at deler av Securitate visste hvor de var internert og planla et angrep for å befri dem.

Selv om kuppet og henrettelsene er grundig belyst i litteraturen, er det selv i dag, 17 år seinere, vanskelig å skaffe seg en fullstendig oversikt over hva som virkelig skjedde. Det har bl. a. vært spekulasjoner om hvor mye av opprøret som var planlagt på forhånd, Den nasjonale redningsfrontens rolle, Securitate, sovjetisk og ungarsk innblanding og antall drepte. Seinere har det vært spekulasjoner om mangel på oppgjør med regimet og dets støttespillere (D. Deletant 1999b: 158-173; M. Rady 1992b: 91-145).

Diskusjonen om dette har vart helt fram til i dag, men er ikke tema her. Bakgrunnen for revolusjonen i desember 1989 må sees i sammenheng med omveltningen ellers i Øst-Europa samme år, og de store økonomiske problemene som rammet vanlige rumenere. Dette førte til at nasjonalkommunismen mistet sitt grep på befolkningen samtidig som den ble mer ekstrem ideologisk. I større grad enn før måtte regimet basere seg på det som Gramsci kalte statens tvangsapparat. Da opprøret startet i Timișoara, hadde Ceaușescu derfor to pilarer å støtte seg på: hæren og Securitate. Det viste seg snart at hæren ikke var villig til å skyte på ubevæpnede demonstranter, og deler av hærledelsen skiftet side den 22. desember. Med Securitate var det mer uklart. Selv om deler av denne politistyrken også raskt byttet side, forble andre deler trofaste mot Ceaușescu. Dette ga seg blant annet utslag i skyting i sentrum av București og muligens planer om å befri den internerte diktatoren.

ULIKE TOLKNINGER.

I oppgaven er det flere steder vist til at den nasjonalkommunistiske ideologien under Ceaușescu-regimet kunne tolkes på ulike vis. Valget av tolkning vil være bestemmende både for problemstillinger og selve skrivearbeidet.

I første omgang skal det her sees på noen tolkninger av nasjonalkommunismen før den utviklet seg i ekstrem retning på 1980-tallet.

En tolkning er allerede drøftet i slutten av kapittel 4. Her ble det drøftet framveksten av rumensk nasjonalkommunisme som en reaksjon mot sovjetisk dominans. Dette var en tolkning som var aktuell på 1960- og 1970-tallet. En variant av denne tolkningen var å se på tidlig nasjonalkommunisme som en type liberal kommunisme. Særlig var dette synet utbredt rett etter 1968, da Romania ofte ble nevnt i samme åndedrag som Tsjekkoslovakia. Dette synet holdt seg til et godt stykke ut på 1970-tallet bl. a. gjennom at Ceaușescu kom med en positiv vurdering av eurokommunismen (J. F. Harrington og B. Courtney 1991: 429). En variant av dette var å se på Ceaușescu som en nasjonal kommunist og forsvarer av landets uavhengighet (P. O. Ekström: 1977: 386-387).

En annen tolkning var å legge vekten på eiendomsforholdene. Fram til 1989 var synet på eiendomsforhold avgjørende for hvordan et kommunistisk regime ble betraktet.

Graden av frihet ble gjerne målt ut fra hvor mye man tillot av privat næringsvirksomhet. Man kunne derfor tenke seg en ideologisk studie av motsetningen mellom basis og overbygning i det nasjonalkommunistiske Romania. Basis med økonomi og eierforhold var hele tiden preget av marxismen, mens overbygningen bar preg av den nasjonale ideologien.

Etter 1989 har det vært flere tolkninger av rumensk nasjonalkommunisme. Disse kan avhenge av fokus, politiske holdninger og personlige interesser. Her finnes 5 varianter som har vært framme etter 1989. Alle disse tolkningene er tidligere antydnet i oppgaven.

Det personlige diktaturet.

Den første tolkningen er å se på denne ideologien som bakgrunn for Ceaușescus personlige diktatur. Personkulten ble vevd inn i den nasjonale ideologien, og kulten vokste i styrke helt fram til 1989. Svært spektakulær var den nesegruse hyllingen av diktatoren. På side 64-65 i oppgaven er det presentert en oversikt over uttrykk som ble brukt i denne kulten. Et vesentlig trekk ved dette personlige diktaturet var at Ceaușescu ble satt inn i rumensk historie som den siste og største av en rekke framtreddende rumenere. Denne rekka gikk fra dakerkongene via de populære middelalderfyrstene fram til kjente forfattere. En viktig del av personkulten foregikk på massemøter. Disse var regissert slik at de frammøtte fikk inntrykk av å ta del i viktige nasjonale begivenheter. Tolkningen av nasjonalkommunismen som bakgrunn for det personlige diktaturet hadde sterke moralske overtoner. Her ble det gjerne framhevet kontrasten mellom diktatoren og hans nærmeste krets som levde i luksus, og vanlige rumenere som manglet både mat og strøm.

Ureformert kommunisme.

Den andre tolkningen er å se på nasjonalkommunismen som ideologien bak et dogmatisk kommunistisk regime som ikke viste noen vilje til reformer. Denne tolkningen var svært aktuell på høsten 1989 da Romania gjensto som en bastion for ureformert kommunisme, mens andre land i Øst-Europa hadde hatt en fredelig overgang til en mer demokratisk styreform. I Romania klamret Ceaușescu seg til makten og var villig til å bruke vold mot befolkningen for å beholde den. Et sentralt trekk ved dette regimet var en omfattende overvåking og kontroll av befolkningen gjennom det beryktede sikkerhetspolitiet, Securitate. Den økonomiske modellen som regimet holdt fast på, var i hovedsak hentet fra de sovjetiske femårsplanene. Ofte har det derfor blitt vist til landets stalinistiske periode og mangelen på oppgjør med denne arven. Styresettet førte til elendige levekår for befolkningen. Romania under Ceaușescu ble slik et eksempel på et regime som verken kunne eller ville korrigere kursen, selv om man kunne se at det gikk fullstendig galt.

Kommunisme-fascisme.

Den tredje tolkningen er å se på rumensk nasjonalkommunisme som en krysning av kommunisme og fascisme. I kapittel 4 er det vist til at flere forfattere har pekt på det ideologiske slektskapet mellom rumensk nasjonalkommunisme og den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet. Denne var som kjent inspirert både av Mussolinis Italia og Hitlers Tyskland. Elementer her var politisk diktatur, forakt for demokratiet og dyrking av blodsbånd. Under nasjonalkommunismen kom i tillegg trekk som industrialisering, lederkult og internasjonal isolasjon. Forsøket på å framstille nasjonalkommunismen som en blanding av kommunistisk og fascistisk ideologi hadde sterke politiske overtoner og ble gjerne brukt til å plassere de to ideologiene i samme bås. Slik kunne

framstillingen av rumensk nasjonalkommunisme som en kryssning av kommunisme og fascisme brukes til et oppgjør både med totalitær ideologi generelt, og med kommunismen spesielt.

Et Kina/Nord-Korea i Europa.

Den fjerde tolkningen tok utgangspunkt i lån fra regimene i Kina og Nord-Korea som satte sitt preg på rumensk nasjonalkommunisme. Bakgrunnen for dette var Ceaușescus hyppige besøk i Kina og Nord-Korea. Her fant han en ideologi som falt i smak: blandingen av marxisme-leninisme og nasjonalisme sammen med disiplin, massemobilisering og lederkult. Dette var metoder som hyppig ble brukt i Romania fram til 1989. Et annet trekk ved regimene i Kina og Nord-Korea var perioder med frivillig isolasjon fra omverdenen og en sterk tro på at det gikk an å bygge det kommunistiske samfunnet ved hjelp av egne krefter. Det nære rumenske forholdet til Kina startet allerede tidlig på 1960-tallet da Romania nektet å velge side i striden mellom Kina og Sovjetunionen, mens Kina på sin side støttet rumenske krav om større autonomi i forholdet til Sovjetunionen.

Et moderniserende diktatur.

Den femte og siste tolkningen her er å se på nasjonalkommunismen som ideologien bak et omfattende moderniseringsprosjekt. Formålet med dette gikk ut på å bryte ut av den vonde sirkelen med å være et fattig land i utkanten av Europa. For å tvinge gjennom en slik modernisering måtte nasjonen stå samlet om den store oppgaven. Derfor trengtes et regime med diktatoriske fullmakter. Diktaturet ble slik begrunnet med at vestlig demokrati og internt kiv var en luksus et fattig land ikke kunne tillate seg. I den nasjonalkommunistiske ideologien ble det lagt vekt på å basere seg på egne krefter, og dette betinget en omfattende mobilisering av befolkningen for å nå de mål som regimet satte opp. Moderniseringsprosjektet hadde likhetstrekk både med de sovjetiske femårplanene og rumenske forsøk på modernisering i mellomkrigstiden, særlig under kongediktaturet. På 1980-tallet var det imidlertid klart at potensialet for modernisering etter regimets oppskrift var oppbrukt – uten at regimet var villig til å ta konsekvensene av dette. Resultatet ble regimets fall.

Dette var en kort gjennomgang av ulike tolkninger av rumensk nasjonalkommunisme. Disse 5 tolkningene kunne på flere felter overlappe hverandre. Et fellestrekk var at alle tok utgangspunkt i 1989 med folkeopprøret og henrettelsen av ekteparet Ceaușescu som avslutning. Et annet fellestrekk var at tolkningene la vekt på de praktiske konsekvensene av rumensk nasjonalkommunisme. Disse førte til store økonomiske problemer for befolkningen på 1980-tallet.

Med dette som bakgrunn blir spørsmålet om hvilken tolkning som passet best på rumensk nasjonalkommunisme.

Selv om tolkningene hadde flere fellestrekk, er det likevel i denne oppgaven gitt uttrykk for at den beste tolkningen er å se rumensk nasjonalkommunisme som ideologien bak et moderniserende diktatur. Denne ideologien satte den rumenske nasjonen i fokus. Moderniseringen baserte seg på at man skulle oppnå økonomisk framgang gjennom sentral ledelse, god disiplin og mobilisering av befolkningen. I bunnen lå det en marxistisk økonomi. Så lenge moderniseringen ga gode resultater, kunne regimet i en årrekke bruke en form for kontroll gjennom ideologi og symboler selv om tvang alltid lå i bunnen.

Et problem i forbindelse med en rask utvikling av Romania var at rammene for moderniseringen allerede var fastsatt på 1940- og 1950-tallet med den omforming av samfunnet som hadde skjedd på grunn av den sovjetiske seiren i verdenskrigen. Det rumenske lederskapet holdt fast ved disse rammene helt fram til 1989. Dette gjaldt både for eiendomsforhold, sentralstyring og synet på framgang generelt. I motsetning til Kina og Vietnam på 1980-tallet var ikke regimet villig til å foreta økonomiske reformer selv da det ble tydelig at moderniseringen ikke fungerte etter planen. Denne manglende fleksibiliteten sto i sterk kontrast til regimets dyktighet i arbeidet med å skaffe landet en utstrakt autonomi innen den sosialistiske blokken på 1960-tallet.

IDEOLOGI OG HERSKETEKNIKKER.

På 1980-tallet framsto rumensk nasjonalkommunisme som en helhetlig ideologi. Dette var en ideologi som kunne gi svar på spørsmål om etnisk opphav, språk og historie, kunst, kultur, familien, moral og modernisering. I tillegg kom synet på omverdenen og sterke fiendebilder. Omfanget av denne ideologien gjorde at det offentlige gjennomtrengte det enkelte menneskes private sfære (G. Kligman 1998: 14 og 34). Det ble derfor liten plass til et liv utenom de rammer som staten satte. I Romania på 1980-tallet var dette private området for det enkelte individ langt mindre enn i nabolandene. Denne ideologien satte diskursen om nasjonen over både tradisjonell marxisme og klasseforhold, mens spørsmål knyttet til individets rettigheter ble oversett. Det totalitære kom til uttrykk i styreformene som krevde aktiv deltakelse gjennom massemobilisering og lederkult. Det var med andre ord ikke nok at man passivt aksepterte Ceaușescu-regimet. Målet var at hver innbygger skulle bli et produktivt medlem av det nye Romania. Likheter ble et framtrædende trekk, og hver form for ulikhet ble etter hvert sett på som et avvik. Til sammen ble dette en ideologi som alle rumenere måtte forholde seg til og innordne seg etter.

Denne type nasjonalisme var lite tolerant mot avvik og opposisjon. Regimet brukte en rekke hersketeknikker for å opprettholde sitt maktmonopol. Disse er nevnt flere steder i oppgaven, så her skal de bare settes opp punktvis:

- mane til nasjonalt samhold
- kritikk av ledelsen ble likestilt med kritikk av nasjonen
- sterk vekt på fiendebilder
- bevisst spill på etniske motsetninger
- dyrking av opphavsmyter og historie
- feil og mangler skyldtes personlig svikt – ikke systemet
- ikke rapportere om motstand mot regimet.

Disse hersketeknikkene eksisterte hele tiden, men ble mer ekstreme på 1980-tallet. Da gjorde regimet sitt ytterste for å framstille Romania som å være i en beleiringstilstand, truet av både indre og ytre fiender. Den indre fienden var en diffus blanding av kritikere i og utenfor partiet som enten så til øst eller vest i Europa. I tillegg kom de nasjonale minoritetene. Den ytre fienden var Sovjetunionen og USA som nå sammen planla en ny oppdeling av Europa. Ungarn var både en indre og ytre fiende på grunn av den store ungarske minoriteten i landet og vennskapet med Sovjetunionen. Den sentrale hersketeknikken for regimet var derfor å mane til nasjonalt samhold og sette opp et klart skille mellom ”oss” og ”dem”. Interessant nok er det gjort undersøkelser som viste at i naborepublikken Moldova var den mulitetniske toleransen langt høyere enn i Romania (C. King 1999: 170).

I 1968 og mange år framover hadde disse hersketeknikkene gitt gode resultater og lå i bunnen av Ceaușescu-regimets ideologiske hegemoni. Et problem var at det moderniserende diktaturet i Romania krevde en positiv stemning blant befolkningen, og dette betinget igjen at regimet i hvertfall kunne peke på visse framskritt på det sosioøkonomiske feltet. I 1989 var den økonomiske situasjonen i landet så dårlig at disse hersketeknikkene virket mot sin hensikt og ikke kunne redde regimet.

Såret og misforstått.

En side ved rumensk nasjonalisme gikk ut å dyrke fram et bilde av det å være såret eller misforstått. Historien ga mange muligheter til dette. En vanlig rumensk klage helt opp til i dag har vært at landet i mange hundre år har blitt styrt utenfra, fra Det osmanske riket i middelalderen fram til Sovjetunionen i etterkrigstiden. Både for mellomkrigstidens nasjonalister og Ceaușescu-regimet ga dette en forklaring på hvorfor landet på det økonomiske området lå så langt etter de rike landene i Europa. En annen klage var å vise til diskriminering av rumenere under fremmed herredømme. Dette gjaldt både rumenere i Transilvania fram til 1918 og seinere i 1940–1944 og behandlingen av rumenere i Bessarabia, fra den russiske anneksjonen i 1812 helt fram til Moldova ble en selvstendig stat. Antisemittismen var en viktig del av dette bildet, også etter Ceaușescus fall. Etter 1989 la nasjonalistene i partiet România Mare vekt at det var jødene som hadde brakt kommunismen til Romania. De delte den kommunistiske epoken inn i to deler: en antinasjonal og en nasjonal del. I den første perioden ble Romania styrt utenfra av utlendinger og særlig jøder. I den andre perioden ble det bedre for det rumenske folket, først med Gheorghiu-Dej som leder og deretter Ceaușescu. Begge disse var rumenere (T. Gallagher 1995: 204).

Følelsen av å være misforstått er særlig brukt i forbindelse med at framtreddende rumenere ikke har blitt forstått i Vest-Europa. Dette gjaldt både marskalk Antonescu og Ceaușescu (V. Eskenasy 1997: 276). Her kan det også vises til historikerstriden hvor ungarske historikere såret rumensk nasjonalfølelse ved å framstille rumenerne i middelalderens Transilvania som kvegnomader. Det rumenske synet gikk som kjent ut på at moderne rumenere nedstammet fra romerske kolonister og den dakiske urbefolkningen og hadde bodd i dette området fra oldtiden. En mer komisk side av det å være misforstått gjaldt Dracula som har et langt bedre omdømme i hjemlandet enn ellers i Europa. I hjemlandet har han blitt sett på som en forsvarer av rumensk land mot tyrkerne. Forklaringen på Draculas dårlige rykte skulle komme av hans konflikt med de tyske byene i Transilvania. Tyskerne hevnet seg med å framstille Dracula som en vampyr, og dette synet har gjennom overleveringer spredt seg rundt i Europa.

DET EKSTREME.

Etter 1989 har rumensk nasjonalkommunisme under Ceaușescu-regimet blitt ansett som en ekstrem ideologi. Slik har det slett ikke alltid vært. Fram til rundt 1980 var det ikke noe spesielt som skulle særmerke Romania. Verken regimets mål eller virkemidler virket særlig urovekkende. Sentralt sto et storstilt moderniseringsforsøk gjennom en rask og allsidig industrialisering. Denne type industrialisering var vanlig i de fleste kommunistiske stater, og dessuten ble levekårene i Romania gradvis bedre for befolkningen. Et annet rumensk mål var en omfattende autonomi innen den sosialistiske leiren i Øst-Europa. I Vest-Europa og USA ble dette kravet sett på med all mulig sympati, og man ga støtte til Romania i konflikten med Sovjetunionen. Fram til 1980 var også diktaturet forholdsvis mildt. Regimet foretrakk en kontroll gjennom ideologi

og symboler, og det fantes lite av opposisjon og politiske fanger i landet. Riktignok økte personkulten av Ceaușescu utover på 1970-tallet, men fortsatt var den mindre skjemmende enn kulten av Mao og Kim Il Sung. Av positive sider kan det også nevnes at Ceaușescus regime, i motsetning til flere andre land i Øst-Europa, i liten grad benyttet offisiell antisemittisme. Siste punkt her var at regimet gikk inn for nedrustning og oppløsning av de to store militærblokkene, NATO og Warszawa-pakten.

Så sett utenfra var den nasjonalkommunistiske ideologien som Ceaușescu-regimet brukte fram til rundt 1980, ikke særlig skremmende. Mange av de trekk som preget Romania, kunne man finne igjen i andre kommunistiske regimer. Først på 1980-tallet ble de mer negative sidene av nasjonalkommunismen internasjonalt kjent. Den omfattende industrialiseringen utsatte befolkningen for store påkjenninger. Regimets forhold til de nasjonale minoritetene ble dårligere. Dette gikk sammen med en omfattende lederkult og en ideologi som utviklet seg i sjåvinistisk retning. På 1980-tallet eksisterte det en avgrunn mellom det nasjonale selvskrytet og den virkelighet befolkningen levde under. Trass i kritikk fra både øst og vest var regimet ikke villig til å endre kursen, og det bildet som i dag er kjent av Romania under Ceaușescu, oppsto.

Svakhetene.

Gjennom hele sin levetid hadde rumensk nasjonalkommunisme flere svakheter som kunne spores tilbake til selve maktovertakelsen i perioden 1944–1947. Denne fant sted gjennom at kommunistpartiet fikk tildelt makten av den sovjetiske okkupasjonsstyrken. Regimets avhengighet av Moskva var lenge et sentralt trekk (se modellene i kapittel 2). Den andre svakheten fulgte av den første. Fram til 1960 sto det kommunistiske regimet for en marxistisk ideologi som var en motpol til landets nasjonale diskurs fram til 1944. Lenge var det svært komplisert å skrive RKP inn i rumensk historie som etterfølger til dakerkongen Decebal og rikssamleren Mihai Viteazul. I liten grad var regimet i stand til å sette sitt eget preg på den nasjonale ideologien som det brukte fra 1960 og framover. Det var først etter flere års konflikt med Sovjetunionen at regimet fikk tiltro i nasjonale spørsmål.

En annen svakhet lå i forventningene om framgang. Regimet kunne i mange år vise til økonomisk framgang som kom befolkningen til gode. I likhet med resten av Øst-Europa på 1960- og 1970-tallet hadde den rumenske befolkningen sterke forventninger til at denne framgangen ville fortsette. Samtidig med dette gikk forventninger om en politisk liberalisering. Det spesielle med Romania var det tette forholdet mellom nasjonal ideologi og økonomisk framgang. Ut fra dette forholdet var det klart at hvis regimet ikke kunne levere resultater på det økonomiske feltet, ville både regimet og dets ideologi bli svekket. I liten grad ville regimet være i stand til å motstå en langvarig nedgangsperiode. På 1980-tallet viste det seg i tillegg at regimet ikke var fleksibelt. Man tviholdt på en økonomisk politikk som de fleste rumenere kunne se var et feilgrep.

På den andre siden kunne også deler av disse svakhetene vendes til en styrke for regimet. Utgangspunktet for dette var at Romania økonomisk lå langt etter ikke bare de rike landene i Vest-Europa, men også de mer utviklede landene innen Comecon. Derfor hadde befolkningen små krav til levestandard og politisk demokrati. Regimets forsøk på modernisering ble godt mottatt av befolkningen, i hvert fall så lenge resultatene var gode. I tillegg kom den nasjonale ideologien og regimets konflikt med Sovjetunionen. En hersketeknikk var å appellere til nasjonalt samhold som en forutsetning for å oppnå

videre framgang. Under slike forhold kunne regimet få støtte av grupper og enkeltpersoner som i utgangspunktet var mot kommunismen.

GRAMSCIS TEORI.

Teorien som er brukt i denne oppgaven, er hentet fra A. Gramsci. I tillegg er ulike kontrollformer drøftet med utgangspunkt i K. Verdery. Før drøftingen av Gramscis teori skal det gis en kort oversikt over makt og opposisjon i Romania.

I Romania fantes det flere typer motstand mot det kommunistiske regimet. Dette liknet på forholdene ellers i Øst-Europa. Etter krigen fantes det en væpnet motstand som først opphørte tidlig på 1960-tallet. Seinere kom det andre typer motstand. Selv om de var få, fantes det noen åpne dissidenter, her var Doina Kornea den mest kjente. Innen arbeiderklassen ble det ved enkelte anledninger streiket mot dårlige lønns- og arbeidsvilkår, og på 1970-tallet ble det gjort forsøk på å organisere en fri fagbevegelse (D. Deletant 1999b: 130-136). I regimets siste leveår fantes det også en etnisk motstand innen den ungarske minoriteten. Den viktigste motstanden før 1989 møtte imidlertid Ceaușescu innen partiet. Dette var både eldre partiveteraner og reformkommunister som ønsket å ta etter markedsreformene i Ungarn og M. Gorbatsjovs ideer om Glasnost og Perestroika. Flere av disse motstanderne dukket opp igjen i Den nasjonale redningsfronten i 1989.

Etter Gramscis teori må Romania under kommunismen karakteriseres som en stat med et stort tvangsapparat og lite av et medborgersamfunn i form av frittstående organisasjoner. Det fantes riktignok tilløp til slike organisasjoner. Etter krigen gjaldt dette for en ungarsk organisasjon i Transilvania. Selv om denne var prokommunistisk, ble den oppløst av Gheorghiu-Dej. Seinere hadde forfatterforeningen en viss uavhengighet, men denne kom fullstendig under regimets kontroll i 1981 (D. Deletant 1999b: 120-121).

Et spesielt problem for rumenske opposisjonelle gikk på å skape en felles plattform mot Ceaușescu-regimet. Dette hadde flere årsaker. I Øst-Europa eksisterte det i flere land kimen til en opposisjon som viste tilbake til tiden før kommunismen, men i Romania var denne type opposisjon svak. Regimet hadde i løpet av 1960-tallet fått full kontroll med historien og de nasjonale symbolene, slik at det var vanskelig å bruke fortiden mot regimet. Den nasjonale ideologien og konflikten med Sovjetunionen var elementer som selv motstandere av kommunismen kunne støtte opp om. Også regimets moderniseringsprosjekt fikk lenge bred støtte. Med denne nasjonale rammen ville det være vanskelig for en rumensk systemkritiker å samarbeide med opposisjonelle innen den ungarske minoriteten.

Kampen om hegemoniet.

Etter Gramscis oppfatning var det i et samfunn alltid en kamp mellom ulike klasser og grupper om hegemoni. I Romania ble denne kampen i særlig grad ført på 1950-tallet og på nytt like før regimets undergang i 1989. På 1950-tallet ble striden holdt innenfor partiet. Den endte med at Gheorghiu-Dej og kretsen rundt ham etter hvert slo inn på en nasjonalkommunistisk kurs. I siste halvdel av 1980-tallet kom en ny strid, denne gang i hovedsak utenfor partiet. Først kom små aksjoner fra enkeltindivider, deretter streiker og til slutt et folkeopprør. Da hadde regimet brukt opp sitt potensiale og var etter Gramscis definisjon ikke lenger ledende, men bare dominerende. Regimet hadde med andre ord mistet sitt hegemoni.

I denne oppgaven er det satt opp et skille mellom legitimitet og hegemoni (se modell 3 i metodekapitlet). Skillet mellom disse to begrepene er uklart og trenger en forklaring.

Det eksemplet som her skal brukes, er hentet fra Ungarn på 1970-tallet. På dette tidspunkt var J. Kádár populær. I løpet av 1960-tallet hadde han gjort mye for å lege sårene etter 1956. Han hadde gitt amnesti til fengslede opprørere og liberalisert økonomien. Som følge av dette var vareutvalget det beste i Øst-Europa. Kádárs regime brukte en kontrollform som la vekt på belønning (renumeration) for godt arbeid. Men selv om Kádár var populær blant vanlige ungarere, vil det likevel være galt å bruke hegemoni om det regimet han sto i spissen for. Etter Kádárs rolle i 1956 kunne man ikke avfeie kritikk av regimet som forræderi mot den ungarske nasjonen. Regimets underdanige forhold til Sovjetunionen var derfor en viktig årsak til at hegemoniet manglet.

Kontrollformer.

I følge A. Gramsci kunne et styre være basert på tvang eller konsensus. K. Verdery utviklet dette til 3 kontrollformer som et regime kunne bruke for å kontrollere befolkningen. Et trekk ved marxist-leninistisk ideologi var en mistro selv til revolusjonære masser. Lenins partiteori må sees ut fra denne bakgrunnen. Partiet skulle benytte enhver anledning til å lede de revolusjonære massene inn på det rette sporet. I Romania ble denne mistroiskheten styrket av partiets svakhet ved maktovertakelsen. I en årrekke kunne RKP bare styre ved sovjetisk hjelp. Terror sammen med tvang mot landets tidligere elite var kontrollformen som det nye kommunistiske regimet brukte. Først etter 1960 forsøkte regimet seg med en kontrollform som var basert på ideologi og symboler. Bakgrunnen for dette var at regimet nå trengte folkelig oppslutning i striden mot Sovjetunionen.

Mens Gramsci brukte uttrykk som styre gjennom konsensus, brukte Verdery uttrykket styre gjennom en symbolsk-ideologisk kontroll. Uten tvil hadde disse to begrepene mye til felles, og begge begrep forutsatte at de styrende og folket hadde felles ideologi og felles mål. Under nasjonalkommunismens storhetstid ble regimets mål delt av de fleste rumenere. Likevel vil bruk av styre gjennom konsensus bli feil, sett ut fra rumenske forhold. Konsensus betinget at andre sosiale grupper eller klasser kunne gi uttrykk for konsensus med den ledende gruppa i samfunnet, eller i verste fall la være å gi uttrykk for en slik konsensus. I Romania var dette ikke mulig fordi det ikke fantes organisasjoner, institusjoner eller enkeltpersoner som sto utenfor regimets kontroll. Massmobilisering og deltagelse på offentlige møter kunne ikke sies å være uttrykk for en slik konsensus fordi man kunne bli straffet for ikke å delta. På 1960-tallet kunne man i noen grad gi uttrykk for konsensus innen partiet. I løpet av 1970-tallet forsvant også denne muligheten, da selv diskusjonen i partiets ledelse opphørte. Partiledere som var kritiske til farten på industrialiseringen og behandlingen av de nasjonale minoritetene, ble presset ut av sine posisjoner. Oppfatningen i denne oppgaven er derfor at kontroll gjennom symboler og ideologi ga en bedre beskrivelse av styreformen i Romania under Ceaușescu enn begrepet konsensus som Gramsci brukte.

Et kjennetegn ved kommunistiske stater har vært en omfattende bruk av ressurser for å kontrollere innbyggerne. Til dette har ulike kontrollformer blitt benyttet, gjerne samtidig. Romania var et godt eksempel på dette. På 1960-tallet kunnet regimet bruke tvang, belønning og ideologi som kontrollformer om hverandre, hvor den sistnevnte etter hvert ble den dominerende. Imidlertid lå tvang hele tiden i bunnen som en arv fra

Romalias stalinistiske periode. Under hele den nasjonalkommunistiske perioden hadde regimet et omfattende statlig tvangsapparat til sin disposisjon, men dette ble i liten grad brukt. På 1980-tallet ble bruk av tvang som kontrollform noe mer vanlig. Et kjent eksempel på dette er at regimet brukte fengselstraff mot rumenske kvinner og helsepersonale som utfordret statens befolkningspolitikk ved å ta eller medvirke til abort som da var straffbart (G. Kligman 1998).

Ikke bare i Romania, men over hele Øst-Europa fram til 1989 lå derfor tvang mer eller mindre skjult i bunnen som kontrollform. Samtidig ønsket også disse regimene å skaffe seg større legitimitet, noe som ville gjøre omfattende bruk av tvang unødvendig. Dette kunne gjøres på ulike vis. Bruk av nasjonal ideologi som styringsverktøy i Romania var et eksempel på dette, en annen måte var kontroll gjennom økonomisk belønning slik tilfellet var i Ungarn. En annen framgangsmåte var at regimene signaliserte hvor grensene for kritiske ytringer gikk. Dette gjorde sitt til at Øst-Europa etter 1968, med noen viktige unntak, var preget av at regimene som regel ikke trengte å bruke tvang mot kritikere og opposisjonelle. Både makthavere og opposisjonelle visste hvor grensene gikk, og hva man kunne tillate seg av kritiske ytringer. Slik ble bruk av tvang i stort omfang unngått. Her må det innskytes at grensene for kritiske ytringer var langt snevrere i Romania enn i nabolandet Ungarn.

Et problem med tvang (coercion) som kontrollform er at dette begrepet blir svært upresist. Kontroll gjennom tvang betydde noe helt annet i Sovjetunionen under Stalin enn i Ceaușescus Romania. I sistnevnte tilfelle kunne bruk av tvang fra regimet mot den enkelte borger bety tiltak som tap av jobb og bolig, indre internering, tvungen utreise m. m. Bare i noen enkelttilfeller ble resultatet langvarig fengsel, fysisk mishandling eller døden. Ut fra nasjonalismens historie i Romania fram til 1944 var dette milde reaksjonsformer selv om de selvsagt var alvorlige nok for de som ble rammet. Også i etterkrigstiden brukte det nye kommunistiske regimet systematisk terror mot den gamle eliten i landet. I en slik sammenheng var både omfang og bruk av tvang som kontrollform under Ceaușescu-regimet temmelig begrenset.

CEAUȘESCU-REGIMETS HEGEMONI.

I kapittel 2 er det gitt en framstilling av Gramscis syn på begrepet hegemoni. Derfor skal det her sees nærmere på innholdet i dette begrepet slik det framsto under Ceaușescu-regimet. Drøftingen av hegemoniet må også knyttes til avsnittet om hersketeknikker på oppgavens side 113-114.

Her skal det først gis et historisk tilbakeblikk. Før 1944 klarte ingen nasjonalistisk gruppering eller parti å oppnå hegemoni i Romania. Perioden bar preg av at flere nasjonale grupperinger, til dels med samme ideologi, sloss om makten. Muligens kunne marskalk Antonescu ha oppnådd et hegemoni, men regimet han sto i spissen for, ble svekket allerede etter slaget om Stalingrad hvor den rumenske hæren hadde store tap. Etter dette var rumensk deltagelse i krigen på tysk side svært omstridt, og i 1944 ble han fjernet gjennom et kupp.

A. Gramsci (2005: 210) har pekt på at et regime er sårbart hvis det har mislyktes i et større foretak. I nyere rumensk historie finnes det to eksempler på at en slik sårbarhet har ført til at et regime har mistet makten. I 1944 ble Antonescu avsatt uten at hæren grep inn, og i 1989 sviktet hæren og deler av Securitate Ceaușescu.

Men trass i regimets fall i 1989 hadde Ceaușescus nasjonalkommunistiske regime i en årrekke et hegemoni og var i liten grad avhengig av tvang som styringsverktøy. Kjernen i dette hegemoniet må forklares ut fra en historisk sammenheng. På 1960-tallet oppnådde regimet gode resultater både økonomisk og politisk. Den nye nasjonale ideologien ble godt mottatt av etniske rumenere. Diskursen om nasjonen ble nå knyttet sammen med modernisering og framgang. Dette ga regimet legitimitet. Likevel vil det fram til 1968 bli galt å påstå at regimet hadde noe hegemoni. Til dette lå minnene om regimets underdanige forhold til Sovjetunionen for nært i tid. Erobringen av hegemoniet kom først i forbindelse med 1968 da Ceaușescu tok et oppgjør med den sovjetiske innmarsjen i Tsjekkoslovakia. Selv etter sin død har Ceaușescu høstet mye ros for sin opptreden i disse augustdagene. En rumensk forfatter har kalt dette for Ceaușescus ”finest hour” (M. Retegan 2000: 7-8). Veien mot hegemoniet gikk gjennom nasjonal enhet mot trusler fra Sovjetunionen. Dette gjorde det nødvendig med nasjonalt samhold. Hvis det kom til interne stridigheter, fryktet man at Sovjetunionen ville blande seg inn (D. Deletant 1995: 174; M. E. Fischer 1989: 145 og 266).

Praktisk sett ga hegemoniet seg utslag i at et stort flertall av etniske rumenere i en årrekke stilte seg bak både regimets nasjonale ideologi og mange av dets mål. Regimet og den vanlige rumener hadde en felles forståelse av historie, språk, kultur, fiendebilder og modernisering. Særlig ble historiske eksempler og paralleller brukt som styringsverktøy. Denne felles forståelsen gjorde at regimet i mange år kunne regne med støtte fra kretser som i utgangspunktet sto langt fra kommunismen. Kjernen i hegemoniet var at regimet framsto som forsvarer av den rumenske nasjonen. Etter invasjonen av Tsjekkoslovakia kunne Ceaușescu mer åpent spille på antisovjetiske og antiungarske følelser innen folket. Hegemoniet ble også styrket av at Romania nå oppnådde en internasjonal anerkjennelse som landet aldri før hadde hatt.

Svært viktig for hegemoniet var det store moderniseringsprosjektet hvor veien til framgang gikk gjennom trengsler. Samlet ga dette folket, dvs. etniske rumenere, følelsen av å være inne i en historisk epoke som var preget av stor framgang. Her avtegnet det seg etter hvert en uskrevet pakt som gikk ut på at regimet ville sørge for at befolkningens levekår gradvis ble bedre mot at befolkningen ikke blandet seg opp i regimets avgjørelser. På 1980-tallet klarte regimet ikke lenger å holde sin del av denne pakten. Det gikk derfor etter Gramscis definisjon fra å være ledende til å bli dominerende, og tvang ble på nytt en viktig kontrollform.

Hegemoniet ytret seg også gjennom en form for nasjonalisme som skilte klart mellom ”oss” og ”dem”. Kritikk fra de nasjonale minoritetene svekket i liten grad regimet. Lenge kunne regimet i kraft av å ha hegemoni styre landet gjennom et moralsk og intellektuelt lederskap. Dette hegemoniet gjorde sitt til regimet til en viss grad var i stand til å tåle imidlertidige tilbakeslag og økonomiske problemer. Problemene kunne bortforklares med internasjonale forhold eller at de skyldtes personlige feil og mangler, og ikke feil ved selve modellen.

Slik passet Gramscis hegemonibegrep godt på Ceaușescus storhetstid fra 1968 fram til rundt 1980. Unntaket var at begrepet konsensus ikke ga noen god beskrivelse av styresettet. Her traff Verderys begrep om kontroll gjennom symboler og ideologi bedre.

Mangler ved teorien.

På noen felter sviktet likevel Gramscis teori i forhold til historisk utvikling og innhold i hegemoniet. Grunnen til dette må søkes i at Gramsci var preget av utviklingen i Europa, både med den russiske revolusjonen og fascismens seier i Italia og Tyskland. I denne striden mellom kommunisme og fascisme var frontene klare, og utfallet kunne bare bli ett: Seier for den ene, nederlag for den andre parten i kampen.

Fra Gramscis perspektiv i et italiensk fengsel var det vanskelig å forutse framtiden for den kommunistiske bevegelsen. Riktignok skrev han at et hegemoni ofte medførte at den ledende gruppa måtte gi konsesjoner til underordnede grupper for å samle disse bak et ledende parti eller en klasse. Gramsci (2005: 84-85 og 210-211) tenkte på at den ledende klassen måtte inngå et kompromiss for å beholde hegemoniet. Sentralt sto de russiske erfaringene med en allianse mellom to sosiale klasser, proletariatet og bøndene, hvor hegemoniet lå hos proletariatet.

Derimot ville han nok ha stilt seg uforstående til at et kommunistisk regime, slik som i Romania, tok opp og videreførte deler av en ideologi som var hentet fra den ekstreme nasjonalismen fra 1930-tallet. På denne tiden var grensene skarpe mellom borgerlig og kommunistisk ideologi. Rumensk nasjonalisme fra mellomkrigstiden var en ideologi som representerte motpolen til den internasjonale kommunismen. At et kommunistisk parti kunne ta opp og bruke deler av en slik nasjonal ideologi, ville være utenkelig både for kommunister på denne tiden..

Til slutt må det også nevnes en annen kritikk som er reist flere ganger. Denne gikk på Gramscis og hans syn på et moderniserende diktatur, hegemoni og sentralstyring. Bakgrunnen for dette var Gramscis bruk av jakobinerne og bolsjevikene som eksempler på hvordan et revolusjonært sentrum med hensynsløse midler i løpet av kort kunne omforme det franske og russiske samfunnet. I land med en stor minoritetsbefolkning var dette en betenkelig framgangsmåte. Spesielt gjaldt dette hvis det utviklet seg en konflikt mellom et revolusjonært sentrum og minoritetsgrupper. I et slikt tilfelle var prinsippet om sentralstyring overordnet prinsippet om minoritetenes rettigheter eller lokalt selvstyre. Synet på enhetsstaten hos Gramsci og andre kommunister fra denne tiden måtte komme i konflikt med rettighetene til nasjonale minoriteter. Det kan her vises til hans positive syn på jakobinerne som sto for en hard undertrykking av nasjonale og språklige minoriteter. Her kunne Gramsci støtte seg på V. Lenin (1971: 47) som skrev at marxistene burde gå inn for sentraliserte stater for å fjerne restene av føydalismen, riktignok med respekt for nasjonale minoriteter. Muligens endret Lenin (1971: 194-196) synet på dette de siste åra han levde og antydte et mer føderalt Sovjetunionen. Seinere har det blitt gjort forsøk på å bortforklare Gramscis syn på en sentralstyrt stat og minoritetenes rettigheter bl. a. med å vise til hans erfaringer fra oppveksten på Sardinia (E. Nimni 1994: 112-113).

Med dette er det gitt en kort gjennomgang av bruk av Gramscis teorier i denne oppgaven. Her er også tatt med K. Verderys bidrag om kontrollformer. Konklusjonen må bli at det har vært nyttig å bruke denne teorien på rumenske forhold. En evaluering av Gramscis syn på hegemoniet viser så langt at betegnelsen "ethico-political" ga et godt bilde av Ceaușescu-regimets ideologiske hegemoni i Romania. Teorien hadde også sine klare svakheter i forhold til begrep som styre/kontrollform og konflikten mellom sentralstyring og rettighetene til nasjonale minoriteter.

ET AVVIKENDE TILFELLE.

Sett under ett representerte rumensk nasjonalkommunisme et avvikende tilfelle, ikke bare i forhold til andre stater i Øst-Europa, men også i forhold til nasjonalkommunistiske regimer som Kina og Vietnam.

Først skal det rumenske tilfellet belyses ut fra øst-europeiske forhold. Skillet mellom Romania og de andre statene i Warszawa-pakten og Comecon gikk særlig på graden av autonomi. I land som Ungarn, Tsjekkoslovakia og DDR var regimenenes muligheter til å bruke nasjonal ideologi begrenset. Noe større var mulighetene i Polen og Bulgaria. Her ble imidlertid nasjonalismen begrenset til områder som kultur og de nasjonale minoritetene. I Polen kunne nok regimet spille på det gamle tyske fiendebildet, her i form av Vest-Tyskland, som en trussel mot de polske grensene av 1945. Likevel var en åpen polsk kritikk av den andre historiske fienden, Sovjetunionen, utenkelig. Et annet skille gikk på økonomien hvor andre land i Comecon i stor grad tilpasset seg krav om spesialisering innen økonomien. I Romania førte den nasjonale ideologien til at rumensk industrialisering skjedde på et nasjonalt grunnlag, og landet nektet å bøye seg for sovjetisk press om økonomisk spesialisering. I Romania var nasjonalkommunismen en helhetlig ideologi, og autonomien var stor nok til at Romania åpent kunne kritisere Sovjetunionen, Comecon og Warszawa-pakten.

Også i forholdet til Kina og Vietnam fantes det viktige skilnader. Ved maktovertakelsen i disse to landene hadde de kommunistiske lederne der lang erfaring med å styre frigjorte områder. Skilnaden til Romania var enorm. Under krigen satt mange av de kommunistiske lederne i fengsel, mens andre oppholdt seg i Moskva. Et viktig skille lå i at det rumenske regimet var påsatt utenfra, mens i Kina og Vietnam seiret kommunistene i revolusjonene, godt hjulpet av sterke nasjonale strømninger. Også seinere fantes det klare skilnader. På 1970- og 1980-tallet kom Kina og Vietnam opp i store økonomiske vansker. Svaret på disse ble at begge land på 1980-tallet slo inn på en kurs med omfattende økonomiske reformer. Begge regimene gikk over til en kontrollform som i større grad baserte seg på økonomisk belønning. I Romania var regimet ikke villig til å gjennomføre økonomiske reformer og tviholdt på den gamle kursen med katastrofale følger. S. Fischer-Galați (1991: 199) har noe kynisk skrevet om dette at hvis Ceaușescu hadde vært villig til å forandre den økonomiske politikken, kunne han i større utstrekning ha utnyttet den antiungarske stemningen hos mange rumenere.

Et spørsmål som her skal forbli ubesvart, er om denne staheten kan spores tilbake til oppkomsten av Romania som et kommunistisk regime. RKP fikk tildelt makten av Sovjetunionen og trengte derfor i liten grad å ta hensyn til befolkningens ønsker.

En vakker myte.

Til slutt skal det kort drøftes innhold og bruk av en myte som var en viktig del av all rumensk nasjonalisme. Dette var myten om hvordan det rumenske folket oppsto. I følge rumensk historie nedstammet dagens rumenere fra den dakiske urbefolkningen og romerske kolonister. Etter at romerne trakk seg tilbake syd for Donau, forble den romaniserte befolkningen igjen.

Hvis man reiser rundt i Transilvania, er dette et vakkert landskap med grønne marker, skog, åser og fjell. Her er det lett å leve seg inn i den rumenske opphavsmysten. Etter denne var her det rumenske folket oppsto. I disse skogene og fjellene gjemte rumenernes forfedre, etterkommere av dakisk urbefolkning og romerske kolonister, seg. Her bodde de isolert i tusen år med et språk som hadde utviklet seg fra latin. Med sterk

overlevelsesvilje sto de i mot invasjon etter invasjon av fremmede folkeslag. Over tusen år etter at de romerske legionene hadde trukket seg tilbake syd for Donau, dukket dette folket på nytt opp i historien, og de første rumenske statsdannelsene, fyrstedømmene Valakia og Moldova, oppsto. Disse overlevde angrep på angrep fra en rekke stormakter, fra Det osmanske riket fram til Sovjetunionen. Med denne historiefamstillingen ble myte og nåtid bundet sammen.

Nå skal det ikke stilles spørsmål om denne vakre opphavsmitten har en historisk kjerne eller ikke. Derimot er det god grunn til å stille spørsmål ved hvordan innholdet i denne myten ble brukt. Her gikk det en linje fra N. Crainic i mellomkrigstiden til I. Ceaușescu på 1980-tallet. N. Crainic viste til andre folkeslag som hadde kommet til Transilvania gjennom okkupasjon, kolonisering og infiltrasjon. I. Ceaușescu skrev at protorumenerne hadde overlevd invasjon etter invasjon på grunn av sin overlegne sivilisasjon. Denne sivilisasjonen besto av en blanding av romerske og dakiske elementer. Her forandret myten seg fra å være vakker til å bli sjåvinistisk og intolerant, trekk som har preget den nasjonale diskursen fra opprettelsen av Stor-Romania i 1918 helt fram til i dag.

Etter krigen skrev den fransk-rumenske forfatteren E. Ionescu at Romania var sykt av nasjonalisme (se side 69). Det siste spørsmålet i denne oppgaven blir derfor om den rumenske pasienten har blitt friskmeldt av denne sykdommen etter 1989.

Etter 1989 har det skjedd flere endringer som må regnes som positive. Pendelen har igjen svingt i retning av å legge større vekt på romersk enn på dakiske arv. Dette har gjort det lettere for landet å nærme seg Europa i form av et medlemskap i EU. Videre har det kommet en lov om at de nasjonale minoritetenes historie og kultur skal gjenspeiles i skoleundervisningen. Forholdet mellom den rumenske majoriteten og den ungarske minoriteten har også blitt bedre etter 1989.

Likevel er det grunn til å være kritisk. Noe avgjørende oppgjør med den ekstreme nasjonalismen på 1930-tallet har ikke funnet sted. Forsøkene på å rehabilitere marskalk Antonescu som sto i spissen for et rumensk Holocaust, er svært urovekkende. Heller ikke er det tatt noe fullstendig oppgjør med nasjonalkommunismen. Langt de fleste rumenere har nok tatt avstand fra Ceaușescus personlige diktatur, men i langt mindre grad med ideologien som lå bak dette regimet.

Derfor mangler fortsatt et oppgjør med den nasjonalismen som preget Romania i det forrige århundret. Det er fortsatt i det uvisse om et slikt oppgjør vil finne sted.

LITTERATURLISTE.

- Almond, Mark 1992 The Rise and Fall of Nicolae and Elena Ceaușescu. Chapmans, London.
- Andersen, Svein S. 1997 Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design. Fagbokforlaget. Bergen
- Andersen, Ib (red) 1990 Valg Af Organisationssociologiske Metoder – et kombinationsperspektiv. Samfundslitteratur. København.
- Behr, Edward 1991 Kiss the Hand You Cannot Bite: The Rise and Fall of the Ceaușescu. Villard Books, New York.
- Berenbaum, Michael 1997 Artikkel (preface) i: The Destruction of Romanian and Ukrainan Jews during the Antonescu Era. Utgiver Randolph L. Braham. The Rosenthal Institute for Holocaust Studies. Graduate Central City University og New York. Social Science Monographs Boulder.
- Berend, Ivan T. 1996 Central and Eastern Europe 1944–1993: detour from the periphery to the periphery. Cambridge studies in modern economic history: 1. Cambridge University Press.
- Berend, Ivan T. 1998 Decades of Crisis. Central and Eastern Europe before World War II. University of California, Press. Berkely.
- Boggs, Carl 1976 Gramsci's marxism. Pluto Press. London.
- Braham, Randolph L. 1997 Artikkel i :The Destruction of Romanian and Ukrainan Jews during the Antonescu Era. (Utgiver : R.L. Braham). The Rosenthal Institute for Holocaust studies. Graduate Central City University og New York. Social Science Monographs Boulder.
- Brucan, Silviu 1993 The Wasted Generation. Memoirs of the Romanian Journey from Capitalism to Socialism and Back. Westview Press. Boulder.
- Castellan, Georges 1989 A History of the Romanians. East European Monographs No. CCLVII. Distributed by Colombia University Press : New York.
- Ceaușescu, Ilie 1988 Romanian Military Doctrine. Past And Present. East European Monographs. Boulder.
- Ceaușescu, Nicolae 1979 Report at the Twelfth Congress of the Romanian Communist Party. Meridiane Publishing House. Bucuresti.
- Chiot, Daniel 1978 Neoliberal and social democratic theories of development. The Zeletin- Voinea debate concerning Romanian prospects in the 1920's and its contemporary importance. Artikkel i : Social Change in Romania 1860-1940. A debate on development in an european nation. Utgiver: Kenneth Jowitt. University of California. Institute of international studies. Berkeley.
- Chiot, Daniel 1980 The Corporatist Model And Socialism. Notes on Romanian Development.

- Theory and Society 9 (1980) : 363- 381. Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam.
- Connor, Walker 1984 The national question in Marxist-Leninist theory and strategy. Princeton University Press. Princeton.
- Constitution of the Socialist Republic of Romania 1975 Meridiane Publishing House, Bucharest.
- Crampton, R. J. 1997 Eastern Europe In The Twentieth Century – And After. Second Edition. Routledge. London.
- Deletant, Dennis 1992 The past in contemporary Romania: some reflections on recent Romanian historiography. Artikkell trykket i Historians And The History Of Transylvania side 133-158. Utgiver Lázló Péter. East European Monographs, Boulder. New York.
- Deletant, Dennis 1995 Ceaușescu and the Securitate. Coercion and Dissent in Romania , 1965–1989. Hurst & Company, London.
- Deletant, Dennis 1999a Communist Terror in Romania: Gheorghiu-Dej and the Police State: 1948–1965. Hurst. London.
- Deletant, Dennis 1999b Romania under Communist Rule. The Center for Romanian Studies. Iași.
- Edroui, Nicolae og Puscas, Vasile 1996 The Hungarians of Romania. Fundația Culturală Română. Centrul de Studii Transilvane. Cluj-Napoca.
- Ekström, Per Olof 1977 Ceausescu och Rumänien: mannen och hans fosterland. Zindermans. Göteborg.
- Eskenasy, Victor 1997 Historiographers Against the Antonescu Myth. Kap 11 i The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews during the Antonescu Era. Utgiver: Randolph L. Braham. The Rosenthal Institute for Holocaust Studies. Social Science Monographs, Boulder. New York.
- Femia, Joseph V. 1981. Gramsci's Political Thought. Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process. Clarendon Press. Oxford.
- Fischer, Mary Ellen 1989 Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership. Lynne Rienner Publishers. Boulder.
- Fischer- Galați, Stephen 1991 20th Century Rumania. Columbia University Press. New York.
- Fischer-Galați, Stephen 1994 Romanian Nationalism. Artikkell i Nationalism i Eastern Europe. Utgitt av Peter F. Sugar og Ivo John Lederer. University of Washington Press. Seattle.
- Gallagher, Tom 1995 Romania After Ceausescu. The Politics of Intolerance. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Georgescu, Vlad 1991 The Romanians: a history. Utgitt av Matei Calinescu. I. B. Taurus & CO LTD Publishers. London.
- Gilberg, Trond 1990 Nationalism and Communism in Romania. The Rise and Fall of Ceausescu's Personal Dictatorship. Westview Press. Boulder.
- Giurescu, Dinu C. 1981. Illustrated History of The Romanian People. Editura Sport. Bucuresti.
- Gramsci, Antonio 1973 Politikk og kultur. Artikler, opptegnelser og brev fra fengslet. Utvalg, oversettelse til dansk og innledning ved Kjeld Østerling Nielsen. Gyldendal Norske Forlag. Oslo.

- Gramsci, Antonio 2005 Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci. Edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. Lawrence and Wishart. London.
- Harrington, Joseph F. og Courtney, Bruce J. 1991 Tweaking The Nose Of The Russians. Fifty Years Of American- Romanian Relations 1940-1990. East European Monographs, Boulder No. CCXCVI Columbia University Press. New York.
- Hellén, Tomas 1996 Shaking Hands with the Past. Origins of the Political Right in Central Europe. Commentationes Scientiarum Socialium 50. The Finnish Society of Sciences and Letters and The Finnish Academy of Science and Letters. Helsinki.
- Hitchins, Keith 1994 Rumania 1866-1947. Clarendon Press. Oxford.
- Hlihor, Constantin og Scurtu, Ioan 2000 The Red Army in Romania. The Center for Romanian Studies. Iași.
- Hockenos, Paul 1993 Free to Hate. The Rise of the Right in Post-Communist Eastern Europe. Routledge. New York.
- Ionescu, Ghiță 1964 Communism in Rumania 1944–1962. Oxford University Press. Londo
- Janos, Andrew C. 1978 Modernization and Decay in Historical Perspective. The case of Romania. Artikkel i: Social Change in Romania, 1860-1940. A debate on development in a European nation. Utgiver: Kenneth Jowitt. University of California. Institute of international studies. Research series. No. 36. Berkeley.
- Jowitt, Kenneth 1971 Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania 1944-1965. University of California Press. Berkeley og Los Angeles.
- Kideckel, David 1993 The Solitude of Collectivism: Romanian Villagers to the Revolution and Beyond. Cornell University Press, Ithaca, New York.
- King, Charles 1999 The Moldovans. Romania, Russia and the Politics of Culture. Hoover Institution Press. Stanford University. Stanford, California.
- King, Robert R. 1980 A History of the Romanian Communist Party. Hoover Press Publication. Stanford University. Stanford.
- Kligman, Gail 1998 The Politics of Duplicity. Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania. University of California Press. Berkeley.
- Lenin, Vladimir I. 1971 Nasjonal politikk og proletarisk internasjonalisme. Forlaget Ny Dag. Kragerø.
- Levy, Robert 2001 Ana Pauker. The Rise and Fall of a Jewish Communist. University of California Press. Berkely.
- Livezeanu, Irina 1995 Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building & Ethnic Struggle 1918–1930. Cornell University Press, Ithaca. New York.
- Nagy- Talavera, Nicholas M. 1970 The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Rumania. Hoover Institution Press. Stanford

University Press, California.

- Niessen, James P. 1995 Romanian Nationalism: An Ideology of Integration and Mobilization. Artikkell trykke i : Eastern European Nationalism in the Twentieth Century, side 273-304. Utgiver : Peter F. Sugar. The American University Press. Lanham. East European Monographs, Boulder. New York.
- Oțetea, Andrei, utgiver, 1970 The History of the Romanian People. Scientific Publishing House. Bucuresti.
- Pascu, Ștefan med flere 1992 A Conscious Forgery of History under the Aegis of the Hungarian Academy of Sciences. Artikkell trykket som Appendix I s. 174- 196 i Historians And The History of Transylvania. Utgiver László Péter. En forkortet utgave er trykt samme sted som Appendix II s. 197- 201. Denne utgaven ble trykt i The Times 7. April 1987. East European Monographs, Boulder. New York.
- Rady, Martyn 1992a Review of Erdelyi történet (History of Transylvania) fra 1988. Trykket som Appendix IV s. 243- 247 i Historians And The History of Transylvania . Utgiver László Péter. East European Monographs, Boulder. New York.
- Rady, Martyn 1992b Romania in Turmoil. A contemporary history. I.B. Tauris & Co Ltd. London
- Ratesh, Nestor 1991 Romania: The entangled Revolution. The Washington papers 152. Praeger, New York.
- Ray, Larry J. 1996 Social Theory and the Crisis of State Socialism. Edward Elgar. Cheltenham.
- Retegan, Mihai 2000 In the Shadow of the Prague Spring. Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia 1968. The Center for Romanian Studies. Iași.
- Schmitter, Philippe C 1978 Reflections on Mihail Manoilescu and the political consequences of delayed-dependent development on the Periphery of Western Europe. Artikkell i: Social change in Romania, 1840-1960. A debate on development in a European nation. Utgiver: Kenneth Jowitt. University of California. Institute of international studies. Research Series no. 36. Berkeley.
- Schöpflin, George og Poulton, Hugh 1990 Romania's Ethnic Hungarians. A Minority Rights Group Report 37. London.
- Seim, Jarar 1994 Øst-Europas historie. Aschehoug. Oslo.
- Stone, Norman 1992 Bad Blood in Transylvania. Artikkell trykket i Historians And The History Of Transylvania s. 167- 173. Utgiver: László Péter. East European Monographs, Boulder. New York.
- Tismaneanu, Vladimir 1998 Fantasies of Salvation. Democracy, nationalism, and myth in post-communist Europe. University Press Princeton, New Jersey.
- Treptow, Kurt W. utgiver, 1997 A History of Romania. The Center for Romanian Studies. Iași.
- Vago, Raphael 1989 The Grandchildren of Trianon. Hungary and the Hungarian Minority in the Communist States.

- Verdery, Katherine 1991 East European Monographs Boulder. New York.
National Ideology Under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania. University of California Press. Berkeley.
- Verdery, Katherine 1995 National Ideology and National Character in Interwar Romania. Artikkel i National Character and National Ideology in Interwar Eastern Europe. Utgitt av Ivo Banac og Katherine Verdery. Yale Russian and Eastern European Publications New Haven.
- Verdery, Katherine 1996 What Was Socialism, And What Comes Next? Princeton University Press. Princeton, New Jersey.
- Vickers, Miranda 1995 The Albanians. A Modern History. I.B. Tauris & Ltd. London .
- Weber, Eugen 1965 The European Right. A Historical Profile. Utgitt av Hans Rogger og Eugen Weber. Weidenfeld & Nicholson, London
- Østerud, Øyvind 1994 Hva er nasjonalisme? Universitetsforlaget. Oslo.